

T.C.
ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI

BİGA İLÇESİNDE SÜT ÜRETİM KOOPERATİFLERİNİN
ETKİNLİK VE VERİMLİLİK ANALİZİ

Yüksek Lisans Tezi

Hazırlayan
Selahattin BEKTAŞ

Tez Danışmanı
Yrd. Doç. Dr. İsmail SEKİ

“Bu alışma, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri kapsamında desteklenmiştir.”

Proje No: 664

anakkale — 2016

TAAHHÜTNAME

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “*Biga İlçesinde Süt Üretim Kooperatiflerinin Etkinlik ve Verimlilik Analizi*” adlı çalışmanın tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

Tarih

03/06/2016

Adı ve Soyadı

Selahattin BERTAS

İmza

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne

Selahattin BEKTAŞ' a ait BİGA İLÇESİNDEKİ SÜT ÜRETİM KOOPERATİFLERİNİN
ETKİNLİK VE VERİMLİLİK ANALİZİ adlı çalışma, jürimiz tarafından İKTİSAT

Anabilim Dalı,

YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak oybirliğı/oyokluğı ile kabul edilmiştir.

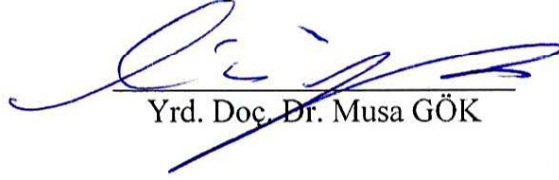

Yrd. Doç. Dr. İsmail SEKİ

(Danışman)

Yrd. Doç. Dr. Mustafa TORUN

Yrd. Doç. Dr. Musa GÖK

Tez No : 10111122
Tez Savunma Tarihi : 01.06.2016

ONAY

Doç. Dr. şerif KORKMAZ

Enstitü Müdürü

27/06/2016

ÖZET

BİGA İLÇESİNDE SÜT ÜRETİM KOOPERATİFLERİNİN ETKİNLİK VE VERİMLİLİK ANALİZİ

Biga İlçesinin hayvancılıkta büyük gelişme potansiyeline sahip olması aynı zamanda bölgeyi bir süt üretim merkezi haline getirebilecek bir potansiyeli de beraberinde getirmektedir. Rekabet gücünün verimlilik artışına bağlı olduğu gerçeğinden hareketle Biga ilçesindeki kooperatifler vasıtası ile yapılan süt üretiminin etkinlik ve verimlilik analizinin yapılması ve mevcut etkinlik ve verimlilik seviyelerini artırıcı iktisat politikalarının belirlenmesi Biga ilçesinin bölgesel kalkınma stratejisinin oluşturulmasında önemli bir rol üstlenecektir.

Bu fikirden yola çıkılarak TR222 Çanakkale İlının Biga İlçesinde bulunan süt üretim kooperatiflerinin kaynaklarının ne derece etkin kullandığı ve bu kaynakları kullanarak verimliliğinin ne kadar artırdığını belirlemek çalışmanın amacını oluşturmaktadır. Çalışmada 2007-2014 yıllarını kapsayan panel veri seti hazırlanarak Veri Zarflama analizi ve Malmquist Toplam Faktör Verimliliği yöntemleri kullanılmıştır. Çalışmada yapılan analizde iki mutlak sonuç ortaya konulmuştur:

Sonuçların ilki, araştırma konusu olan kooperatiflerin etkinlik seviyeleri düşüktür. Bu bakımdan süt üretiminin artırılması için girdi artışına yönelik uygulamalardan ziyade yapısal sorunları giderici önlemler alınmalıdır.

İkincisi, kooperatif üyelerinin teknolojik donanımları yetersizdir. Çiftliklerdeki söz konusu yetersizlik giderilirse toplam faktör verimliliğinde dolayısı ile kooperatiflerin rekabet gücü artacaktır.

Anahtar Kelimeler: Etkinlik, Verimlilik, Veri Zarflama Analizi Yöntemi, Malmquist Toplam Faktör Verimliliği, Kooperatif, Süt.

ABSTRACT

ACTIVITY AND PRODUCTIVITY ANALYSIS OF MILK PRODUCTION COOPERATIVES IN BIGA DISTRICT

Biga's great potential for development of live stockal sobrings with the potential which can makethedistrict a milk production center. Basedon the fact that competitiveness depends on the productivity growth, making activity and productivity of milk production with the help of cooperatives in Biga and determining economic policyenhancing the current level of activity and productivity will have an important role on composing the regional development strategy of Biga.

How effectively TR222 milk production cooperatives in Çanakkale city Biga townuses their sources and determining how much that in crease the productivity by using these resources are the purpose of the study. In the study, being prepared the panel data set covering the years between 2007-2014, Data Envelopment Analysis and Malmquist Total Factor Productivity Index are used. In the analysis performedin this study, two results were presented:

The first of the sereults, there is a low efficiency level in the cooperatives whic hare the subject of research. In this respect, measures to eliminatestructural problems must be taken rather than the applications for production factors boosttoin crease milk production.

Secondly, technological equipment of cooperative members' is insufficient. If such deficiencies on farmsare fixed, total factor productivity and therefore, the competitive power of cooperatives will increase.

Key Words: Cooperative, Data Envelopment Analysis, Malmquist Total Factor Productivity Index, Activity, Productivity, Milk.

ÖNSÖZ

Hem gıda güvenliği, imalat sanayine girdi sağlaması ve istihdamdaki payı bakımından tarım ve hayvancılık sektörü stratejik sektörler arasında yer almaktadır. Ülkemiz için önemli sektörlerin başında gelen hayvancılık sektörü Güney Marmara bölgesinin geneli ve özellikle Biga İlçesi için lokomotif sektör olma potansiyeli taşımaktadır. Bu bakımdan hayvancılık sektörünün rekabet gücü kazanması bölgenin kalkınması için öncelik arz etmektedir. Bölgenin hayvancılıkta büyük gelişme potansiyeline sahip olması aynı zamanda bölgeyi bir süt üretim merkezi haline getirebilecek bir potansiyeli de beraberinde getirmektedir.

Rekabet gücünün verimlilik artışına bağlı olduğu gerçeğinden hareketle Biga ilçesindeki kooperatifler vasıtası ile yapılan süt üretiminin etkinlik ve verimlilik analizinin yapılması ve mevcut etkinlik ve verimlilik seviyelerini artırıcı iktisat politikalarının belirlenmesi Biga ilçesinin bölgesel kalkınma stratejisinin oluşturulmasında önemli bir rol üstlenecektir. Ayrıca daha önce söz konusu bölgeye ilişkin böyle bir akademik çalışma yapılmamış olması nedeni ile çalışmanın yazındaki bu eksikliği gidereceği düşünülmektedir.

Hem lisans hem yüksek lisans eğitimim boyunca ve tez çalışmamı yaparken karşılaşmış olduğum tüm zorluklarda benden desteğini esirgemeyen ve tez çalışmamda emeği bulunan yeri gelince abilik yeri gelince hocalık yapan bildiklerini esirgemeyip bana her konuda yardımcı olan değerli danışman hocam Sayın *Yrd. Doç. Dr. İsmail SEKİ*'ye sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Tez çalışmamı destekleyen Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Birimine teşekkür ederim. Bana tez çalışmamı yaparken manevi desteklerini esirgemeyen *Dr. Özlem Yıldırım KOCABAŞ*'a ve *Recai ÖZCAN*'a, yüksek lisans eğitimim boyunca her daim bana destek olan ve sabır gösteren değerli dostum *Ogün BAYKUŞ*'a teşekkür ederim. Ve benim buralara kadar gelmemde en büyük fedakârlığı yapan hiçbir zaman umutsuzluğa düşürmeyip maddi ve manevi beni her zaman destekleyen, yanımda olan değerli *AİLEME* sonsuz teşekkür, saygı ve minnetlerimi sunarım ve bu tez çalışmamı bana ismini veren *DEDEM Salahattin BEKTAŞ*'a ithaf ederim.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT	ii
ÖNSÖZ	iii
İÇİNDEKİLER.....	iv
KISALTMALAR LİSTESİ	vii
TABLolar LİSTESİ	x
ŞEKİLLER VE GRAFİKLE LİSTESİ	xi
GİRİŞ.....	1

BÖLÜM I

KOOPERATİFÇİLİĞE İLİŞKİN KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Kooperatif Kelimesinin Anlamı ve İçeriği	3
1.2. Kooperatifçilik İlkeleri	5
1.3. Kooperatiflerin Özel Kesim Ortaklığından (Şirket) Farkları	7
1.4. Kooperatifçiliğin Tarihsel Gelişimi.....	9
1.4.1. Dünyada Kooperatif Hareketin Yayılımı	9
1.4.2. Türkiye’de Kooperatif Hareketin Yayılımı	10
1.4.2.1. Cumhuriyetten Önceki Kooperatif Dönemi	10
1.4.2.2. Cumhuriyetten Sonraki Kooperatif Dönemi	12
1.4.2.3. Planlı Dönemde Kooperatifçilik.....	16

1.5. Kooperatifler Kanunu	20
1.6. Süt ve Süt Ürünleri Üretim Süreci.....	21
1.7. Süt Üretiminde Etkinlik ve Verimlilik	22

BÖLÜM II

YAZIN (LİTERATÜR)

2.1. Kooperatifçilik ve Hayvancılık ile ilgili Çalışmalar	25
2.2. Süt Üretim Sektörü ile ilgili Çalışmalar	32
2.3. Bölgesel, Tarımsal ve Kırsal Kalkınma ile ilgili Çalışmalar	36

BÖLÜM III

ARAŞTIRMA İÇİN DERLENEN VERİ SETİ VE UYGULANAN YÖNTEM

3.1. Veri Seti.....	40
3.1.1. Veri Zarflama Analizi (VZA) İçin Hazırlanan Veri Seti	40
3.2.Yöntem	41
3.2.1. Veri Zarflama Analizi Yöntemi	41
3.2.2. Malmquist Toplam Faktör Verimliliği Endeksi	44

3.3.Teknik Etkinlik Endeksi	50
3.4. Toplam Faktör Verimliliğindeki Değişme	54
SONUÇ	64
KAYNAKÇA.....	66
EKLER	74

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	: Avrupa Birliği
BAP	: Bilimsel Araştırma Projeleri
BİTHM	: Biga İlçe Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü
BKA	: Bölgesel Kalkınma Ajansı
BTB	: Biga Ticaret Borsası
BYKP	: Beş Yıllık Kalkınma Planı
BZO	: Biga Ziraat Odası
ÇOMÜ	: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
CRS	: Ölçeğe Göre Sabit Getiri
DAP	: Doğu Anadolu Projesi
DOKAP	: Doğu Karadeniz Projesi
DP	: Doğrusal Programlama
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
DTSSİ	: Dünya ve Türkiye’de Süt Sektör İstatistikleri
GAP	: Güneydoğu Anadolu Projesi
GSYİH	: Gayri Safi Yurt İçi Hâsıla
GTB	: Gümrük ve Ticaret Bakanlığı
İBBS/NUT	: İstatistiki Bölge Birimlendirilmesi Sınıflandırılması (The Nomenclature of Territorial Unit for Statistic)
ICA	: Uluslararası Kooperatifler birliği Örgütü (International Co-operative

Alliance)

IPARD : Avrupa Birliği Katılım Öncesi Yardım Aracı Kırsal Kalkınma Programı

KB : Kalkınma Bakanlığı

KİT : Kamu İktisadi Teşekkülü

KOBİ : Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler

OECD : İktisadi İşbirliği ve Gelişme Teşkilatı (Organisation for Economic Cooperation And Development)

OTP : Ortak Tarım Politikası

ÖED : Ölçek Etkinliğindeki Değişim

SAPART : Avrupa Birliği Tarımsal ve Kırsal Kalkınma İçin Özel Katılım Programı

SED : Saf Etkinlikteki Değişim

SPSS : Sosyal Bilimler İçin İstatistik Paketi (Statistical Package for the Social Sciences)

TC : Türkiye Cumhuriyeti

TBMM : Türkiye Büyük Millet Meclisi

TD : Teknolojik Değişim

TDK : Türk Dil Kurumu

TE : Teknik Etkinlik

TFV : Toplam Faktör Verimliliği

TFVD : Toplam Faktör Verimliliğindeki Değişim

TKDK : Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu

TKK : Türk Ticaret Kanunu

TKK	: Tarımsal Kalkınma Kooperatifi
TKSEP	: Türkiye Kooperatifçilik Stratejisi ve Eylem Planı
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
TV	: Televizyon
vb	: Ve benzeri
vd	: Ve diğerleri
VRS	: Ölçeğe Göre Değişken Getiri
VZA	: Veri Zarflama Analizi
YY	: Yüzyıl

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1.1. Uluslararası Kooperatif Örgütü Tarafından Kabul Edilen İlkeler	5
Tablo 1.2. ICA Tarafından Değişiklik Yapılan ve 6'ya Düşürülen İlkeler	6
Tablo 1.3. Kooperatif ve Şirketler Arasındaki Farklar	7
Tablo 1.4. Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığına Bağlı Kooperatifler	15
Tablo 1.5. Çevre ve Şehircilik Bakanlığına Bağlı Kooperatifler	15
Tablo 1.6. Gümrük ve Ticaret Bakanlığına Bağlı Kooperatifler	16
Tablo 3.1. Teknik Etkinlik Seviyeleri (TE)=1 olan Kooperatifler	51
Tablo 3.2. Teknik Etkinlik (TE) Ortalama İlk 10 ve Son 10 Kooperatifler	52
Tablo 3.3. Kooperatiflerin 2007-2014 Dönemi Ortalama Malmquist Endeks Özetleri	55
Tablo 3.4. Teknik Etkinlik Değişim (ED) Endeksi [ED<1]	56
Tablo 3.5. Seçilmiş Teknik Etkinlik Değişim (ED) Endeksi [ED>1]	57
Tablo 3.6. Teknolojik Değişim (TD) Endeksinde İlerleme Sağlayan Kooperatifler	59
Tablo 3.7. Teknolojik Değişme (TD) Endeksinde Seçilmiş Bazı Gerilemeye Yaşayan Kooperatifler	60
Tablo 3.8. Toplam Faktör Verimliliği Değişim (TFVD) Endeksinde Artış Gösteren Kooperatifler	61
Tablo 3.9. Toplam Faktör Verimliliği Değişim (TFVD) Endeksinde Azalış Gösteren Kooperatifler	63

ŞEKİLLER VE GRAFİKLER LİSTESİ

Şekil 1.1. Süt ve Süt Ürünleri Üretim Süreci	21
Grafik 3.1. Ortalama Teknik Etkinlik Endeksinin Yıllara Göre Değişimi.....	53

GİRİŞ

Hem gıda güvenliği, hem de imalat sanayine girdi sağlaması ve istihdamdaki payı bakımından tarım ve hayvancılık sektörü stratejik sektörler arasında yer almaktadır. Ülkemiz için önemli sektörlerin başında gelen hayvancılık sektörü Güney Marmara bölgesinin geneli ve özellikle Biga İlçesi için lokomotif sektör olma potansiyeli taşımaktadır. Bu bakımdan hayvancılık sektörünün rekabet gücü kazanması bölgenin kalkınması için öncelik arz etmektedir. Bölgenin hayvancılıkta büyük gelişme potansiyeline sahip olması aynı zamanda bölgeyi bir süt üretim merkezi haline getirebilecek bir potansiyeli de beraberinde getirmektedir.

Rekabet gücünün verimlilik artışına bağlı olduğu gerçeğinden hareketle Biga ilçesindeki kooperatifler vasıtası ile yapılan süt üretiminin etkinlik ve verimlilik analizinin yapılması ve mevcut etkinlik ve verimlilik seviyelerini artırıcı iktisat politikalarının belirlenmesi Biga ilçesinin bölgesel kalkınma stratejisinin oluşturulmasında önemli bir rol üstlenecektir. Ayrıca daha önce söz konusu bölgeye ilişkin böyle bir akademik çalışma yapılmamış olması nedeni ile çalışmanın yazındaki bu eksikliği gidereceği düşünülmektedir.

Çalışmanın amacı Biga İlçesi'ndeki süt üretim kooperatiflerinin ellerindeki kaynakları ne kadar etkin ve ne derece verimli şekilde kullandıklarını belirlemek; etkinlik ve verimlilik artışını sağlamak üzere politika önerileri sunmak ve böylece süt üretimi bakımından Biga İlçesi'nin bölgesel rekabet gücünü artırıcı politikalar belirlemek tezin başlıca amacını oluşturmaktadır.

Bu çerçevede tezin ikinci bölümünde hem Türkiye'deki hem de Avrupa'nın merkez ülkelerindeki kooperatifçilik ve tarihsel gelişimi hakkında kavramsal çerçeve özetlenmiştir.

Üçüncü bölümde ise araştırmanın kapsamı alanına giren yazın taraması üç başlık altında derlenmiştir. Yazının birinci bölümde kooperatifçilik ve hayvancılıkla ilgili çalışmalar, ikinci bölümünde araştırmanın hipotezlerini oluşturan süt ve süt üretimi sektörü hakkında yapılan çalışmalar, üçüncü ve son bölümde ise bölgesel, tarımsal ve kırsal kalkınma ile ilgili çalışmalardır.

Tezin dördüncü bölümünde ise tezin yöntem kısmı ve veriler hakkında detaylı bilgiler verilerek yapılan analiz hakkında değerlendirmelerden bahsedilmiştir ve son bölümde ise yapılan analize ilişkin söz konusu sonuçlar ve önerilen politikalar kısmına yer verilmiştir.

BÖLÜM I

KOOPERATİFÇİLİĞE İLİŞKİN KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1.Kooperatif Kelimesinin Anlamı ve İçeriği

Kooperatifi kelime anlamında tanımlamaya geçmeden önce bu kavramanın kökeninin nereden geldiğine bakılması hem kavram hem de tarihsel açıdan gelişimi hakkında bilgilenmek adına bize yol gösterecektir. Kooperatif kelimesinin kökeni Latinceye dayanmaktadır. Latince'deki *coopera'tion* kavramının özü olan Fransızcadaki *coéperen* kelimesinden türetilmiş ve bütün dünyaya yayılmış, herkesçe aynı anlamda kullanılan “beraber iş yapmak” (birlikte) ve ya “iş birliği” manalarına gelmektedir. Kooperatif hareket feodalist üretim sürecinden kapitalist üretim sürecine geçerken ki dönemde oluşmaya başlamıştır. Feodalizmden kapitalizme geçiş küçük üretici ve çiftçilerin daha da zayıflayıp güç kaybı yaşamasına ve söz konusu üreticilerin yeni bir ekonomik birleşme arayışına girmesine neden olmuş ve bu sayede çağdaş kooperatifçiliğin doğmasına sebep olmuştur. Gerek sanayi gerekse tarım alanlarında liberal dönemin yaşandığı zamanda birçok eski iş yeri güçlü ve sınır tanımayan rekabet yüzünden çökmüştür. Kapitalist iş adamlarının karşı konulamaz rekabetçi gücüne dayanamayan küçük iş adamları ve zanaatkarların loncaları bertaraf olmuştur. O dönemde bu küçük iş adamları ve zanaatkarlar ayakta kalabilmek için tefecilere aşırı borçlanmışlardır. Bu etki ilerleyen zamanlarda tüm dünyayı etkisi altına almış ve modern kooperatifçiliğin temelini atılmasına zemin hazırlamıştır (Koç 2001: 1, Rehber 2011: 60).

Aslında kooperatif hem tüketici hem de üretici babında toplumun büyük kesiminin yabancı olmadığı bir olgudur. Kooperatifin niteliklerine kısaca değinmek gerekirse en önemli nitelik olarak “imece” unsuru gelir, bu unsur karşılıklı yardımlaşma ve kendine yardımdan gelmektedir. Diğer bir nitelik de gönüllülük esasıdır. Bu unsorda asıl olan kooperatife herkesin üye olabileceği ama bu üyeliğin zorunlu bir üyelik olarak görülmemesidir. Diğer önemli bir nitelik ise demokratik yönetim niteliğidir. Bu unsurun önemli olmasının sebebi ise evrensel bir olgu olmasından gelmektedir. Son nitelik olarak

da kooperatiflerin sadece bağı olan üyeleri ve yöneticileri bilgilendirme değil, üye olmayan diğer kesime de hitap edip onları da bilgilendirip kooperatifçiliğe özendirmesi ve yöneltmesidir (Geray 2014: 21-22).

Diğer bir tabirle ekonomik gayeli işbirliği diye tanımlanan kooperatif kavramı bu tanımın dışına çıkılmadan birçok farklı kuruluşlarda da kullanılmaktadır. İsmi kooperatif olmayan hem kâr amacı gütmeyen hem de sosyal ve karşılıklı yardım kuruluşlarının birçoğu bu kavram (kooperatif) çatısı altında toplanmaktadır. Kredi ve sigorta konusunda “nutuals” denen karşılıklı yardımlaşmaya dayanan bu kurumlar bu gruba örnek olarak verilebilir (Rehber 2011: 1-2).

Kooperatif kelimesinin tek bir tanımı yoktur, tarihi çok eski olduğu için çokça ve çeşitli tanımları mevcuttur. Yazında bulunan kooperatif kavramına ilişkin bazı tanımlamalara yer vermek gerekirse;

Türk Dil Kurumunun (TDK) güncel sözlüğüne bakıldığı zaman yapılan tanım şöyledir:

“Kooperatif, ortaklarının gereksinimlerini uygun şartlarda elde etmelerini sağlamak amacıyla kurulan ortaklıklardır.”

Kooperatif kavramının, Türk Ticaret Kanunu (TTK) 1163 sayılı kooperatifler kanununun birinci maddesine göre, tanımı şöyledir;

“Kooperatif, tüzel kişiliğe haiz olmak üzere ortaklarının belirli bir ekonomik menfaatlerini ve özellikle meslek ve geçimlerine ait ihtiyaçlarını iş gücü ve personel katkılarıyla karşılıklı yardım, dayanışma ve kefalet suretiyle sağlayıp korumak amacıyla gerçek ve tüzel kişiler tarafından kurulan değişir ortaklı ve değişir sermayeli ortaklıklardır.”

Bir önemli tanım olan Uluslararası Kooperatifler Birliği'ne (International Cooperative Alliance/ICA) göre tanımlama şöyledir;

“Kooperatif, müştereken sahip olunan ve demokratik olarak yönetilen girişimler yoluyla, ortak ekonomik, sosyal, kültürel ihtiyaç ve istekleri karşılamak amacıyla gönüllülük temelinde birleşenlerin yarattığı bağımsız bir örgütlemesidir.”

Görüldüğü üzere kooperatif kelimesinin tek bir tanımı yoktur. Yazına bakıldığında daha birçok kişinin bu kavram üzerinde yapmış olduğu sosyal, ekonomik ve hukuksal tanımlamalar vardır. Hem yukarıda verilen tanımlar hem de yazındaki diğer tanımların ortak noktası karşılıklı yardımlaşma, karşılıklı iş birliği ve ortakların menfaatlerinin karşılanmasıdır (Karanlık 2009: 3, Rehber 2011: 62-63, Koç 2001: 2).

1.2.Kooperatifçilik İlkeleri

Kooperatifçilik ilkeleri kooperatiflerin diğer ticari kuruluşlardan farklarını yansıtmada çok önemlidir. Bu ilkelerin en ilkel hali yani anası sayılan ilkeler Rochdale öncülerinin ilk kooperatif hareketi olarak kurmuş oldukları tüketim kooperatifi ile başlamış ve günümüz çağdaş kooperatif hareketinin oluşmasına oldukça büyük katkı sağlamıştır. Rochdale öncülerinin kurmuş olduğu tüketim kooperatifinin ilkeleri bu gün geliştirilmiş bir şekilde uluslararası kooperatif ilkeleri olarak uygulanmaktadır (Rehber 2014: 103, Koç 2001: 3).

Söz konusu ilkelerin yanlış yorumlanarak değişik şekilde anlaşılmaması için Uluslararası Kooperatif Birliği (ICA) tarafından çalışmalar neticesinde yedi tanesi önemli ilke olarak belirlenmiş ve 1934'de Londra konferansında ICA tarafından oluşturulan komisyonca dördü birinci derece (olmak zorunda) diğer üçü ise ikinci derece (olmak zorunda değil) olarak kabul görmüştür (Rehber 2011: 104-105, Koç 2001: 3).

Tablo 1.1: Uluslararası Kooperatif Alyansı tarafından kabul edilen ilkeler.

1. Derece İlkeler	2. Derece İlkeler
Açık Üyelik İlkesi	Politik ve Dini Tarafsızlık İlkesi
Demokratik Kontrol (Yönetim) İlkesi	Peşin İşlemler (Alış-Veriş) İlkesi
İlişki Oranında Risturn İlkesi	Eğitimin Gerçekleştirilmesi İlkesi
Sermayeye (Anamala) Sınırlı Faiz İlkesi	

Kaynak: (Geray 2014: 32, Erdem 2011: 105).

İlk temel dört ilkenin zorunluluğu bir ortaklaşa yardımlaşma örgütü olan kooperatif hareketinin kooperatif statüsünde sayılması için gerekliliğinden gelmektedir. İkinci grubun zorunlu olmayışının sebebi ise temelde bu ilkeler kooperatif kurulurken göz ardı edilmeksizin yani kooperatif bünyesinde var olacaktır ama ICA'ya üyelikte bu ilkelerin gerçekleştirilmesinin gerekmemesinden gelmektedir (Rehber 2014: 105).

Bu söz konusu ilkeler ICA düzeyinde çokça tartışmalar yarattığından 1966'da gerçekleşen kongrede ilkeler yeniden değerlendirilerek altı taneye düşürülmüş ve bazı değişiklikler yapılmıştır. Değişiklik yapılan ilkeler aşağıdaki gibidir:

Tablo 1.2: ICA Tarafından Değişiklik Yapılan ve Altıya Düşürülen İlkeler.

1. Gönüllü ve Serbest Giriş (Açık kapı) İlkesi	4. Sermayeye (Anamala) Sınırlı Faiz İlkesi
2. Ortağın Demokratik Yönetimi İlkesi	5. Kooperatifçilik Eğitimi İlkesi
3. Gelir Artışını Geri Ödeme (Risturn) İlkesi	6. Kooperatiflerin İşbirliği İlkesi

Kaynak: (Koç 2001: 3-5, Rehber 2011: 107-109, Geray 2014: 33, Karanlık 2009: 5-8).

Yapılan değişimlere bakıldığında peşin iş görme ilkesi kaldırılmıştır ve siyasi ve dini bağımsızlık ilkesi de açık kapı ilkesine ilave edilmiştir. Burada artık birinci derece ve ikinci derece ayrımı yapılmamış ve ilkelerin hepsi zorunlu hale yani tek tip zorunlu ilkeler adı altında toplanmıştır. Görüldüğü gibi Rochdale öncülerinin başlatmış oldukları kooperatif hareketin temel ilkeleri zaman içerisinde değişime uğramasına karşın çağdaş kooperatif hareketi ilkelerine halâ önderlik etmeye devam etmektedir (Koç 2001: 3).

İlkelere yönelik yapılan en son değişiklik ise 1999'da Tokyo'da yapılmıştır. Bu değişikliklere göre ilkelerin en son hali şöyledir (Rehber 2011: 109):

- Gönüllü serbest giriş ilkesi,
- Ortağın demokratik yönetimi ilkesi,
- Ortağın ekonomik katılımı ilkesi,
- Özerklik ve bağımsızlık ilkesi,
- Eğitim, öğretim ve bilgilendirme ilkesi,
- Kooperatifler arası işbirliği ilkesi,
- Toplumsal sorumluluk ilkesi.

İlkelere bakıldığında ne kadar üzerinde oynama yapılırsa yapılsın yukarıda da değişim gibi Rochdale öncülerinin ilkeliklerinin varlıkları burada da kendini belli etmeye devam etmektedir.

1.3.Kooperatiflerin Özel Kesim Ortaklığından (Şirket) Farkları

Kooperatiflerle şirketler birbirlerine işlevsel olarak benzemekteyse de aralarında önemli farklar vardır. Bu farkların bilinmesi kooperatif hareketin ne olduğu ve nasıl işlediği açısından önem arz etmektedir (Geray 2014: 27-31, Koç 2001: 7-9, Karanlık 2009: 8-10). Aşağıdaki tabloda kooperatif ve şirketlerin farkları kısaca özetlenmiştir.

Tablo 1.3: Kooperatif ve Şirketler Arasındaki Farklar

Farklar	Şirket	Kooperatif
Yönetime Katılma	Sermayedeki payı ile orantılı	Bütün üyelere bir oy hakkı
Hisse (Pay) Senedi Durumu	Borsada Satılır	Borsada Satılamaz
Sermayeye (Anamala) Katılım	Sınırsız	Sınırlı
Gaye (Amaç)	Kâr	İnsana (kooperatif üyesi) hizmet
Kâr payı (Gelir) Paylaşımı	Sermayedeki payı ile orantılı/ Temettü	Kâr payı kooperatif üyelerinin alış veriş oranında paylaşılır/Risturn
Sermayeye (Anamala) Faiz	Sermayedeki payı ile orantılı	Sınırlı azami %7
Asıl Öğe	Sermaye sahibi	Kooperatif üyesi

Kaynak: (Geray 2014: 28).

Gayesel farklılık: Yapılan bütün hizmetlerde ve faaliyetlerde her şeyin insana odaklı olması yani merkezinde insan olmasıdır. Kooperatif hareketi ortakların ihtiyaçlarını ve gereksinimlerini karşılar. Ortada bir kâr amacı güdümü yoktur. Oysa özel kesim ortaklığında (şirket) ise bir araya gelen ortakların amacı imâl ettikleri ürünü halka satıp sermayedeki paylarını artırmaktır, yani kar maksimizasyonudur. Kooperatiflerde sadece alış-veriş ilişkisi kendi ortakları arasında yapıldığından kimse kendi üzerinden kâr edemeyeceği için kâr güdümü yoktur (Karanlık 2009: 8, Koç 2001: 7).

Yönetimsel farklılık: Kooperatiflerde bütün ortakların (kooperatif üyelerinin) sadece bir oy hakkı vardır. Burada yönetimde eşit olarak oy kullanılır ve katılım sağlanır. Buda demokratik yönetimin esas alındığının kanıtıdır. Oysa kâr amacı güden ortaklık biçiminde ise durum tam tersidir. Şirket ortaklarının sermayede (anamal) hissesi ne kadar çoksa o kadar yönetime katılma yani yönetimde söz sahibi olma hakkı vardır (Karanlık 2009: 8-9, Koç 2001: 8).

Kapitaldeki farklılık: Kooperatiflerde sermayeye katılımda her üye için bir sınırlama getirilmiştir. Yani ortakların sermayeden ne kadar alacağı yapılan sözleşmede belirlenmiştir. Dolayısıyla sermayenin egemenliğinden bahsedilemez. Kooperatife yeni ortakların alınması sermayeyi artırır, tam tersi durumda yani ortak tasfiyesi durumunda ise kooperatiflerin sermayeleri azalır bu yüzden kooperatiflere değişir sermayeli ve değişir ortaklı organizasyonlar da denilmektedir. Şirketlerde ise durum daha değişiktir. Sermayenin egemenlik sürdüğü bir yapı görülür. Ortaklar istedikleri kadar hisse senedi alır ve sermayesini artırır. Şirketlerin sermayesinin artırılması için kuruluştaki ana sözleşmede bulunan maddenin değiştirilmesi de şarttır (Karanlık 2009: 9).

Kâr dağıtımında farklılık: Kooperatiflerde elde edilen kârların bölüşümünde belirli bir oran uygulanır yani gelir artışı (kâr) kooperatif üyelerinin aralarında yaptığı alış-veriş oranı kadar dağıtılır buna da risturn denir. Oysaki şirketlerde ortakların sermaye oranı ne kadar çok ise elde edilen kârdan alacağı hisse de o oranda artmaktadır (Karanlık 2009: 9).

Hisse senedi yönünden farklılık: Kooperatiflerde hisse senedi ya da (kooperatif üyeliği senedi) borsada satılamaz ya da spekülative bir şekilde işleme sokulamaz. Üye eğer kooperatiftan ayrılacaksa ya o üyelik senedini (hisse senedi) kooperatife devredecek ya da yönetim kurulu kararınca ortaklık şartlarına uygun bir kişiye devredecektir. Ama şirketlerde bu durum tam tersidir. Borsada o şirketin üyesi hisse senedini satabilir alabilir bütün spekülative işlemlerle uğraşabilir ve bu opsiyonları yaparken de kesinlikle şirketten izin almak zorunda değildir (Karanlık 2009: 9, Koç 2001: 7).

Kooperatiflerde asıl unsurdaki farklılık: Kooperatiflerde asıl olan unsur insan yani kooperatif üyeleridir. Zaten kooperatiflerin bir amacı da insanların gereksinimlerini ve ekonomik çıkarlarını karşılıklı yardım ve iş görmeye dayalı bir sistem içerisinde karşılamasıdır. Fakat işletmelerde bu durum değişmektedir. İşletmede asıl olan sermaye sahibidir; bir bakıma ortaya konulan para ya da diğer varlıklardır. Bu yüzden işletmede kooperatif yönünden burada da farklılık göstermektedir (Koç 2001: 7).

1.4.Kooperatifçiliğin Tarihsel Gelişimi

Tezin bu kısmında analize konu olan kooperatiflerin genel anlamda hem ülkemizde hem de dünyadaki kooperatif hareketten kooperatifçiliğe geçiş aşamaları hakkında bilgiler verilmiştir. İlk olarak dünyadaki gelişimi hakkında seçilmiş ülkelerdeki gelişimi hakkında bilgiler verilmiştir.

1.4.1.Dünyada Kooperatif Hareketin Yayılımı

Kooperatifçilik hareketinin gelişimi çok eski çağlardan beri günümüze gelmektedir. Eski çağda insanlar tek başlarına yapamayacakları, üstesinden gelemeyecekleri bir takım olaylar karşısında birlikte iş görmeye ve yardımlaşmaya başvurmuşlardır (Kocabaş 2010: 18, Koç 2001: 10).

Bu durumlara örnek vermek gerekirse, tarımla uğraşan ya da su ürünleri ile uğraşan insanlara bakıldığında eskiden su yolu yapımı, suyu sıralı olarak kullanmak ve suyu muhafaza etmek kooperatif hareketleridir. Aynı şekilde Türkler'in konar göçerlikten gelme hayat tarzında sütü sıralı bir şekilde kullanmaları da kooperatif hareketlere örnektir. Söz konusu kooperatif hareketleri konar göçerlikten sonraki yerleşik hayatta ve ekonomik sistemdeki örgütlerde de görülmektedir. Bu duruma verilebilecek en bilinen örnek Selçuklulardaki ahilik sistemidir. Bu örnekler ilk kooperatif hareketlerin başlamasında anaç görev üstlenmişlerdir (Koç 2001: 10, Kocabaş 2010: 19).

İlk kooperatif hareketini İngiltere'de 1816 yılında Robert OWEN gerçekleştirmiştir. Bu düşüncüyü hayata geçirdikten sonra kooperatif düşüncesi bir domino dizisi gibi tüm dünyaya yayılmıştır. Burada Owen'ın düşüncesinin amacı işçilerinin ve ailelerinin hayatını iyileştirmek, çalışma şartlarının düzeltmek ve işçilere verilen ücretlerin daha adil ve aynı düzeyde olmasını sağlamaktır. Bunun için de bir kooperatif harekete ihtiyaç vardı (Kocabaş 2010: 21, Koç 2001: 11).

Owen'in başlatmış olduğu bu kooperatif hareket fikri zamanla gelişerek ilerledi ve İngiltere Manchester'daki 28 dokuma işçisinin birleşerek 1844'te kurmuş oldukları tüketim kooperatifi Rochdale hareketi olarak hayata geçti. Bu hareketin o zaman belirlemiş olduğu ilkeler ise günümüz çağdaş kooperatif hareketinin belirlemiş olduğu ilkelerin, izleri günümüze kadar gelen, ilkel ve asıl unsurlarıdır (Koç 2001: 11, Kocabaş 2010: 22-23).

Fransa’da kooperatif hareketinin öncülerinden birisi olan Charles Fourier ise hem tüketim hem de üretimi benimseyen bir anlayışla kooperatif harekete katkı sunarak Owen’dan farklı bir yaklaşım sergilemiştir. Fransa’dan sonra Almanya da kooperatif hareketten etkilenmiştir. Almanya’da bu hareketi başlatan isimlerden önemli olanları Herman-Schule-Delitzsch ve Friedrich Wilhelm Raiffeisendir. Kooperatif kanununun Almanya’da çıkarılmasında Schulze-Delitzsch’in katkısı azımsanmayacak derece fazladır. Schulze’nin düşüncesi ufak sanat kesimine hitap eden kooperatiflere, Raiffeisen ise köylüler ile çiftçilikle uğraşanların gereksinimlerini karşılayan kooperatiflere önem vermişlerdir. Rusya ise Bolşevik ihtilâlden sonra kooperatif hareket dönemine geçmiştir. Öyle ki Rusya’da bir kooperatif üniversitesi kurulup kooperatif memurları yetiştirilmeye başlanmıştır. Rus halk bankası ise oluşan bu kooperatifleşme hareketini finanse eden kaynak konumundadır. Kooperatif hareket Rusya’da bulunan çiftçilere olumlu etkiler yapmıştır, onları sefillikten ve cahillikten kurtarmıştır (Kocabaş 2010: 25-30).

Amerika açısından kooperatif hareketi ele alırsak burada söz konusu harekete örnek sayılabilecek ilk girişim özünde karşılıklı yardımlaşma ve iş görmeye dayanan 1752 yılında oluşturulan bir sigorta örgütüdür. Kooperatifler hususunda dışı dokunur reel girişimler Amerika’da 1900 yılından sonra başlamıştır. İlk hamle 1902’de kurulan ulusal çiftçi birliğidir. Ardından 1919’da halen dünyanın en büyük çiftçi örgütlenmesi olan Amerikan tarım işletim bürosu hayata geçirilmiştir. Bu iki kurum direkt olarak Amerikan tarım bakanlığına bağlıdır ve federe olarak kooperatifçiliğin gelişmesi adına yararlı yasalar çıkararak gerçekten çok büyük katkılar sağlamışlardır (Rehber 2011: 37).

1.4.2.Türkiye’de Kooperatif Hareketin Yayılımı

Bu kısımda ise ülkemizde kooperatifçiliğin gelişimi ve evreleri hakkında cumhuriyetten önce, cumhuriyet ve sonrası ve planlı dönem olmak üzere 3 aşama olarak anlatılmıştır.

1.4.2.1.Cumhuriyetten Önceki Kooperatif Dönemi

Bu dönemde ülkemizde kooperatif kelimesinin yerine dizlimize Arapçadan gelen - Tedavün- kelimesi kullanılırdı. O yıllarda -*Tedavün Şirketi*- ya da -*Tedavün Cemiyeti*- adı altında bu hareket başlamıştı. Sonrasında 1915 yılında dilimize Fransızcadan gelen *Kooperatif* kelimesi kullanılmaya başlandı. Anadolu’da imece sistemi ve Ahilik teşkilatlanması adı altında oluşturulan bu sistemler Türkiye’deki kooperatif hareketin

atalarıdır. Ahilik teşkilatı 13. yy. dan 18. yy.'a kadar devam etmiştir. İmece usulünü örneklendirirsek ortak süthaneler, ortak çamaşırhaneler vb. gibi uygulamalar karşımıza çıkmaktadır (Rehber 2011: 47 - 48).

İlk kooperatifçilik hareketi ülkemizde 1863 yılında *Memleket Sandıkları* adı altında gerçekleştiren Mithat Paşadır. Bu hareketi başlatmasındaki temel sebep ise ülkemizde 19. yy.'a gelene kadar ne zirai alanda düzenli ne de iktisadi başka faaliyetlerin tamamında düzenli bir kredi sisteminin olmayışındandır. Diğer bir sebep ise tefecilere ağır bir şekilde borçlanan çiftçileri bu çileden kurtarıp, bir düzen ve tertip içinde olan teşkilatlı zirai kredi sistemine geçirmektir. Kurulan sandıklardaki temel mantığa göre köylüler kendi arazilerini işledikten sonra geriye kalan boş zamanlarda da devletin belirlemiş olduğu arazileri işleyip, çıkarılan hasadı belirlenen bir ihtiyar heyeti gözetiminde satacak ve elde ettiği geliri de sandıklara sermaye olarak verecektir (Koç 2001: 13, Kocabaş 2010: 37).

İlk uygulamasında başarı gösteren Mithat Paşa bu oluşumu bütün imparatorluğun sınırlarında uygulamanın daha yararlı olacağını düşünüp bir nizamname yazmıştır. 29 maddeden oluşan bu nizamname 1867 yılında kabul edilmiş ve imparatorluğun bütün sınırlarında uygulanmıştır. Memleket sandıkları imparatorluk sınırları içerisinde şehir merkezleri ve kazalarda uygulanmıştır. İlerleyen zamanlarda imece (Memleket Sandıkları) iyi çalışmamaya başlamış ve bir tür vergi sistemine geçilmiştir. Sistemin işleyişinde ise sandıklara gelir toplamak için çiftçi başına, yani bir çift öküzü olan çiftçiden, 13 kg buğday alımı yapılmıştır (Rehber 2011: 50, Kocabaş 2010: 38, Erçin 2006: 6-8).

Memleket sandıkları ilerleyen zamanlarda bir takım aksaklıklar ve sıkıntıların çıkması sebebiyle istenen seviyede başarıyı elde edememiştir. Bu durumun başlıca sebepleri nizamnamelere uygun hareket etmeyen sandıklar, sandıkların düzenli olarak denetlenmemesi, paraların düzenli olarak toplanmaması, yöneticilerin dürüst olmayışları, paraların bir kısmının devlet tarafından devlet memur maaşları için alınması gibi sebeplerden ötürü bu sistem çökerek yerini *Menafi Sandıklarına* bırakmıştır (Erçin 2006: 21-22).

Menafi Sandıkları ismi 1883 yılında aşar vergisine yapılan %1'lik artıştan gelmektedir. Memleket Sandıklarının gidişatını düzeltmek için bu yola başvurulmuş ve %10 olan aşar vergisine yapılan %1'lik artışa *Menafi Payı* denilmiştir. Bu sandıklar Memleket Sandıklarının yönetim biçiminden çok farklı şekilde yönetiliyordu, yani her şey devlet kontrolünde devlet eliyle yapılmaktaydı. Yapılan bütün düzenlemelere rağmen

tarımla uğraşan çiftçilerin sorunları istenilen seviyede giderilememiş ve gereken başarı sağlanamamıştır (Rehber 2011: 51, Kocabaş 2010: 39, Erçin 2006: 22-23, Koç 2001: 13).

Menafi Sandıklarının başarısızlığı ve çiftçilerin giderek artan kredi ihtiyacının sonrasında Menafi Sandıkları kaldırılmış ve yerine 1888 tarihinde menafi sandıklarının geride bıraktığı iki milyonluk birikimi devralan Ziraat Bankası kurulmuştur. Ülkenin birçok yerinde ivedi bir şekilde teşkilatlanan ziraat bankası, çok çabuk bir şekilde teşkilatlanma başarısını kendinden önceki Menafi Sandıklarının geride bıraktığı teşkilatlarına borçludur (Kocabaş 2010: 40, Erçin 2006: 23, Koç 2001: 13).

Ülkemizde ikinci meşrutiyetin başlangıcına kadar hiçbir kooperatif hareket görülmemiştir. İzmir'deki incir ihracatçılarından ağır darbe alan incir üreticilerini hem bu ağır darbeden hem de tefecilerden kurtarmak adına 1914 yılında Milli Aydın Bankası isimli bir kredi teşkilatı kurulmuştur. Bu kuruluş birinci dünya savaşında incir üreticilerini desteklemek adına Kooperatif Aydın İncir Müstahsilleri Şirketi adı altında "Türkiye'de ilk tüketim kooperatifini" kurmuştur (Koç 2001: 13).

1.4.2.2.Cumhuriyet ve Sonraki Kooperatif Dönemi

Cumhuriyetten sonraki kooperatif hareketini planlı dönem öncesi ve planlı dönem sonrası hareket olarak tasniflendirmek hem dönemler arası yapılan icraatların hem de detayların anlaşılması adına daha verimli olacaktır.

Planlı dönem öncesi ülkemizde kooperatif hareketin gelişimi modern anlamda Cumhuriyet döneminde olmuştur. Burada Mustafa Kemâl Atatürk 1920 - 1938 döneminde yani ölümüne kadarki geçen 18 yıllık süreçte kooperatifçiliğe birçok katkı sunmuştur. Mustafa Kemâl Atatürk bu hareketin ülkemizde büyüüp gelişmesinde hem fikir hem de hareketlilik anlamında büyük çaba ve atılımlar göstermiştir. Atatürk'ün bu harekete ilgisi Cumhuriyet öncesine dayanmaktadır. Atatürk Kooperatif Şirketler Kanunu'nun Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde (TBMM) 1920 yılında onaylanması sırasında bizzat kendisi de imza atmıştır. Mustafa Kemâl Atatürk'ün onayı neticesinde 19 Mart 1923 tarihinde Kooperatif Şirketler adlı bir kitapçık çıkarılmıştır. Şu anki Türkçe ile kooperatifçilik hakkında şu sözlere yer verilmiştir:

“Kooperatif Şirketlerin ülkemizde kurulmaları ve çoğalmaları milletimiz için başlı başına bir iktisadi zafer olacaktır.”

...

“Çağdaş iktisat politikasının simgesi haline gelen kooperatif örgütünün ülkemizde yayılması hususunda hizmet edecek kimseler, her an çiftçi ve halkla temas olanakları bulunan kasaba ve köy öğretmenleridir. Ülkesini seven her Türk kasaba ve köy öğretmeni, köylerimizi yükseltecek ve bu kuruluşların ülkemizde yayılması hususunda var güçleriyle çalışmayı vicdani ve kutsal bir görev saymalıdırlar.” (İnan 2001: 34).

Yeni kurulan Cumhuriyetin ilk zamanlarında kooperatifçiliğe verilen önem bu hareketi ve üreticileri destekleyen faydalı yasaların yürürlüğe koyulmasıyla ispatlanmıştır (İnan 2008: 34-35).

Cumhuriyetten sonra reel anlamda kooperatif hareket Türkiye’de 1924 senesinde 498 sayılı İtibari Zirai Birlikler Yasası’nın çıkışı ile vuku bulmuştur. Ayrıca bu yasanın çıkmasıyla birlikte satış ve kredi kooperatifleri görevlerini yerine getirme olanağı elde etmişlerdir. Bununla da kalmayıp ürünlerin muhafaza edilmesi ve satılma işlemi ve üç aydan bir yıla kadar vadeli olarak hem nakdi hem de aynı kredi dağıtılması hususu öngörülmüştür (Koç 2001: 14).

Sonrasında bu oluşturulan yasaya fazla itimat edilmemesi ve ihmal edilmesinden dolayı yasa yürürlükten kaldırıldı ve yerine 1929 yılında 1470 sayılı Zirai Kredi Kooperatifler Kanunu kabul edildi. Bu yeni yasanın oluşturduğu çerçevede 191 kooperatif kurulmuştur ve üye sayısı bir yıl içinde 29.170 kişi olmuştur.

Bu yasanın işleyişi şu şekildedir: Söz konusu yasayla oluşturulan kooperatifler köy, şehir ve kasabalarda kurulacaktır ve amaçları ise,

- Tohumluk gübre,
- Küçük tarım aletleri,
- İşçi ücretleri,
- Koruma ilacı ve
- Çift hayvanı

gibi kısa zamanda işletme ve üreticilerin gerekli gereksinimleri karşılamaktır (Koç 2001: 14, İnan 2008: 35).

Kırsal kesimin kalkınmasında kooperatifçiliği çok önemli bir araç olarak gören Mustafa Kemâl Atatürk ziraat bankasını da kooperatiflerin ve bu hareketin finans kaynağı yani bankası olarak düşünmüştür (İnan 2008: 37).

Diğer bir taraftan da sadece tarım kredi kooperatifçiliği değil, 1925 yılında İstanbul'da kurulan Ayakkabıcılar Küçük Sanat Kooperatifi, 1927 yılında Ankara Memur Tüketim Kooperatifi, 1934 yılında Ankara Bahçelievler Yapı Kooperatifi kurulmuştur. Buradan da anlaşılacağı gibi diğer dallarda da kooperatifçiliğin gelişim gösterdiği görülmektedir (Koç 2001: 14).

1938'de Atatürk'ün ölmesiyle beraber "1938-1961" tarihleri arasında kooperatifçilik adına verimli olaylar yaşanmamıştır. Hatta 1950 ve 1961 yıllına kadarki dönemde kooperatifçilik adına hiçbir şey yapılmamıştır. 1961 Anayasasında ilk defa kooperatifçiliğe 51. madde ile yer verilmiş ve ikinci kez de 1982 Anayasasının 171. maddesinde yer verilmiştir.

1961 Anayasasının 51. maddesinde şöyle denmektedir: *"Devlet kooperatifçiliğin gelişmesini sağlayacak tedbirleri alır."* 171. madde de şöyle denmektedir:

"Devlet ulusal ekonominin yararlarını dikkate alarak, öncelikle üretimin arttırılmasını ve tüketicinin korunması amacıyla kooperatifçiliğin gelişmesini sağlayacak tedbirleri alır. Kooperatifler, Devletin her türlü kontrol ve denetimine tabi olup, siyasetle uğraşamaz ve siyasi partilerle iş birliği yapamazlar"(Koç 2001: 14-15).

Siyaset yasağı konusunda değişiklik 1995 yılında yapılan anayasa değişikliğiyle birlikte kaldırılmıştır. 171. madde 51. maddeye göre daha kapsamlı olup, farklı bir perspektif ten kooperatifçiliğe yaklaştığı görülmektedir (İnan 2008: 40, Koç 2001: 14-15).

Gümrük ve Ticaret Bakanlığı tarafından 2012 yılında yayınlanan ve halen istatistiksel bakımdan güncelliğini koruyan Türkiye Kooperatifçilik Stratejisi ve Eylem Planı (TKSEP)'ye göre ülkedeki toplam kooperatif sayısı 84,232, birlik sayısı 598 ve merkez birlik sayısı ise 233'dür.

Tablo 1.4: Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığına Bağlı Kooperatifler.

İlgili Bakanlık	Kooperatif Türleri	Kooperatif		Birlik		Merkez Birlik	
		Sayısı	Ortak Sayısı	Sayısı	Ortak Kooperatif Sayısı	Sayısı	Ortak Birlik Sayısı
Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı	Tarımsal Kalınma Kooperatifi	8.173	842.563	82	4.939	4	77
	Sulama Kooperatifi	2.497	295.984	13	733	1	10
	Su Ürünleri Kooperatifi	522	29.972	14	202	1	12
	Pancar Ekicileri Kooperatifi	31	1.638.981	1	31	x	X
	Tarım Kredi Kooperatifi	1.767	1.082.978	16	1.767	1	16
	ARA TOPLAM	12.990	3.890.478	126	7.672	7	115

Kaynak: (TKSPE 2012: 24).

Tablo 1.5: Çevre ve Şehircilik Bakanlığına Bağlı Kooperatifler.

İlgili Bakanlık	Kooperatif Türleri	Kooperatif		Birlik		Merkez Birlik	
		Sayısı	Ortak Sayısı	Sayısı	Ortak Kooperatif Sayısı	Sayısı	Ortak Birlik Sayısı
Çevre ve Şehircilik Bakanlığı	Konut Yapı Kooperatifi	54.996	1.985.076	338	10.525	3	62
	Küçük Sanayi Sitesi Yapı Kooperatifi	1.052	127.098	5	142	x	X
	Toplu İşyeri Yapı Kooperatifi	1.810	103.536	7	116	x	X
	ARA TOPLAM	57.858	2.215.710	350	10.783	3	62

Kaynak: (TKSPE 2012: 24).

Tablo 1.6: Gümrük ve Ticaret Bakanlığına Bağlı Kooperatifler.

İlgili Bakanlık	Kooperatif Türleri	Kooperatif		Birlik		Merkez Birlik	
		Sayısı	Ortak Sayısı	Sayısı	Ortak Kooperatif Sayısı	Sayısı	Ortak Birlik Sayısı
Gümrük ve Ticaret Bakanlığı	Tarım Satış Kooperatifi	322	602.248	17	322	x	x
	Bağımsız Tarım Satış Kooperatifi	22	2.245	x	x	x	x
	Tütün Tarım Satış Kooperatifi	66	23.414	x	x	x	x
	Yaş Sebze Meyve Kooperatifi	37	2.886	x	x	x	x
	Tüketim Kooperatifi	2.970	288.063	17	155	1	9
	Motorlu Taşıyıcılar Kooperatifi	6.734	199.220	42	754	1	15
	Esnaf ve Sanat Kefalet Kooperatifi	993	685.105	32	894	1	32
	Küçük Sanat Kooperatifi	331	10.043	5	14	x	x
	Temin Tevzi Kooperatifi	344	24.497	x	x	x	x
	Turizm Geliştirme Kooperatifi	391	17.448	3	33	x	x
	Üretim Pazarlama Kooperatifi	483	22.491	5	429	x	x
	Tedarik Kefalet Kooperatifi	7	599	x	x	x	x
	Yayıncılık Kooperatifi	31	767	x	x	x	x
	Hamallar Taşıma Kooperatifi	11	586	x	x	x	x
	İşletme Kooperatifi	585	98.769	1	7	x	x
	Sigorta Kooperatifi	3	15	x	x	x	x
	Yardımlaşma Kooperatifi	24	22.160	x	x	x	x
	Eğitim Kooperatifi	30	2.481	x	x	x	x
	ARA TOPLAM	13.384	2.003.037	122	2.608	3	56

Kaynak: (TKSEP 2012: 24).

1.4.2.3. Planlı Dönemde Kooperatifçilik

Planlı dönemde ilk etapta toplumun tüm birimlerinde hem toplumsal hem de ekonomik gerekçeler nedeniyle tarımsal alanda ortaya çıkan kooperatifçilik uzun süre tarım alanında faaliyet göstermiştir. Daha sonra çağın getirdiği sosyo-ekonomik değişimler neticesinde ve günün şartlarına göre oluşan yeni ihtiyaçlar doğrultusunda başta konut ve iş yeri sonrasında tüketim, taşımacılık, kredi-kefalet gibi dallarda yayılmıştır (TKSPE 2012: 23).

Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planında (I. BYKP/1963-1967) kooperatifçiliğin gelişmesi için ayrıca önem ve gayret gösterilmiş ve I. BBYKP içeriğinde tarımsal açıdan kooperatifleşmenin ülkemizin tarım sektörüne faydalı olması gayesiyle hareket edilip büyük ölçekli üreticileri yakalayabilme adına hem küçük hem de orta büyüklükteki üreticilerin kooperatifleşme adına destekleneceklerine vurgu yapılmıştır. I. BYKP’de köy ve kırsal kesim kalkınmasında kooperatif ve dernek gibi faaliyetlerin kurulup toplum arasında beraber iş görme fikrinin sağlanması ve kavratılması gibi roller kooperatiflere biçilmiştir. O dönemde toplumun kalkınması ve istenen seviyede gelişmesi adına kooperatif ve söz konusu hareket hem eğitim hem de karşılıklı yardımlaşmaya dayalı iş görme bilincinin benimsetilmesi için iyi bir araç olarak görülmektedir (Koç 2001: 15, Kayıkçı 2005: 7).

İkinci Beş yıllık Kalkınma Planında (II. BYKP/1968-1972) ise orta ölçekli tarım ve diğer orta ölçekli işletmelerde üretimi arttırıcı maliyetlerin giderilmesindeki kredi zorluklarını göz önünde bulundurarak söz konusu işletmelerin gerekli donanımı ve denetimi, kredi ihtiyaçlarını karşılama ve işletmeciliğe uygun pazarlama tekniklerini uygun koşullara göre devam ettirebilmeleri adına kooperatifçiliği ve kooperatif hareketi özendirme ve destekleme kararı alınmıştır. II. BYKP’nin uygulandığı zamanda kooperatifçilik adına önemli gelişmeler yaşanmıştır. 10.5.1969 tarihinde 1163 sayılı “Kooperatifler Yasası” çıkarılmış ve ardından 1196 sayılı Türkiye Tütün Tarım Satış Kooperatifleri ve Bölge Birlikleriyle Türkiye Tütün Tarım Satış Kooperatifleri Genel Birliği Yasası sonrasında ise 28.4.1972 tarihinde 1581 sayılı Tarım Kredi Kooperatifleri ve Birliği yasası çıkarılmıştır (Koç 2001: 15).

Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (III. BYKP/1973-1977) döneminde kırsal bölgeler dağınık ve sayısal olarak çoktur. Bu durum yerleşim yerlerine giden ve gidecek olan alt yapı ve hizmetlerin içeriğinin kapsamının ve sınırlarının genişlemesine ve maliyetlerini de artırmasına, bunun sonucunda tüm kırsal kesimin bu hizmetlerden yararlanma durumunun düşmesine ve kırsal kesime kamu tarafından götürülen hizmetlerde etkinsizliğe neden olmaktadır. Bu planda diğer bir husus da hem sosyal hem de ekonomik gelişmenin ivme kazanması adına bir Kooperatif Merkez Bankası kurulacağını bildirilmiş olmasıdır. Öbür taraftan dağınık ve sayısal olarak çokluk yaşanan kırsal bölgedeki bu alt yapı ve hizmet gereksinimlerinin giderilmesi ve tüm bu kırsal alanda yaşayan insanların

faaydalanması için kooperatifçiliğin desteklenmesi adına Merkez Köyler oluşturulacağından bahsedilmiştir. III. BYKP’de kırsala gidecek hizmetler sıralamasında ilk olarak ekonomik hizmetlerin öncelikli olduğu ve bu bağlamda kooperatif harekete halkın katılımının sağlanacağı izah edilmektedir (Koç 2001: 15-16, Kayıkçı 2005: 9-10).

Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planında (IV. BYKP/1979-1983) lkemizdeki kooperatif sayısının arttığı ama kooperatiflerin küçük ölçekli üreticiye hizmet verme konusunda başarılı olamadığı vurgulanmıştır. Kooperatif hareketi politikalarının ve yöntemlerinin belirlenmesinde farklı kamu kurumlarının söz sahibi olmasının yapılan uygulamalarda farklılıklara yol açtığı belirlenmiş ve bunların uygun olamayan davranışlar olduğu vurgulanmıştır. Söz konusu kurumların kendi menfaatlerine yönelik kooperatifleri yönetmeleri planda eleştiri konusu olmuştur (Kayıkçı 2005: 10).

Ayrıca IV. BYKP’de kooperatifçilik bundan önceki uygulanan planlara nazaran daha fazla gündeme alınmıştır. şöyle ki; kooperatifler kırsal kalkınmanın ve köylülerin gelişmelerinde, hızlanıp ivme kazanmasında öncelikli unsur olarak grlmştir. Bunu sağlarken hem gönüllülüğe dayanarak hem de demokratik olarak etkin bir şekilde kooperatiflerin güçlendirileceği hususuna vurgu yapılmıştır. Tarımdan elde edilen gelirin yine bu sektörün gelişimi için yönlendirileceği netleştirilmiştir (Koç, 2001: 16). Söz konusu planda diğer bir amaç ise tarımsal işletmelerin üretim ve tktim için ihtiyaçlarını kooperatifler vasıtası ile gidermeleri ve üretilen tüm ürünleri aracı kullanmadan hem iç pazarda hem de dış pazarda satma gayesi oluşturulmasıdır (Kayıkçı 2005: 11).

Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planında (V. BYKP/1985/1989) ise kooperatifçilik üretim ve tarımsal amaçlı desteklenmiştir. Tarımsal üreticilere kredi sağlanması ve girdi temini konusunda, üretilen ürünlerin hem işlenip hem de pazarlanması hususunda kooperatifleşmenin destekleneceği belirtilmiştir. Tarım kredilerine gelince; bu kredilerin başlıca tarım ürünlerinin belirlenip, öncelik durumuna göre sıralanıp, bu öncelik durumlarına göre sistemli şekilde arttırılacağı izah edilmiştir. Tarımsal hasadın değerlendirilmesi adına hem pazarlama hem de kredi desteğinin artırılacağına vurgu yapılmıştır. Söz konusu planın uygulandığı zamanda kooperatifçiliğin desteklenip gelişmesi adına bazı yasalarda da değişikliğe gidilmiştir (Koç 2001: 16).

Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planında (VI. BYKP/1990-1994) küçük ve orta ölçekli işletmelerin (KOBİ) girdi temini ve kullanımı konusunda modernleşme, tarımsal ürünlerin işlenip sonrasında ise pazarlanması hususunda kooperatifler vasıtası ile denetimin yapılacağı vurgulanmıştır. Tarım Satış Kooperatifleri Birliklerinin kendine yetmesine yönelik çalışmaların ve bu kurumların rasyonelleşmesi adına yapılan uygulamaların devam edeceği belirtilmiştir (Koç 2001: 16-17).

Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planında (YBYKP/1996-2000) kooperatiflerin geliştirilmesi adına özendirme ve üretici birliklerin kurulacağı belirtilmektedir. Bu üretici birliklerin kurulmasındaki temel sebep hem üreticilere hizmetlerin daha iyileşmiş bir şekilde gitmesi hem de tarımsal ürünlerin pazarlanması ve yönlendirilmesi içindir. Diğer bir önemli nokta ise bu planın uygulandığı yıllarda Üretici Bölgesi Haller Yasası hazırlanması adına gerekli gerekli adımların başlatılmasıdır. Bu işlemlerin başlatılmasındaki temel sebep ise sebze ve meyve üretici kooperatiflerine ürettikleri malları rahat pazarlama olanağı sunulmak istenmesidir (Koç 2001: 17).

Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (VIII. BYKP/2001-2005) ICA örgütünün belirlediği genel kooperatifçilik ilkeleri göz önünde bulundurularak “Tarım Satış Kooperatiflerinin” özerkleşeceğini belirtmiştir. Diğer yandan ise söz konusu organizasyonların devamlı var olmaları adına yani sürdürülebilirlikleri açısından gerekli görülen politika ve önlem çalışmaları yapılacağından bahsedilmiştir (DPT¹/SBYKP 2000: 134).

Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planında (IX. BYKP/2007/2013) ise bir önceki kalkınma planında söz edilen Tarım Satış Kooperatiflerinin özerkliği hususunun gerçekleştirildiğinden bahsedilmiştir ve kooperatifler adına yeni bir hareket belirlenmemiştir.

Onuncu Beş Yıllık Kalkınma Planında (X. BYKP/2014-2018) da kooperatifler ve kooperatif hareket için bazı kararlar alınmıştır. Şöyle ki; kooperatif faaliyetlerin özendirilmesine başvurulacağından bahsedilmiştir. Bunun sebebi ise küçük ölçekli işletmelerin ve bireylerin sosyo-ekonomik refahlarının artmasının hedeflenmesidir. Bir diğer sebep ise sermaye birikimine, bunun yanında gelir dağılımı ve bu dağılımın adilliğine olumlu katkı yaptığı söylenen kooperatiflerinin bu faydalarının devamı için yani

¹DPT: “Devlet Planlama Teşkilatı”

sürdürülebilir olması için kooperatiflerin geliştirilmelerinin devam edileceğinden bahsedilmiştir (OBYKP 2013: 92-94).

1.5.Kooperatifler Kanunu²

Çalışmanın konusunu oluşturan kooperatifler'in yasal olarak kurulum ve işleyişi açısından ilgili kanun ve bazı şartları aşağıdaki gibidir;

Tüzel kişiliğini elinde bulundurmak kaydıyla birliği kuran üyelerin belli iktisadi faaliyetlerini ve çıkarlarını, özellikle iş ve yaşamlarına ait gereksinimleri hem iş gücü hem de parasal katkılarıyla karşılıklı iş görme ve yardımlaşma, dayanışma yapılan hem gerçek hem de tüzel kişiler tarafından kurulan değişir ortaklı ve değişir sermayeli yapıya kooperatif denir.

Söz konusu kanunda kooperatifin kurulabilmesi için gerekli olan şartların bazıları şöyledir:

- ❖ Kurulurken gerekli olan üye sayısı minimum yedi kişi olması ve bu yedi kişinin söz konusu temel (ana) sözleşmede imzalarının bulunması,
- ❖ Söz konusu temel sözleşme ilgili bakanlık olan Ticaret Bakanlığına gönderilir. İlgili bakanlığın uygun bulup izin vermesi sonucunda ise gerekli işlemlerin yapılp, birliğin bağlı bulunduğu ilçede ticaret sicilini tescil ettirilerek kooperatifin duyurulması gerekmektedir,
- ❖ Tescil ve ilan edilecek olan hususların bazıları şunlardır:
 1. Ana sözleşme,
 2. Söz konusu kooperatifin amacı, konusu ve varsa süresi,
 3. İlgili kooperatifin unvanı ve markası, sermayesi,
 4. Ortakların paylarının değerleri.

Kooperatifçiliğin kavramsal boyutu, dünyadaki gelişimi ve ilerleyişi, ülkemizdeki durumu ve kanunu ile ilgili bilgiler yukarıda tezin birinci bölümünün ilk kısmında açıklanmıştır. Tezin birinci bölümünün ikinci kısmında ise süt ve sütün türev ürünlerinin üretimi, sütün üretiminde etkinlik ve verimlilik hakkında bilgiler verilecektir.

² Bu bölümün hazırlanmasında (Kooperatifler Kanunun'dan) yararlanılmıştır. İlgili kanunun tamamı Ek 9'dadır.

1.6.Süt ve Süt Ürünleri Üretim Süreci³

Süt ve türev ürünlerinin üretim süreci bir halka gibi birbirini tamamlayan beş ana basamaktan oluşmaktadır.

Şekil 1.1: Süt ve Süt Ürünleri Üretim Süreci

Kaynak: (DTSSI 2014: 50).

Bu süreçte ilk basamak olarak canlı hayvan (sığır, manda, koyun, keçi) temini sonrasında bu hayvanların yemlerinin temin etme ardından, bakım işlemleri, sağlıklı olmaları için düzenli veterinerlik temini ve hizmetlerini karşılama, süt üretim verimliliğini artırma adına suni tohumlama yapılarak melez ırkların oluşturulması ve bu iş için lazım olan tarımsal makineler gibi birçok enstrümanın temin edilip kullanılması yani bütün bunların sağlanması süt üretimi için gerekli olan ilk basamaktır. Sonrasında ikinci basamak olan ham sütü üretme gelmektedir. Bu üretilen ham sütün belirli bir kısmı buzağı için muhafaza edilmektedir. Söz konusu sütün gerekli kısmı ayrıldıktan sonra geriye kalan ham sütün tamamı sanayiciye “toplama-soğutma ve pazar satışı” teknikleriyle ulaştırılır.

Üçüncü basamak ise üretilen ham sütün kooperatif, birlik gibi organizasyonlardan ve ilgili tüccarlar eliyle toplanıp imalatçılara (süt ve süt ürünleri) tedarik etmelerinden oluşur.

Bu sürecin dördüncü adımında tedarik edilen ham sütü söz konusu imalatçıların işleyerek içme sütü ve sütün türev ürünleri olarak imal etmelerinden oluşmaktadır. Üretim

³ Bu bölümün hazırlanmasında (DTSSİ 2014: 50)'den yararlanılmıştır.

sürecinin beşinci yani son ayağı ise satma ve pazarlama kısmıdır. Üretilen içme sütü ve türev ürünleri hem iç (yerli) hem de dış pazara tanıtılıp satılarak halka tamamlanır (DTSSİ 2014: 50).

Süt üretiminde diğer tüm ekonomik üretim süreçlerinde olduğu gibi rekabet gücünü belirleyen temel etken verimliliktir. Bu bakımdan verimlilik ve kaynak kullanımındaki başarı ölçütü olan etkinlik kavramları özel bir dikkat gerektirmektedir.

1.7.Süt Üretiminde Etkinlik ve Verimlilik

Verimlilik: Verimliliğin (Productivity), iki tanımı yapılabilir. İlki bir üretimden elde edilen ürünün o üretimi yaparken kullanılan kaynaklara oranıdır yani üretilen ürünün onu üretirken kullanılan üretim faktörlerine oranlanmasıdır. Diğer tanımı ise doğada sınırlı olarak bulunan kaynakların insanların gereksinimleri için ne kadar etkin bir şekilde kullanıldığını belirleyen kavramdır (Kök ve Deliktaş 2003: 33).

Verimlilikten bahsedilince genel olarak emeğin verimliliği akla gelir. Söz konusu kavram çıktı ve girdi arasındaki bağlantıyı ifade ettiğinden dolayı üretim faktörlerinin birinden ya da tamamının verimliliklerinden bahsedilebilmektedir. Verimliliğin iktisat yazınına kazandırılması çok öncelere dayanmaktadır. Yazında ilk kez *Agricola* 1530 yılında bahsetmiştir. Sonrasında *Le Littre* 1833 yılında bu kelimeyi tanımlamak için “*Üretme Hassası*” ifadesini kullanarak tanımlamıştır. OECD’nin 1950 yılındaki tanımına göre ise; “*Verimlilik; hasılanın üretim faktörlerinden herhangi birine olan oranıdır.*” şeklinde tanımlamıştır (Kök ve Deliktaş 2003: 31).

Verimliliği ölçmek için iki yöntem kullanılabilir, bunlardan ilki kısmi faktör verimliliği ikincisi ise toplam faktör verimliliğidir. Kısmi faktör verimliliğinde elde edilen ürün onu üretirken kullanılan tek bir faktöre karşı ölçme şeklinde gerçekleştirilir. Toplam faktör verimliliğinde ise elde edilen söz konusu ürünün onu meydana getiren kaynakların, üretim faktörlerin tamamına karşı ölçülmektedir (Kök ve Deliktaş 2003: 32).

Verimliliğin temel belirleyicileri olarak, dünyanın sosyo-ekonomik durumu ve dengesi, dünya ülkelerinin sanayi ve endüstri durumları, dünyadaki insanların ekonomik refahı ve yaşam biçimleri, işçi maaşları ve işsizlik vb. durumlar olarak sıralanabilir (Kök ve Deliktaş 2003: 36-37).

Etkinlik: Ekonomik faaliyetlerin en temel boyutu olarak ifade edilen kaynaklarının birleştirilmesiyle ortaya çıkan çıktının oluşumuna üretim denilmektedir. Bir ürünün en az kaynakla üretilmesi ya da belli oranda bir kaynağın kullanılması ile maksimum çıktıyı sağlamaya etkinlik (Efficiency) denir (Çoban 2007: 23-24). Diğer bir tanıma göre etkinlik, “*minimum çaba veya masraf ile maksimum sonuçlar elde etme kapasitesi*” olarak tanımlanır. Teknik olarak ise “*fiili çıktı/maksimum çıktı*” şeklinde ifade edilir (Kök ve Deliktaş 2003: 43).

Etkinlik denince akla ilk gelen isim Vilfredo Pareto’dur. *Pareto optimumu* olarak ortaya çıkardığı etkinlik kuralına göre; “*Mal veya hizmete esas olan girdilerin yeniden tahsilinde ya da tüketiciler arasında malların yeniden tahsisi ile bir başkasının durumunu kötüleştirmeksizin bazı insanların durumunu iyileştirmek mümkün değilse pareto optimumu sağlanmış olur.*” şeklinde tanımlayarak etkinlik kavramına bir başka boyutta bakarak yazına kazandırmıştır (Kök ve Deliktaş 2003: 43).

Ekonomik birimlerin yapısına göre grup olarak teknik bilgi ve kaynak setinden en üst düzeyde çıktı elde etme ya da veri çıktıyı en düşük kaynak grubu ile elde etme durumuna ve ya durumsallığına *teknik etkinlik* ya da *X- Etkinliği*⁴ kavramları ile açıklanmıştır (Çoban 2007: 24).

Ekonomik etkinlik, tahsis etkinliği ve statik etkinliğin birleşmelerinden oluşur. Bir diğer ifade ile piyasa mekanizmasında çağın teknolojik şartlarını da göz önünde bulundurarak kaynak dağıtımının *en iyi değerde (Optimum)* yapılmasını ve toplumsal refahın en yüksek düzeye çıkarıldığı durumların performansını ölçümü olarak da ifade edilir (Çoban 2007: 24).

⁴ X- Etkinliği için bkz (Kök ve Demirtaş 2003: 50-52).

Tezin birinci bölümünün ilk kısmında kooperatifçilik ve tarihçesi hakkında genel bilgiler verildikten sonra araştırma konusunu temsil eden süt kooperatiflerinin süt ve süt üretiminin nasıl gerçekleştirdiklerine dair bilgiler ve süt üretiminde etkinlik ve verimliliğe ilişkin tanımlamalar yapılmıştır. Tezin ikinci bölümünde ise araştırmanın kapsamına giren ilgili yazın (literatür) araştırılmasına yer verilmiştir. Yazın, kooperatifçilik ve hayvancılık, süt üretimi sektörü ve bölgesel, kırsal, tarımsal kalkınma alanlarında yapılan çalışmalardan oluşmaktadır.

BÖLÜM II

YAZIN (LİTERATÜR)

Tezin bu bölümünde yazında bulunan hem Türkiye hem de Avrupa’da yapılan çalışmalara yer verilmiştir. Sektörün durumu ve yapısı hakkında bilgiler verilmiştir. Türkiye’de yapılan araştırmalar tezin bu bölümünde daha yoğundur. Yazın, kooperatifçilik ve hayvancılık, süt üretimi sektörü ve bölgesel, kırsal ve tarımsal kalkınma alanlarında yapılan çalışmalardan oluşmaktadır.

2.1.Kooperatifçilik ve Hayvancılıkla İlgili Çalışmalar

Bu bölümde yapılan çalışmalar genellikle Türkiye’deki Kooperatifçilik ve hayvancılık ne durumda olduğunu, sektörün durumunu, sektörle uğraşanların genel durumlarını, yaşanan sorunlar ve eksikliklerini Türkiye genelinde ve bölgesel olarak belirtmektedir. Avrupa ile yapılan karşılaştırmalı araştırmalarda ise Türkiye’nin Avrupa’ya göre daha geride olduğunu söylemektedir.

Can ve Sakarya (2012), Türkiye’de ve dünya da kooperatifçiliğin şuan ki durumunu, ekonomik önem derecesini araştırmışlardır. Çalışmalarında tarihsel ve karşılaştırmalı analiz yöntemlerini kullanmışlardır. Araştırma sonucunda Türkiye’de kooperatifçiliğin istenilen düzeyde olmadığı, ülkemizdeki kooperatifçiliğin Avrupa standartlarına gelebilmesi için düzenlemelerin hızlı bir şekilde yapılmasının gerekliliği vurgulanmıştır. Türkiye’de kooperatifçilik seviyesinin düşük olmasının sebebi içsel ve dışsal sebeplere dayanmaktadır. Dışsal sebeplerden bazıları Türkiye’de yaşanan ekonomik ve siyasal istikrarsızlıklardır ile kooperatifçiliğin devlet eliyle yönlendirilmesi gibi sebeplerdir. İçsel sebeplerden bazıları ise kooperatiflerin kendi aralarındaki iletişim ve bilgi alışverişinin zayıf oluşu, yönetimdeki zafiyet duygusu, üyelerin bilgisizliğidir.

Bu alanda yapılan bir diğer çalışma da Çağlar (2009)'un yaptığı araştırmadır. Çalışmada orman köylerinin içinde bulunduğu sosyal ve ekonomik sorunları birleşme ve kooperatifleşme çerçevesinde çözüme imkânları incelenmiştir. Çalışmada özellikle kooperatiflerin bu sorunları ne derece azalttığı araştırılmıştır. Pilot bölge olarak Kastamonu'nun Tosya ilçesine bağlı Ortalıca köyünde bulunan tarımsal kalkınma kooperatifi seçilmiştir. Araştırmada bu kooperatifin 2005, 2006, 2007 senelerinin gelir-gider tabloları incelenmek sureti ile karşılaştırmalı analiz yöntemi izlenmiştir. Araştırma da bu gelir gider tablolarından yola çıkılarak yöredeki orman köylülerin gelirlerine kooperatifin ne derece katkı yaptığı ortaya konmuştur. Sonuç olarak bu kooperatifleşmenin orman köylülerinin gelirlerine pozitif katkı yaptığı ortaya konmuş ve kooperatifleşmenin bölgesel kalkınmayı yörede geliştirme yolunda desteklediği ortaya çıkarılmıştır. Göze çarpan diğer bir sonuç ise kooperatifleşmenin yörede istihdam sorununu çözüp maliyeti düşürdüğüdür.

Sezgin (2010), araştırmasında kitle iletişim araçlarının hayvancılıkla alakalı yenilikleri sektörde faaliyet gösterenlerin benimsemesinde ne derece etkili olduğunu araştırmıştır. Pilot bölge olarak hayvancılıkla ilgili Türkiye'de en yoğun faaliyetin olduğu yörelerden biri olan Erzurum ili seçilmiştir. Araştırmada kullanılan yöntemler anket ve regresyon analizi yöntemleridir. Araştırma sonucunda kitle iletişim araçlarının hayvancılığa dönük yeniliklerin ve süre gelen faaliyetlerin tanıtılıp benimsetilmesinde büyük bir öneme sahip olduğu ortaya çıkmıştır. Yörede afiş-ilan, kitap-broşür, tv-radio gibi kitle iletişim araçlarının bu işle uğraşan kesime hayvancılıkla alakalı süre gelen faaliyet ve yeniliklerin tanıtılıp benimsetilmesinde çok başarılı olduğu saptanmıştır.

Türkyılmaz ve Nazlıgül (2001)'in çalışmasında ülkemizde hayvancılığın yaşadığı olumsuzluklar ve hayvancılığın Türkiye ekonomisindeki yeri incelenmiştir. Çalışmada Türkiye'deki temel makroekonomik göstergelerden faydalanılarak hem tarihsel hem de karşılaştırmalı bir yöntem ile sonuca ulaşılmaya çalışılmıştır. Araştırma sonucunda Türkiye'de kriz döneminde hayvancılığın olumsuz etkilendiği diğer dönemlerde gelişme kaydettiği, ülkede kriz olsun veya olmasın hayvancılık sektörünün Türkiye ekonomisinde fevkalâde önemli bir yere sahip olduğu saptanmıştır. Bir diğer göze çarpan sonuca göre ise söz konusu sektörde yaşanan sorunların temelinde kaynakların etkin bir biçimde kullanılamaması olduğu görülmektedir.

Şahin vd. (2013), Türkiye’deki kooperatif çeşitlerinden biri olan tarımsal kalkınma kooperatiflerinin kendi içlerindeki ortak ilişkilerini araştırmışlardır. Tarımsal kalkınma kooperatiflerinin ortaklarının girdi temini ve ürün pazarlama gibi görevlerini incelemişlerdir. Çalışmalarında yöntem olarak ise oransal örnek hacmi formülü ve anket yönteminden yararlanmışlardır. Çalışmanın sonuçları ise şöyledir: girdi temininde kooperatife bağlı ortakların %37,2’si yem, %17,9’u gübre ve %12,2’si ise zirai ilaç temin etmektedir. Kooperatiflere bağlı ortakların %12,2’si özel sektöre, %47,7’si ise kooperatife sütlerini vermeyi tercih etmektedir. Üyelerin %54,6’sı ise girdilerini kooperatiflerden temin etmektedir.

Ertan (1997), ülkemizde bulunan Kamu İktisadi Teşebbüslerinin devlet eliyle özelleştirilmesinde, bir çözüm önerisi olarak kooperatifleşmeyi örnek göstermeye çalışmıştır. Araştırmasında tarihsel bir metot izlemiştir. Sonuç olarak tarımsal KİT’lerin özelleştirilmesinde eğer gerekli önem göz önüne alınmaz ise bir tekelleşme oluşacağı ortaya çıkmıştır. Söz konusu sorunun giderilmesi için ise tarımsal KİT’lerin özelleştirilmesinde kooperatifleşmeye gidilmesi gerektiği sonucu ortaya çıkmıştır. Bir diğer sonuç ise Tarımsal KİT’lerin kooperatifleşmek için devletin bu işi tabana bir bilinç oluşturarak eğitimini vererek bu işle uğraşanlara yaptırması gerektiği ortaya çıkmıştır.

Yercan (2007), Avrupa Birliği’ndeki kooperatiflerle Türkiye’deki kooperatifleri karşılaştırarak, Türkiye’nin örgütlenme, birliklenme hareketi açısından AB’ye uyum sağlaması için gereken önlemleri araştırmıştır. Çalışmada tarihsel gelişmeye dayalı karşılaştırmalı bir yöntem benimsemiştir. Araştırma sonucunda ise ülkemizde kooperatifleşmenin gelişmesi için bireysel destekleme ve bilgilendirme yönünde değil, toplumsal yani tarımsal kesimin tamamının bilgilendirilerek örgütlenme bilincinin oluşturulması adına devletin daha fazla tutum sergilemesi gerekmektedir sonucunu savunmaktadır. Bir diğer sonuç ise birlikleşmenin yani örgütlenmenin önündeki setlerin kaldırılmasının gerektiği ve bu sayede yapısal ve ekonomik gelişmenin olabileceğidir.

Aksoy ve Yavuz (2008), çalışmalarında Türkiye’deki hayvancığı AB’deki hayvancılıkla karşılaştırmaya ve ülkemiz hayvancılığıyla ilgili mevcut sorunlara çözüm üretmeye çalışmıştır. Türkiye’nin AB ile hayvancılık alanında rekabet düzeyi konusuna değinmeyi hedeflemişlerdir. Araştırmalarında yöntem olarak regresyon analizi ve anket yöntemlerinden faydalanmışlardır. Çalışmanın sonucunda bölgede bu işi ticari maksatla yapan işletmelerin uyum sürecinin daha hızlı olduğu ve bu işi küçük çapta sadece kendi

ihtiyacını karşılamak için yapanların da ticari yöne özendirilmesinin AB ile rekabete ivme kazandıracağı saptanmıştır. Bir diğer sonuç ise hayvan başına verimin çok az olmasıdır. Bunun sebebine gelince yerli ırkların çeşidinin çok olmasıdır. Bu sorunun çözümünün saf kültür ve melez ırkların çoğaltılmasından geçtiği ve bu sayede AB ile rekabette daha güçlü olacağımız vurgulanmaktadır.

Günlü vd. (2006), Erzurum ilinde hayvancılığın ekonomideki yerini tartışmıştır. Yöntem olarak çalışma hakkındaki verileri gereken kurumlardan alarak analiz ve yorumlama yapmışlardır. Çalışmada ilde yaşayan halkın % 60'ından fazlasının bu sektörle uğraştığını ve yörede hayvancılığın ekonomide büyük bir paya sahip olduğu gözlemlenmiştir. Sonuç olarak Yeterli desteğin yöreye sağlanmadığı eğer sağlanırsa bu sektörün çok kârlı ve çok iyi bir sektör olduğu bu sayede gelişip yörede daha verimli sonuçlar vereceği ortaya çıkmıştır. Göze çarpan bir diğer sonuca göre süt veriminin düşüklüğünün sebebi ise yerli ırkın fazla olmasıdır.

Alkan ve Demir (2013), kooperatiflerin orman köylerindeki yapılarını ve orman köylerinin gelişmelerine ne yönde etki ettiklerini anket yöntemini kullanarak araştırmışlardır. Sonuç olarak orman köylerindeki kooperatiflerin hepsinde diğer kollara göre ormancılıkla alakalı işler hâkimdir. Yöneticilerin ve köylülerinin çoğunun eğitim seviyesi düşüktür ve mevzuatı iyi bilmemektedirler. Bu sebepten ötürü yeterli destek alamamakta ve gelişim gösterememektedirler. Rekabetin artması için kooperatiflerin birleşmeleri gerekmektedir. Göze çarpan bir diğer sonuca göre köylüler kooperatiflerin varlıklarından beklenen faydayı sağlayamamalarına rağmen, kooperatifleri benimsemişlerdir. Bu durum azda olsa orman köylerine kooperatiflerin katkısı olduğunu kanıtlar.

Özçelebi (1993), araştırmasında Erzurum iline bağlı Oltu ilçesindeki kooperatifleşme yapısını araştırmıştır. Araştırmasında yöntem olarak anket ve korelasyon katsayısı yönteminden faydalanmıştır. Araştırma sonucunda yörede en uygun kooperatifleşme biçiminin hayvancılıkla alakalı üretim yapan kooperatifler olduğu ortaya çıkarılmıştır. Bazı köy kalkınma kooperatiflerinin başarısızlığı da köylülerin kooperatiflere olumsuz bakmasına neden olup, kendilerinin gelişmesine imkân sağlama fırsatını yitirmişlerdir. Diğer bir sonuca göre ise bir takım köylülerin kendi aralarında yardımlaşarak kurduğu kooperatiflerin varlığı ve köylülerin bu tarımsal kooperatifleri benimsemeleri ileriye dönük ümitlerin kooperatifler adına var olduğunu göstermektedir.

Tümer ve Kumbasaroğlu (2008), çalışmalarında Tokat iline bağlı Turhal ilçesinde Tarımsal Kalkınma Kooperatiflerine bağlı işletmelerin bağlı olamayan işletmelerle karşılaştırmasını yapmışlardır. Çalışmada anket yöntemi kullanılmıştır. Çalışmaya göre kooperatiflere üye olan işletmelerde süt verimi üye olmayanlara göre daha fazladır. Üye olanların süt üretimindeki maliyetleri üye olmayanlara göre daha düşüktür. Üye olanların bu başarılarındaki temel sebep ise örgütleşmenin, kooperatifleşmenin gereksinimlerini başarı ile yerine getirmek ve kültür ırkı sığırların üretimdeki yerinin fazla olmasıdır.

Demir ve Yavuz (2010), araştırmalarında devletin uygulamış olduğu destekleme politikalarına hayvancılıkla uğraşan kesimin bakış açılarını bölgesel bazda araştırmışlardır. Çalışmalarında Kuzey Anadolu ve Batı Marmara bölgelerini karşılaştıran araştırmacılar anket ve betimleme analizi yöntemlerinden faydalanmışlardır. Araştırma sonuçlarına göre, Batı Marmara kültür ırkları bakımında sayıca daha fazla olduğundan süt verimi fazladır. Bu sayede buzağı ve süt teşvik primlerinden daha fazla yararlanmaktadır. Batı Marmara’da eğitim seviyesi daha yüksek olduğundan hayvancılık alanındaki yenilikler daha hızlı benimsenip uygulanmaktadır. Batı Marmara’da hayvancılık alanında uzmanlaşma daha fazladır çünkü bu alanda çalışanlar başka bir sektörle ilgilenmemektedirler. Teşviklerden ve desteklemelerden Batı Marmara Kuzey Anadolu’ya göre daha çok faydalanmaktadır. Buzağı, süt, yem vs. teşviklerde Kuzey Anadolu bölgesine göre Batı Marmara’nın daha aktif olduğu saptanmıştır.

Atasever vd. (2013), araştırmalarında bölgesel düzeyde Doğu Anadolu bölgesindeki hayvansal ürün üretiminin bölgede ne derece etkili olduğu ve gelişmesi için hangi politikaların uygulanması gerektiğini irdelemişlerdir. Yöntem olarak TÜİK’ten ilgili veriler alınarak analiz ve yorumlama yapılmıştır. Araştırmalarında Doğu Anadolu bölgesinin hayvansal ürün üretiminde büyük bir potansiyele mevcut olduğu ve bu alanda gerek bölgenin yapısı gerekse üretilen ürünlerin doğallığı hakkında bölgenin çok iyi bir konuma sahip olduğu vurgulanmaktadır. Çalışmada bölge halkının daha fazla devlet eliyle desteklenmesinin ve büyük ölçekte üretim yapılmasının gerekliliği sonucuna ulaşılmıştır. Çalışmada ayrıca bölgenin ve bölge halkının gelişiminde bu alandaki eğitimlerin artırılması ve mali destek kapsamında hem devlet hem de AB kaynaklarından yararlanılması gerektiği vurgulanmış, ticari olarak desteklenen hayvansal ürünlerin üretilip satılmasının önemi dile getirilmiştir.

Şahin vd. (2013), Türkiye’deki tarımsal kooperatifleri iller bazında incelemiştir. Araştırmada Türkiye’yi kapsaması için 7 bölgede anket, kümelenme ve çok boyutlu ölçekleme analizlerinden faydalanmışlardır. Araştırma sonucunda yapılan iki analizde de hemen hemen aynı sonuçlar ortaya çıkmıştır. Bunlar; ülkemizde işletme ortaklığı, yönetici ortaklığı, kooperatif ortaklığı bakımından her bölgede farklılık vardır. Bölgelere göre aynı iş kollarını yapan kooperatifler olmasına rağmen yöneticilerinin özellikleri farklılık göstermektedir. Kooperatiflerin sosyo-ekonomik ortaklıklarının da bölgesel farklılıklarının olduğu ortaya çıkan bir diğer sonuçtur. Türkiye’de AB’ye göre kooperatiflerin hareketlenmesinde devletin sürece dâhil olması da kooperatiflerin gelişmesine engel olan diğer bir çarpıcı sonuçtur.

Bilgin ve Tanıyıcı (2008), araştırmalarında kooperatifçilik ve devlet ilişkilerinin gelişimsel sürecini incelemişler ve tarihsel bir metot izlemişlerdir. Araştırma sonucunda ise kooperatiflerin tarihsel süreçte çok eski bir mazisi olduğu, Osmanlı zamanından beri var olduklarını ortaya koymuşlardır. Çalışmanın bir diğer sonucuna göre ise kooperatiflerin devlet eliyle desteklenip geliştirilmesi ilk etapta kooperatiflerin lehine olmuştur ancak sonrasında bu durum devletin kooperatiflerin üzerinde hüküm sürmesi sonucuna neden olup, kooperatiflerin devlete bağımlı hale gelmesine sebep olmuştur. Bunu destekleyen bir diğer sonuçta öteden beri süre gelen kooperatifçiliğin tabandan gelen bir talep sonucu değil de devlet tarafından planlı olarak teşvik edilip belirli bir mevzuat dahilinde örgütlenmesidir.

Rehber (2006), çalışmasında yeni nesil kooperatiflerin ortaya çıkışındaki nedenleri araştırıp yeni nesil ve süre gelen geleneksel kooperatifleri tarihsel bir bakış açısı ile karşılaştırmıştır. Çalışmada geleneksel yapıdaki kooperatiflerin portföy, yatırım, boyut, izleme, etkileme maliyeti gibi sorunlara sebep olmasından ötürü yeni nesil kooperatiflerin ortaya çıktığı sonucuna varılmıştır.

Oymak ve Bilgen (2012), Aydın ilinde bulunan Işıklı köyündeki tarımsal kalkınma kooperatifinde (mekanizasyon) yani kooperatifte bulunan araç gereçlerin ve mekânın geliştirilip daha iyi seviyeye getirilebilirliğini tartışmıştır. Çalışmada kullanılan yöntemler anket ve khi-kare yöntemleridir. Araştırma sonucunda mekanizasyon konusunda sağım makinelerinin periyodik bakımlarının geliştirilmesi, köy sağım merkezi kurulması, çok ortaklı ahır yapımı gibi konularda başarı sağlandığı ortaya konulmuştur.

Özüdoğru (2004), hazırlamış olduğu doktora tezinde Kırklareli’nde bulunan köy-koop Kırklareli birliğinin ekonomik olarak yapısını analiz etmiş ve kooperatif yöneticilerinin işletmelerinin başarısına ne kadar etki ettiğini araştırmıştır. Araştırmasında kullanmış olduğu yöntemler anket, tesadüfî tabakalı örnekle ve neyman yöntemleridir. Çalışma sonucunda yöneticilerin işletmelerindeki başarıya etki oranının %50 olduğu tespit edilmiştir.

Aksoy ve Terin (2015), çalışmalarında büyükbaş sütünün verimliliğine etki eden etmenleri bölgesel düzeyde NUTS 1 bölgesini oluşturan TRA ve TRB ve TR5 ve TR6 yani Doğu Anadolu ve İç Anadolu bölgeleri düzeylerinde incelemişlerdir. Çalışmada kullanılan yöntem regresyon analizi yöntemidir. Çalışma sonucunda sütün verimliliğini artıran etmenler kültür melez oranı, suni dölleme miktarı, yeni doğan yavruya destek ve süt ücreti olarak bulunmuştur. Sütün verimliliğini düşüren etmenler ise damızlık büyükbaş ithaline yönelik harcamalar ve büyükbaş hayvan eti fiyatıdır.

Bu alanda yapılan bir diğer çalışma ise Karkacier (1996)’nın çalışmasıdır. Süt sığırcılığı uğraşısında kaynak kullanımındaki etkinliği araştıran çalışmada çoklu regresyon yöntemi kullanılmıştır. Yem kaynağı sütün üretiminde çok önemli ölçüde etkili olduğu için burada belirleyici unsur olmuştur. Çalışmanın sonucunda yerli hayvanların yem faktöründen verimsiz bir şekilde faydalanmalarına karşın, melez ve kültür hayvanların ise yerli hayvanlara göre yem faktöründen çok daha verimli bir şekilde yararlandıkları saptanmıştır.

Özyılmaz ve Özüdoğru (2011), yaptıkları çalışmada Ankara ilinde bulunan damızlık süt sığırcılığı yetiştiriciliği birliğinin faaliyetleri araştırılmıştır. Araştırmada metot olarak anket ve basit tesadüfî örneklem yöntemlerinden faydalanılmıştır. Çalışma sonucunda ise yapılan faaliyetlerden hayvan besleme ve danışmanlık hizmeti, damızlık satışı, soy kütüğü kaydı, girdi temini ve suni tohumlama faaliyetlerinden üyelerin memnun oldukları ortaya çıkmıştır. Göze çarpan bir diğer sonuç olarak çiftçilere verilen desteklemenin düşüklüğü, çiftçilere verilen kredi faizlerinin yüksek olması ve süt fiyatlarının düşük olması çiftçilerin hoşnut olmadığı ve bu durum karşısında birlikten yardım bekledikleri hususlar olarak ortaya konmuştur.

Dedeoğlu (2006), Van ilindeki Emek Köyü'nde bulunan, tarımsal kalkınma kooperatiflerine üye olan işletmelerin sosyo-ekonomik durumunu incelemiştir. Araştırmasında yöntem olarak anket ile farklı ortalama ve oranlar yönteminden faydalanmıştır. Sonuç olarak hane halkı genelde altı kişiden oluştuğu ve aile iş gücünün çoğu erkeklerden oluştuğu, bununda %16,51'inden istifade edildiği ortaya çıkmıştır. Diğer bir sonuçta aktif sermayenin %67,26'sının topraktan elde edildiği ve hayvansal sermayenin de toplam sermayenin %84,07'sini oluşturduğu ispatlanmıştır. Sığır başına düşen kârın işletme büyüklüğüyle aynı oranda artmakta olduğu ve üretilen bir kilogramlık sütün maliyetinin yine işletmenin büyüklüğüyle aynı oranda düştüğü ortaya çıkarılan diğer sonuçlardır.

Şahin (2001), çalışmasında Kayseri'de süt sığırıcılığı yapan işletmelerin durumlarını incelemiş ve pazarlama alanlarındaki sorunları bulmaya çalışmıştır. Çalışmasında yöntem olarak anket ve neyman yöntemlerinden faydalanmıştır. Araştırma sonucunda pazarlamaya yönelik iki sorun tespit etmiştir. Bunlardan ilki işletmelerin pazarlama sorunu ikincisi ise sütün pazarlanma sorunudur.

Yazının geneli incelenirken süt üretimi ile ilgili yapılan çalışmalar da oldukça yoğun ve dikkat çekicidir. Yine bu alanda yapılan çalışmalar ülke ve bölge bazında seçilerek araştırma bölümüne dâhil edilmiştir.

2.2.Süt Üretimi Sektörü ile İlgili Çalışmalar

Bu alanda yapılan çalışmaların geneli hem Türkiye hem de bölgesel süt üretiminin genel hatlarını, sektörün yaşamış olduğu problemleri, devletin bu alanda uyguladıkları desteklerden, üreticilerin sosyo-ekonomik durumları ve bu desteklerden ne derece yararlanabildiklerinden, söz konusu sektörün daha iyi olabilmesi için yapılması gereken reformlardan söz edilmiştir. Yapılan çalışmalarda Avrupa'ya kıyasla yine bu alanda da Türkiye'nin geri kaldığı ortaya çıkmaktadır.

Tümer ve Kumbasaroğlu (2008), araştırmalarında ilçe bazında Tokat'ın Turhal ilçesinde süt sığırıcılığı ile uğraşan işletmelerin süt üretiminden elde ettikleri geliri ve süt üretirken oluşan maliyeti belirleyip, üretilen 1 kilogramlık sütün maliyetinin hayvanlarını sigortalatan ve hayvanlarını sigortalatmayan işletmelerde farklılık gösterip göstermediğini bulmayı amaçlamışlardır. Yöntem olarak anket yöntemi ve muhasebe yöntemleri olan amortisman hesaplamaları ve yeniden maliyet esasından faydalanmışlardır. Yapılan

araştırma sonucuna göre hayvanlarına sigorta yaptırmayan işletmelerde 1 kilogram sütün maliyeti hayvanlarını sigorta yaptıran işletmelere göre daha yüksek çıkmıştır. Bunun en önemli sebebi ise hayvanlarını sigortalatmayan işletmelerde diğer gelirlerin ve süt üretim miktarlarının sigorta yaptıran işletmelere göre daha düşük olmasıdır.

Aksoy vd. (2012), yaptıkları çalışmalarında ülkemizdeki süt sığırcılığının desteklenmesi ve ıslah edilmesinin etkilerini bölgesel bazda incelemişlerdir. Araştırmalarında kullandıkları metod regresyon analizi yöntemidir. Araştırma sonucunda süt üretiminin artmasının temel sebebi olarak yerli ırkların melez ırklar ve saf kültür ırkları ile melezleme yaptırılarak verimi fazla olan melez ve saf kültür ırklarının yerli sığır içinde paylarının artırılması olduğu, süt veriminin de en fazla batı bölgesi ve çevresi, en düşük olarak ise doğu bölgesi ve kuzey bölgesinde olduğu saptanmıştır.

Göktolga vd. (2004), çalışmalarında konu olarak süte verilen teşvik primlerinin süt üretimini ve süt mamulleri sanayisinde kullanılan süt miktarlarını ne yönde etkilediği ve işlenen süt miktarlarını diğer faktörlerin hangi yönde etkilediğini araştırmışlardır. Araştırmada yöntem olarak regresyon analizi metodu kullanılmıştır. Bu araştırmanın sonucunda ise süte verilen teşvik priminin, süt üretimini, modern işletmelerde süt mamullerinin üretimini ve işlenmiş süt miktarını artırdığı sonucu elde edilmiştir. Bir diğer sonuca göre ise işlenen süt miktarını trend değişimi, süt mamullerinin yurtdışına satımı ve süt fiyatları olumlu yönde etkilerken, istihdam faktörü ise olumsuz yönde etkilemektedir.

Bu konuyla alakalı bir diğer çalışma ise Aksoy ve Denizli (2012)'nin yaptıkları çalışmadır. Doğu bölgemizdeki Erzurum ilinde bulunan damızlık sığır yetiştiricileri birliğinin üzerine düşen vazifelerini ne derece yerine getirdiğini belirlemek, bunun yanında birliğe üye olan üreticilerin hem ekonomik hem de sosyal yapılarını araştırmak çalışmanın amacını oluşturmaktadır. Araştırmada yöntem olarak anket yöntemi kullanılmıştır. SPSS programı yardımıyla anket sonuçları düzenlenmiştir. Araştırma sonucunda ise Erzurum ilinde bulunan damızlık sığır üreticileri birliğine üye olan üreticilerin hayvancılıkla alakalı gelirlerinin yüzde altmışın üzerinde olduğu saptanmıştır. Burada üreticilerin ikinci bir işle uğraştıkları sonucu çıkarılmış olup, tam uzmanlık söz konusu değildir. Üreticilere yapılan anketin sonuçlarına göre birliğin hizmetlerinin çoğunu düzenli ve yeterli düzeyde verdiği, çok az bir kısımda yeterli derecede hizmet veremediği ortaya çıkmıştır.

Gündüz ve Dağdeviren (2011)'de Samsun'un Bafra ilçesindeki süt sığırcılığı ile uğraşan işletmelerin maliyetlerinin belirlenmesi ve sütün üretimini etkileyen etkenlerin bulunması amaçlanmıştır. Çalışmalarında yöntem olarak anket yöntemi inden faydalanmışlardır. Sonuç olarak Bafra ilçesinde 1 kilogram sütün maliyeti 0,61 TL olarak hesaplanmıştır. Maliyetteki aslan payını yem faktörü almaktadır. Maliyetteki bu payı azaltmak için yem bitkileri üretimi desteklenmeli ve kaba yem üretiminin artırılması gerekmektedir. Bir diğer önemli sonuç olarak, yem kullanımı ve sağmal sığır sayısının süt üretimine etki eden en önemli etmenler olduğu saptanmıştır. Yörede bu faaliyetlerin daha çok gelişmesi için kooperatifler ve birliklerin çoğaltılıp, bu işle uğraşan kesimin birlikte hareket etmeleri ve teşviklerin artırılmasının gerekli olduğu diğer önemli sonuçları oluşturmaktadır.

Yazında bu konunun temeline inen bir diğer çalışma Şahin vd. (2001)' in çalışmasıdır. Araştırmalarında yoğun (entansif) süt sığırcılığı üretiminin ekonomik değerini, Adana ili pilot bölge seçilmek suretiyle, inceleme konusu olarak seçmişlerdir. Çalışmada anket ve tesadüfî tabakalı örneklem yöntemlerinden yararlanmışlardır. Araştırma bulgularında ise yerli ırklara göre melez ırklar ve saf kültür ırkları yörede fazla olduğundan dolayı süt verimi yerli ırklara göre daha yüksektir ve bu verim üretim yapan işletmelerde daha çok katma değer oluşturduğunu ortaya koymuştur. Diğer bir sonuç ise büyük işletmelerin küçüklere göre daha fazla kâr elde ettikleridir. Ayrıca bu sektörün kârlı bir sektör olduğu ortaya konulan sonuçlar arasındadır.

Koyunbebe (2005), araştırmasında İzmir iline bağlı Ödemiş ilçesindeki süt sığırcılığının mevcut durumunu ve sonrasında geliştirilmesi için gereken etkenleri araştırmıştır. Yaptığı çalışmada metot olarak tabakalı örnekleme metodu kullanmıştır. Çalışmada ilçedeki süt sığırcılığı üreticilerinin en önemli problemleri olarak bir birlik oluşturamadıkları yani bir birleşme, kooperatifleşme gibi oluşumda hareket edememeleri gösterilmiştir. Bu problemle beraber üreticilerin yeterince desteklenmeyişi, kullanmakta oldukları girdilerin fiyatlarının yüksek oluşu ve sütteki kalitenin düşüklüğü de diğer olumsuz sonuçlar olarak dikkat çekmektedir.

Öztürk ve Karkacier (2008), çalışmalarında Tokat iline bağlı Yeşilyurt ilçesindeki süt sığırcılığı üretimi yapan işletmelerin ilçe ekonomisine yaptığı katkıyı ve işletmelerin sosyo-ekonomik yapısını araştırmışlardır. Çalışmada anket yöntemi ve muhasebe finans yöntemi (işletme net bütün gider, masraf, gelir) hesaplamaları kullanılmıştır. Çalışma sonuçlarına göre sermayenin %56,55'i toprak sermayesi, %24,65'i hayvan sermayesidir. Ortalama aile sayısı altı kişiden oluşmaktadır. Süt üretiminin %45'e yakını yerli ırk, %23'e yakını kültür ırkı ve %22'ye yakını ise melez ırktan gerçekleşmektedir. Yüksek maliyetle elde edilen sütün düşük fiyatla satılması yöre halkının gelirinde düşüşe yol açmıştır. Bu durumun önlenmesi için devletin bir alt sınır fiyat belirleyip bu sınırın altına fiyatlar indiğinde üreticileri desteklemek sureti ile bu kaybı giderip, gerekli ayarlamayı yapması gerektiği sonucunu ortaya çıkarmışlardır.

Birsin (2012), hazırlamış olduğu yüksek lisans tezinde Balıkesir iline bağlı olan Balya ilçesinde yapılan süt sığırcılığının durumunu araştırmıştır. Araştırmasında anket ve muhasebe hesaplama yöntemleri olan döner kapital oranı, işletme kapital oranı, aşınma payı oranı, net kapital oranı yöntemlerinden faydalanmıştır. İşletmelerde sermayenin %43,93'ünü toprak, %22,74'ünde hayvan sayısı oluşturmaktadır. Araştırma sonucunda işletmelerde bulunan sığır sayısına göre işletmeler 3 grupta toplanmıştır. Süt verimi ilk grupta 17.770 kg, ikinci de 48.030.47 kg, üçüncü grupta ise 128.285.71 kg dir. Ortalama işletme başına 9,78 büyük baş havyan varlığı düşmektedir. Sütün hayvan başına düşen verimliliği ise ilk grupta 5.336 kg, ikinci de 5.029 kg, üçüncü grupta ise 5.134 kg olarak bulunmuştur.

Yazın çalışması yapılırken bu alanı da ilgilendiren kalkınma başlığı adı altında tarımsal, kırsal ve bölgesel kalkınma ile ilgili araştırmalarda yer verilmiştir. Bu alanda yapılan çalışmalar yazının önemli bir kısmını oluşturmaktadır.

2.3.Bölgesel, Tarımsal ve Kırsal Kalkınma ile İlgili Çalışmalar

Bu alanda yapılan çalışmalar ise kalkınmanın neden gerekli olduğu, Türkiye’de uygulanmış ve uygulanmakta olan kalkınma planlarından söz etmektedir. Yapılan çalışmalarda Avrupa ve Türkiye kıyaslaması yapıldığında bu alanda da Avrupa’nın gerisinde kaldığını belirtmektedir. Türkiye’nin kalkınma alanlarında nasıl bir politika izlemesi hakkında geniş bilgiler vermektedir.

Can (2007), Türkiye ve AB’deki tarımsal ve kırsal kalkınmayı incelemiştir. Çalışmasında yöntem olarak karşılaştırmalı analizi benimsemiştir. Araştırma sonucunda ise Türkiye’nin AB’den tarımsal ve tarımsal kırsal kalkınma yönünden daha düşük potansiyelde olduğunu vurgulanmaktadır. Türkiye’deki dağılmış arazi yapısı, teknolojiyi iyi kullanamayan çiftçilerin varlığı, küçük işletmelerin var olmasından ötürü ileride bunların kaybolup Türkiye’de kırsal kalkınmada problemlerin yaşanmasına sebep olacağını çalışmada işaret edilmektedir. Türkiye’nin AB’de olduğu gibi IPARD ve SAPART projelerinden istifade edip AB’nin bu iş için oluşturduğu mali kaynaklardan yararlanıp yapısal reform yapması gerektiği saptanmıştır.

Kızılaslan ve Çakmak (2012), Tarımsal Yayımı Geliştirme projesinde tarım danışmanı olarak görev yapan veteriner ve ziraat mühendislerinin yörelerde ne derece başarılı oldukları değerlendirilmiştir. Çalışma için pilot bölge Tokat ili seçilmiştir. Çalışmada anket yöntemi kullanılmıştır. Sonuç olarak, Tarım danışmanı olan ziraat mühendisi ve veterinerlerin yörede görevlerini iyi bir şekilde yerine getirdiği ortaya çıkarılmıştır. Ayrıca veteriner ve ziraat mühendislerinin yöredeki halka kârı yüksek ürünleri tavsiye ettiği de ortaya çıkarılan diğer bir sonuçtur. Tarım danışmanlarının şikayet ettiği bir husus ise araçların giremediği bölgelerden taleplerin gelmesi üzerine oralara hizmet götürememeleri olduğu saptanan diğer bir sonuçtur.

Sevinç (2011), ülkemizde uygulanan bölgesel kalkınma politikalarının kalkınmada oluşan problemlere ne derece etki ettiğini araştırmıştır. Araştırmasında tarihsel bir metot izlemiştir. Araştırma sonucunda ülkemizde uygulanan bazı kalkınma projeleri olan GAP, DAP, DOKAP gibi kalkınma projelerin yöredeki kalkınma faaliyetlerinde yörede hem istihdam hem ekonomik hem de kalkınma yönünden olumlu sonuçlar verdiğini ancak artık bu faaliyetlerin yeterli olmadığı bu gibi kalkınma projelerinin geliştirip daha iyi bir şekilde uygulanması gerektiğini ortaya koymaktadır. Diğer bir sonuç ise artık kalkınma politikalarının hem yerel hem bölgesel hem de ulusal bazda iyi şekilde araştırılıp iyi tahlil

yapılarak, yapılacak olan bölgeye uygulanması bölgesel dinamikleri hızlı bir şekilde işlevsel hale getirip kalkınma sürecine iyi bir hamle oluşturacağını saptamıştır.

Işık vd. (2010), kalkınma ajanslarının bölgesel farklılıkları gidermedeki rollerini araştırmışlardır. Türkiye ve Polonya'yı karşılaştırmalı bir yöntem izleyerek analiz etmişlerdir. Araştırma sonucunda ise Polonya'nın Türkiye'ye göre bölgesel farklılıkları gidermede kalkınma ajanslarından daha fazla faydalandığı ortaya çıkarılmıştır. Öyle ki Türkiye'nin en gelişmiş bölgesi olan TR10'da incelenen dönemde işsizlik sayısı yüksek iken Polonya'da ise durum bunun tam tersi bir vaziyette gelişmiştir. Bir diğer çarpıcı sonuç ise Türkiye'nin en gelişmiş bölgesinin en gelişmemiş bölgesine göre GSYH artışı incelenen dönemde 35 kat olarak belirlenmiştir. Polonya'da ise bu durum sadece 12 kat ile sınırlı kalmıştır. Buradan da anlaşılacağı üzere bölgesel farklılıkların giderilmesinde kalkınma ajanslarını sadece kullanmak yetmediği gibi bu ajansları bilinçli ve sistemli bir şekilde yönetmek gerektiği ortaya çıkmaktadır.

Kan ve Gülçubuk (2008), araştırmalarında coğrafi işaretleme sisteminin kırsal kalkınmadaki rollerini araştırmışlardır. Çalışmada tarihsel bir yöntem izlenmiştir. Araştırma sonucunda ülkemizde yeni yeni tanınmaya başlayan coğrafi işaretleme sistemi kavramının Türkiye'de sistemli bir şekilde tanıtılarak geliştirilmesinin gerekliliği ortaya çıkmıştır. Türkiye potansiyel olarak tarımsal alanda iyi bir ülke olduğundan bunun kırsal kalkınmada araç olarak kullanılıp kırsal ve tarımsal kalkınmada iyi bir rol üstleneceği ispatlanmıştır. Bir diğer önemli sonuç ise kavram daha yeni olduğu için bürokraside başvuruda, patent almadaki problemlerin hızlı bir şekilde giderilmesi gerektiğidir.

Tutar ve Demiral (2007), çalışmalarında bölgesel kalkınma ajanslarının (BKA) Türkiye ve AB deki yapılarını incelemiştir. Çalışmalarında tarihsel ve karşılaştırmalı bir metot kullanmışlardır. Çalışma sonucunda AB'ye uyum süreci için kullanılan ve yerel kalkınma da önemli bir unsur olan BKA'lardan faydalanma durumumuzun ülkemiz adına AB'ye göre çok düşük seviyede olduğu ortaya çıkarılmıştır. BKA'ların tabana daha iyi tanıtılıp maksimum düzeyde verim sağlaması gerektiği bir diğer sonuç olarak karşımıza çıkmaktadır. AB'nin ülkemizden daha iyi ve daha verimli bir şekilde BKA'lardan faydalandığı açık ortada olduğu ve bizimde yapısal reformlarla hızlı bir şekilde BKA'lardan kalkınma alanında verimli sonuçlar elde etmemiz gerektiği sonucu ortaya çıkarılmıştır.

Kaypak (2012), çalışmasında kırsal kalkınmanın sürdürülebilirliğinde ekolojik turizmin ne derece etkili olduğunu araştırmıştır. Araştırmacı çalışmasında ekolojik turizm ve kırsal kalkınmanın tanımlarını ve gelişim süreçlerini belirtip sonrasında ekoturizm'in sürdürülebilir kalkınmadaki yerini ve önemini ifade etmeye çalışmıştır. Araştırma, ekoturizm'in sürdürülebilir kalkınmadaki etkisinin azımsanmayacak kadar önemli ve çok olduğunu ortaya çıkarmıştır. Eko turizmin en etkili olduğu yerler doğal, tarihi mekânlar ve orman köylerdir. Burada doğal yaşamın nasıl olduğunu yerinde öğrenen yerli ve yabancı turistler olduğundan ekoturizmin hem yöredeki insanlara hem de bölgesel kalkınmaya çok büyük bir fayda sağladığı ortaya çıkmıştır.

Kandemir (2009), çalışmasında devletin vermiş olduğu desteklerin kırsal kalkınma alanındaki etkilerini araştırmıştır. AB'nin OTP'(ortak tarım politikası)'ye uyum için bu süreçleri ülkemizde nasıl oluşturduğunu, Türkiye'nin sisteme geçişini anlatan araştırmacı sonuç olarak AB'nin OTP'sine uyum çerçevesinde atılan adımların Türkiye'yi olumsuz yönde etkilediğini ortaya çıkarmıştır. Çalışmada OTP'ye uyum sağlamak amacıyla köylü nüfusunun azaltılmasıyla tarımsal üretimin düştüğü işaret ediliyor. 2000 yılından sonra ülkemizde destekleme politikasının doğrudan gelire göre uygulanmasında Türkiye'nin kendine yeten tarımının negatif yönde etkilendiği ortaya çıkarılmıştır.

Özyücel (2008), hazırlamış olduğu yüksek lisans tezinde bölgesel kalkınma sürecinde AB'nin kaynaklarından ne derece faydalandığımızı ve AB'ye uyum sürecinde uygulanan bölgesel kalkınma politikalarını incelemiştir. Araştırmasında tarihsel ve karşılaştırmalı bir metot izlemiştir. Çalışma, Türkiye'nin uygulamış olduğu bölgesel kalkınma politikaları için izlediği planların AB'ye ve yapısına pek uygun olmadığını ortaya koymuştur. Türkiye'nin de bu alanda AB'nin sağlamış olduğu destek, fon ve mali yardımlardan AB ülkeleri kadar faydalanmadığı ortaya çıkarılmıştır. Çalışmaya göre sadece AB'ye göre değil, bölgesel kalkınma politikalarına kendi milli politikalarımızı da dâhil ederek, kalkınma sürecini hızlandırıp, AB tarafından bölgesel kalkınma amacı doğrultusunda verilen hibe, mali destek ve fonlardan daha fazla faydalanmamız gerekmektedir.

Tezin bu bölümünde yazında bulunan hem Türkiye hem de Avrupa’da yapılan çalışmalara yer verilmiştir. Sektörün durumu ve yapısı hakkında bilgiler verilmiştir. Türkiye’de yapılan araştırmalar tezin bu bölümünde daha yoğundur. Yazın, kooperatifçilik ve hayvancılık, süt üretimi sektörü ve bölgesel, kırsal ve tarımsal kalkınma alanlarında yapılan çalışmalardan oluşmaktadır. Tezin bir sonraki bölümünde ise ilgili yılları kapsayan ve analiz için derlenen ilgili panel veri seti, kullanılan yöntemden ve yapılan analiz sonrası çıkan sonuçların tabloları verilerek detaylıca bahsedilmiştir.

BÖLÜM III

ARAŞTIRMA İÇİN DERLENEN VERİ SETİ VE UYGULANAN YÖNTEM

3.1. Veri Seti

Çalışmada tezin amacını oluşturan süt kooperatiflerinin etkinlik ve verimlilik ölçümünün yapılabilmesi için, 69 tarımsal kalkınma kooperatifin (TKK) ilgili yıllarda (2007-2014) arası 8 yıllık dönem için panel veri seti derlenmiştir.

3.1.1. Veri Zarflama Analizi (VZA) İçin Hazırlanan Veri Seti

Çalışmanın ampirik kısmını oluşturan veri zarflama analizinde, 69 tarımsal kalkınma kooperatifi (TKK) için 2007-2014 yılları arasındaki 7 yıllık dönem için panel veri seti hazırlanıp analizde kullanılmıştır.

Biga ilçesindeki tarımsal kalkınma kooperatiflerinin analiz edildiği çalışmada toplamda 80 tarımsal kalkınma kooperatifinin 69 adetinin analize dâhil edilmesinin nedeni analiz dışında bırakılan 11 kooperatifin süt miktarlarına ilişkin analiz dönemine ait verilerinin neredeyse tamamının eksik olmasıdır. Söz konusu eksiklik ampirik çalışmanın veri kısıtını oluşturmuştur. Analize dâhil olan 69 kooperatife ilişkin eksik olan ancak analizin güvenilirliğini etkilemeyen eksik verilerin tamamlanması için mevsimselliği dikkate alan aritmetik ortalamaya dayalı enterpolasyon⁵ yöntemi uygulanmıştır. Sonuç olarak Biga İlçe sınırları içerisinde bulunan 80 tarımsal kalkınma kooperatifinden veri kısıtı sonucu 69'unun analize dâhil edilmesi ile çalışmanın örneklem büyüklüğü +/-%5 kabul edilebilir hata oranı ile %95-%98 güven aralığı sunmaktadır.

⁵Enterpolasyon yöntemi için hesaplanan değerler Ek-2'de verilmiştir.

Araştırmada kullanılan veri setinin oluşturulmasında (süt miktarı, hayvan sayısı, üye sayısı) yazar tarafından köylerdeki kooperatif başkanları ile yapılan yüz yüze görüşmelerden elde edilen verilerden, Biga Ticaret Borsası (BTB), Biga Ziraat Odası (BZO) ve Biga İlçe Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü (BİTHM) veri kayıtlarından derlenmiştir⁶.

3.2.Yöntem

Çalışmada yöntem olarak teknik etkinlik ve toplam faktör verimliliğini ölçen Veri Zarflama Analizi (VZA) yöntemi ve Malmquist Toplam Faktör Verimliliği endeksi kullanılmıştır.

3.2.1.Veri Zarflama Analizi (VZA) Yöntemi

Çalışmada kooperatiflerin verimliliklerini ölçmek için, teknik etkinlik ve toplam faktör verimliliği ölçmede kullanılan VZA ve Malmquist toplam faktör verimliliği endeksi yöntemi kullanılmıştır.

Doğrusal program tabanlı ve parametrik olmayan (non-parametric) bir yöntem olarak bilinen VZA ilk kez Charnes, Cooper ve Rhodes (1978) tarafından yazına katılmıştır. VZA üretim teknolojisine hiçbir kısıtlama yapmadan en iyi üretim sınırını (üretim eğrisi) oluşturmak için geliştirilen bir yöntemdir. VZA merkezden ziyade sınırlara eğilim gösteren bir yöntemdir. Veri merkezine en ideal uyumu sağlayacak yani verileri ortalamak yerine, gözlemlenen uç verileri de dâhil eden (kavrayan) doğrusal, kısmi ve mantıklı bir yüzeyin oluşturulmasına olanak kılar.

VZA'nın bilinen en önemli özelliği onun genel olmasıdır. Girdiler ve çıktılarının hepsi için tanımlanacak olan teknoloji seviyeleri, yine söz konusu girdiler ve çıktılar üzerindeki örnek gözlemlerin doğrusal birleşmeleriyle tamamlanır. VZA fonksiyonel biçimi (form) herhangi bir varsayım gerektirmez. Herhangi bir kooperatifin etkinliği bütün karar verici diğer kooperatiflere nispeten ölçülür. Tüm karar verici birimler ise etkin sınırın altında veya etkin sınırda yerlerini alırlar.

⁶ Söz konusu panel veri seti Ek-1'de verilmiştir.

VZA hem ölçeğe göre sabit getiri (CRS) hem de değişen getiri (VRS) varsayımları altında kullanılabilir. VZA veri girdi ile maksimum (en fazla) çıktıyı elde etme (output-oriented/çıktı yaklaşımı) ve veri olan çıktıyı minimum (en az) girdi ile elde etme (input-oriented/girdi yaklaşımı) yaklaşımlarına göre etkinlik ölçümü yapar. Bu yaklaşımlardan veri girdi ile maksimum çıktıyı elde etme yaklaşımı veri girdi setinde herhangi bir değişiklik yapılmaksızın üretim miktarını oransal bazda ne kadar artırılabilceği hususuna temas eder. Diğer bir yaklaşım olan veri çıktıyı minimum girdi kullanımıyla elde etme yaklaşımında veri üretim miktarı azaltılmaksızın yani hiçbir değişiklik yapılmadan üretim için kullanılan girdi miktarının oransal bazda ne kadar azaltılabileceği hususuna temas eder (Seki ve Akbulut, 2015: 2, Deliktaş, 2002: 250).

Veri çıktıyı minimum girdi kullanımıyla elde etme yaklaşımı aslında maliyetleri düşürmeden bahseder. Bu çalışmada çıktı eksenli bir ölçme gerçekleştirilmiştir.

VZA etkinliği ölçüm yaparken rasyo (oran) tekniğini kullanan parametrik olmayan (non-parametric) bir tekniktir. Bu teknikle her bir firma, endüstri veya kooperatifin tüm çıktılarının tüm girdilere oranı ($u'q_i/v'x_i$) elde edilir. Burada $u, M \times 1$ çıktı ağırlıkları vektörü, v ise $K \times 1$ girdi ağırlıkları vektörüdür.

Ölçeğe göre sabit getiri varsayımına dayanarak hareket edildiğinden ağırlıklar aşağıdaki doğrusal programlama probleminin çözümüyle elde edilir:

$$\text{Max}_{u,v} (u'q_i/v'x_i),$$

$$\text{Kısıt: } u'q_j/v'x_j \leq 1, \quad j=1,2,\dots,N$$

$$u, v \geq 0 \tag{3.1}$$

İşte bu en üst düzeye çıkarma (maksimizasyon) sorunu, bütün etkinlik ölçülerinin bir'e eşit veya birden küçük olmasını sağlayan daraltıcı (kısıtlayıcı) koşullar altında i 'nci firma (kooperatif) için etkinlik ölçüsünün maksimize yapılacağı u ve v vektörlerine değerler bulmayı sağlar. Burada oran formülasyonuna yönelik karşılaşılan en önemli sorun sonsuz sayıda çözüm olanağı sağlamasıdır. Bu soruna takılmamak için modele bir sınırlama getirilir:

$$v'x_i = 1,$$

$$\text{Max}_{\mu, v} (\mu'y_i),$$

$$\text{Kısıt: } v'x_i = 1,$$

$$\mu'y_j - v'x_j \leq 0 \quad j = 1, 2, \dots, N,$$

$$\mu, v \geq 0, \tag{3.2}$$

Burada u ve v 'den μ ve v 'ye yani u dan $\rightarrow \mu$ 'ya bir değişime (dönüşüm) notasyonuna gidilerek bu modelin farklı tür bir doğrusal programlama sorunu (problemi) olduğu izah edilmektedir. Aslında (3.2) biçimi (formu), VZA'nın doğrusal programlama sorununun bir çarpan formu olarak da ifade edilir:

$$\text{Min}_{\lambda, \theta} \theta,$$

$$\text{Kısıt: } -q_i + Q\lambda \geq 0,$$

$$\theta x_i - X\lambda \geq 0,$$

$$\lambda \geq 0, \tag{3.3}$$

Burada, θ skala yani ölçek, λ da $N \times 1$ sabitlerin vektörüdür. (3.3) biçimi multiplier (çarpan) biçiminden daha düşük seviyede ($K+M < N+1$) kısıtlamaları (sınırlama) içerir. Aslında çoğu kez başvurulmuş bu formdur. θ 'nın elde edilen değeri i 'nci firmanın etkinlik değerini temsil eder ve $\theta \leq 1$ koşulunu sağlar. Doğrusal programlama sorunu örnekteki her bir firma (kooperatif) için N kere çözülür. Bu sayede her bir kooperatif (firma) için bir θ değeri hesaplanır ve o değer de teknik etkinlik değerini temsil eder (Seki 2011: 24-25, Deliktaş 2002: 251, Kök ve Deliktaş 2003: 222-223).

Ölçeğe göre sabit getiri varsayımı üzerine yapılan girdi tabanlı ve çıktı tabanlı ölçümler aynı sonuçları vermektedir. Bu iki hesaplama tekniklerinden hangilerinin kullanılacağı yani girdi tabanlı mı, yoksa çıktı tabanlı mı olacağına söz konusu endüstrideki karar alma süreçleri incelenerek karar verilir.

Girdi tabanlı ölçme tekniğinde endüstrideki karar alma aşamalarında (süreç) her zaman girdi kullanımı temel (ilk) etkindir yani ana faktör konumundadır. Söz konusu endüstrilerde en az girdi kullanılırken fazla çıktıyı elde etmek ana hedeftir. Çıktı tabanlı ölçümlerde ise ölçeğe göre sabit ve değişken getirili modellemeler benzer yolla şu şekilde ifade edilir:

$$\text{Max}_{\theta, \lambda} \theta,$$

$$\text{Kısıt: } -\theta q_i + Q\lambda \geq 0,$$

$$x_i - X\lambda \geq 0,$$

$$\sum \lambda = 1$$

$$\lambda \geq 0, \quad (3.4)$$

görüldüğü üzere burada $1 \leq \theta < \infty$ ve $\theta=1$ girdi miktarları sabit tutulduğunda i'inci firma (kooperatif) tarafından üretilebilecek çıktı miktarındaki oransal bazda artışı göstermektedir. $1/\theta$ değeri ise sıfır ile bir arasında değerler olan Teknik Etkinlik değerini ifade etmektedir (Seki 2011: 25-26, Kök ve Deliktaş 2003: 227-228).

3.2.2.Malmquist Toplam Faktör Verimliliği Endeksi

Bu endeks hem (non-parametric) bir teknik olan VZA hem de (parametric) olan ekonometrik tekniklerle ölçülebilir. VZA ile ölçülen uzaklık fonksiyonlarının hesaplanmasıyla oluşan Malmquist Toplam Faktör Verimliliği Endeksi toplam faktör verimliliğindeki değişimle beraber bu değişimin hangi kaynaklara dayandırılacağı hususunda bize bilgiler vermektedir (Seki 2011: 26).

Bu endeksin özellikle kâr amacı gütmeyen dernek, vakıf, kooperatif gibi kuruluşların ve kamu kurumlarının performanslarının incelendiği araştırmalarda zaman boyutunu da dâhil ederek ölçen iyi bir uygulama olması tercih edilmesindeki en önemli etkindir.

Bu endeksin önemli olmasının tek ve temel sebebi ise analize dâhil olan firma, kooperatif vb. kuruluşların kârlarını en üst düzeye çıkarma (kâr maksimizasyonu) gütmesi ya da maliyetlerini en alt düzeye indirme (maliyet minimizasyonu) ana hedeflerinin olmaması varsayımına dayandırılmasından gelmektedir.

Söz konusu endeks 1953’de Malquist tarafından yazına kazandırılmıştır. Malmquist toplam faktör verimliliği endeksi ekonomik birimlere ait olan her bir veri noktasının ortak teknoloji bakımından nispi uzunluk değerleri hesaplanarak, iki veri noktası arasında kalan toplam faktör verimliliğindeki değişimi ölçmeye yarar.

Söz konusu endeksin bir avantajı da toplam faktör verimliliğindeki değişim endeksindeki değişimi endeksi oluşturan iki ana alt grup endekste yani Teknik Etkinlik (TE) ve Teknolojik Değişim (TD) endeksleri ile açıklayabilmesi yani bu iki alt gruba dayandırabilmesidir. Bu alt grup endekslerden ilki olan teknik etkinlik endeksi etkinlikteki değişme ekonomik aktörlerin (bu çalışmada kooperatiflerin) en iyi üretim sınırına yaklaşma durumlarını belirlerken teknolojik değişme endeksi ise en iyi üretim sınırının zaman boyutundaki değişimlerini gösterir (Seki 2011: 22, Seki ve Barbaros 2011: 419, Deliktaş 2002: 252).

Söz konusu endeks uzaklık fonksiyonlarına dayalı bir şekilde hesaplanmaktadır. Hesaplanan uzaklık fonksiyonları hem girdi yönlü hem de çıktı yönlü olarak değerlendirilebilir. Girdi yönlü uzaklık fonksiyonunda, çıktı vektörü veri iken, girdi vektörünün minimum oransal bazda daralmasını göz önünde bulunduran üretim teknolojisini gösterir.

Çıktı yönlü uzaklık fonksiyonda da tam tersi durum olan girdi vektörü veriyken, çıktı miktarının maksimum oranda artışını göz önünde bulundurur. Bu uzaklık fonksiyonu (çıktı yönlü) üretim teknolojisi, çıktı kümesi (P_x) şeklinde ifade edilir. Söz konusu kümede x girdi vektörlerini q da çıktı vektörlerini temsil eder.

$$P(x)=\{q: q'yi \text{ üretebilecek } x\} \quad (3.5)$$

Çıktı uzaklık fonksiyonu, $P(x)$ çıktı kümesine bağlı olarak tanımlanmaktadır.

$$d_0(x,q)=\min\{D: q/DCP(x)\} \quad (3.6)$$

Eğer q çıktı vektörü $P(x)$ mümkün olabilen üretim kümesinin bir elemanı ise uzaklık fonksiyonu $d_0(x,q)<1$ ya da $d_0(x,q)=1$ olacaktır.

Uzaklık fonksiyonlarına bağlı olarak hesaplanan (çıktı tabanlı) malmquist toplam faktör verimliliği endeksi aşağıdaki şekilde gösterildiği gibidir. Söz konusu endekste t baz yılı ve $t+1$ baz yıldan sonra gelen yılı temsil etmektedir.

$$m_0(q^t, x^t, q^{t+1}, x^{t+1}) = \left[\frac{d_0^t(q^{t+1}, x^{t+1})}{d_0^t(q^t, x^t)} \cdot \frac{d_0^{t+1}(q^{t+1}, x^{t+1})}{d_0^{t+1}(q^t, x^t)} \right]^{\frac{1}{2}} \quad (3.7)$$

Yukarıdaki (3.7) denklem t dönemi ve $t+1$ dönemi endekslerinin geometrik ortalamasıdır. İlk'i t ikincisi ise $t+1$ dönemlerindeki teknolojileri temsil etmektedir. Söz konusu yukarıdaki denklemde $d_0^t(q^t, x^t)$ t dönemi gözleminden t dönemi teknolojiye olan uzaklığı ifade eder.

Denklem (3.7)'yi aşağıdaki diğer bir ifade ile de gösterilebilir:

$$m_0(q^t, x^t, q^{t+1}, x^{t+1}) = \frac{d_0^{t+1}(q^{t+1}, x^{t+1})}{d_0^t(q^t, x^t)} \left[\frac{d_0^t(q^{t+1}, x^{t+1})}{d_0^{t+1}(q^{t+1}, x^{t+1})} \cdot \frac{d_0^t(q^t, x^t)}{d_0^{t+1}(y^t, x^t)} \right]^{\frac{1}{2}} \quad (3.8)$$

Yukarıdaki (3.8) denklemde görüldüğü üzere çıktı yönlü teknik etkinlikteki t ve $t+1$ yılları arasındaki değişimi ölçen oran parantezin dışında olan orandır. Teknik etkinlikteki değişim $t+1$ dönemindeki teknik etkinliğin t dönemindeki teknik etkinliğe oranlanması verir. Diğer kısım olan köşeli parantezin içinde olan iki oranın geometrik ortalaması, iki dönem arasında teknolojiye (x^{t+1} ve x^t) gerçekleşen değişimi ifade eder. Bu sebepten ötürü hem toplam faktör verimliliği hem de toplam faktör verimliliğini oluşturan iki alt gruptaki değişimler, söz konusu endekslerin geometrik ortalaması olarak hesaplanırlar.

Toplam faktör verimliliğindeki değişimin neye dayandırılacağı yani değişimi etkileyen faktörlerin neler olduğunu bulabilmek için bu endeksin yukarıda da söylediğimiz gibi iki alt gruba ayrılması gerekir. Söz konusu endeksin teknik etkinlikteki değişim ve teknolojik değişim olarak ayrışımı söz konusu alt etkenlerin toplam faktör verimliliğine (TFV) olan katkılarını ortaya çıkarmada önemli rol üstlenmektedir.

Yukarıdaki açıklamadan da yararlanarak (3.8) denklemini iki alt grubu gösterecek şekilde sınıflandırdığımızda teknik etkinlikteki değişmeyi ve teknolojik değişmeyi farklı farklı hesaplayabilir ve izahını yapabiliriz.

$$\text{Teknik Etkinlikteki Değişim} = \frac{d_0^{t+1}(q^{t+1}, x^{t+1})}{d_0^t(q^t, x^t)} \quad (3.8)$$

$$\text{Teknolojik Değişme} = \left[\frac{d_0^t(q^{t+1}, x^{t+1})}{d_0^{t+1}(q^{t+1}, x^{t+1})} \cdot \frac{d_0^t(q^t, x^t)}{d_0^{t+1}(y^t, x^t)} \right]^{\frac{1}{2}} \quad (3.9)$$

Yukarıdaki iki denkleme de bakacak olursak ilk denklem olan (3.8)'de teknik etkinlikteki değişme en iyi (etkin) üretim sınırını yakalama etkisi (catching-up effect) olarak ifade eder. İkinci denklem olan (3.9)'da da teknolojik değişme üretim sınırları eğrisinin kayması diğer bir ifade ile (sınır etkisi) olarak ifade edilir.

Diğer taraftan bu iki alt grup endekslerinin çarpımı yani teknik etkinlik ve teknolojik değişimin çarpımları TFV'deki değişmeyi bize sonuç olarak verir.

$$M_0^{t,t+1} = ED \times TED \quad (3.10)$$

M_0 endeksi $M_0 > 1$ ise toplam faktör verimliliği t döneminde $t+1$ dönemine yani iki dönem arsında artma eğilimi (trend) gerçekleşmiştir. M_0 endeksi $M_0 < 1$ ise toplam faktör verimliliği t döneminde $t+1$ dönemine yani iki dönem arsında azalma eğilimi (trend) gerçekleşmiştir.

Veri zarflama analizi Malmquist Toplam Faktör Verimliliği Endeksinin yani (M_0)'ın ölçülmesinde gereken uzaklık fonksiyonlarının tahmininde başvurulan en geçerli (yaygın) tekniktir. Söz konusu analizin yapılması için doğru hazırlanmış bir panel veri seti ile veri zarflama analizi doğrusal programlama tabanını kullanarak gereken uzaklıkları hesaplayabilir.

Herhangi bir i 'nci firma (kooperatif) t ve $t+1$ dönemleri arasındaki toplam faktör verimliliğindeki değişmeyi ölçmede dört uzaklık fonksiyonu hesaplanmalıdır. Sonrasında söz konusu uzaklık fonksiyonları dört tane doğrusal programlama (DP) probleminin çözümünü gerektirir. Ölçeğe göre sabit getiri varsayımına istinaden gereken doğrusal programlama (DP) problemleri aşağıdaki gibidir:

$$\left[d_0^{t+1}(q^{t+1}, x^{t+1}) \right]^{-1} = \max_{\theta, \lambda} \theta,$$

$$\text{Kısıt} \quad -\theta q_i^{t+1} + Q_{t+1} \lambda \geq 0,$$

$$x_i^{t+1} - X_{t+1} \lambda \geq 0,$$

$$\lambda \geq 0, \quad (3.11)$$

$$\left[d_0^t(q^t, x^t) \right]^{-1} = \max_{\emptyset, \lambda} \emptyset,$$

$$\text{Kısıt} \quad -\emptyset q_i^t + Q_t \lambda \geq 0,$$

$$x_i^t - X_t \lambda \geq 0,$$

$$\lambda \geq 0, \tag{3.12}$$

$$\left[d_0^{t+1}(q^t, x^{t+1}) \right]^{-1} = \max_{\emptyset, \lambda} \emptyset,$$

$$\text{Kısıt} \quad -\emptyset q_i^t + Q_{t+1} \lambda \geq 0,$$

$$x_i^t - X_{t+1} \lambda \geq 0,$$

$$\lambda \geq 0, \tag{3.13}$$

ve

$$\left[d_0^t(q^{t+1}, x^{t+1}) \right]^{-1} = \max_{\emptyset, \lambda} \emptyset,$$

$$\text{Kısıt} \quad -\emptyset q_i^{t+1} + Q_t \lambda \geq 0,$$

$$x_i^{t+1} - X_t \lambda \geq 0,$$

$$\lambda \geq 0, \tag{3.14}$$

Söz konusu yukarda formüle edilen dört tane doğrusal programlama (DP) problemi, örnekte her firma (kooperatif) için çözümlenmelidir. N sayıda firma ve T zaman dönemi olduğunda çözülmesi gereken doğrusal programlama (DP) problem sayısı $=Nx(3T-2)$ 'dir.

Toplam faktör verimliliğinin alt iki grubundan ilki olan teknik etkinlikteki değişme kendi içinde iki alt gruba yani saf (pür) etkinlikteki değişim (SED) ve ölçek etkinliğindeki değişme (ÖED) olarak ayrılması uzaklık fonksiyonları yaklaşımının genişletilmiş bir formu olarak karşımıza çıkar. Bu gruplanma iki tane daha ek doğrusal programlama (DP) problemin çözümünü gerektirdiğinden, (3.11) ve (3.12) DP problemlerinin her ikisine de ($N1'$ $\lambda=1$) dış bükeylik (konvekslik) daraltılmasının (sınırlamasının) getirilmesiyle tekrarlanmasını içerir. Yani söz konusu ek alan iki uzaklık fonksiyonları artık ölçeğe göre değişken getiri getiriyle hesaplanır.

Bu durumda ise N firma (kooperatif) ve T zaman dönemi için çözülmesi gerekli olan DP problem sayısı $=Nx(4T-2)$ olarak karşımıza çıkar. Bu sayede;

$$\text{Saf (Pür) Etkinlikteki Değişme} = \frac{d_0^{t+1} q^{t+1}, x^{t+1}}{d_{0v}^t q^t, x^t} \quad (3.15)$$

$$\text{Ölçek Etkinliğindeki Değişme} = \left[\frac{d_0^{t+1} q^{t+1}, x^{t+1}}{d_{0v}^t q^t, x^t} \cdot \frac{d_{0c}^t q^{t+1}, x^{t+1}}{d_{0c}^t q^t, x^t} \right]^{\frac{1}{2}} \quad (3.16)$$

Yukarıdaki bu iki formülizasyonu da kattığımızda bütün bu yöntemlerle hesaplanan bir Malmquist Verimlilik Endeksi ve bu endeksi yekvücut haline getiren tüm alt gruplar analize dâhil edilen karar birimleri (ekonomik aktörler) incelenen zaman açısından hem toplam faktör verimlilikleri hem de teknik etkinliklerindeki değişimleri analiz edip ortaya çıkarmamızı sağlar (Seki 2011: 23-31, Seki ve Barbaros 2011: 415-417, Deliktaş 2002: 250-255, Kök ve Deliktaş 2003: 238-245).

3.3.Teknik Etkinlik Endeksi

Teknik etkinlik endekslerinin⁷ (TE) hesaplanmasında doğrusal programlama yöntemleri kullanılarak ilgili yıllarda analize dâhil olan 69 kooperatif için referans (temel) kapasiteler (sınırlar) oluşturulmuştur. Kooperatifler bu oluşturulan referans (temel) kapasitelerle (sınırlarla) karşılaştırılmıştır. Süt üretimi göz önüne alındığında gerek bölgesel iklim koşulları, gerekse de hayvan türlerindeki istikrar nedenlerinden ötürü (TE) endeksi hesaplanırken ölçeğe göre sabit getiri varsayımı uygulanmıştır. Ölçülen endeks değerinin bire eşit olması söz konusu kooperatifin kaynakları tam etkin şekilde kullandığını göstermektedir. Aksi durumu ise (yani TE endeksinin sıfıra eşit olduğu durum) üretimde tam etkinsizlik olduğunu gösterir. [Etkinsizlik düzeyi=1-(TE)] olarak ifade edilir.

Teknik Etkinlik Endeksinin (TE) diğer bir anlamı ise eldeki kullanılan üretim faktörlerinin ne derece uygun kullanıldığını gösteren yani performans göstergeli bir endeks olmasıdır. Yani teknik etkinlik endeksinin birden küçük olması [(TE)<1] imâl edilen bir çıktının değer olarak minimum düzeydeki girdilerle üretilebileceği fakat bu durumda eldeki üretim faktörlerinin etkisiz (atıl) kalacağı, dönemin teknolojisi ile birlikte veri olan girdilerle maksimum çıktının sağlanamadığı anlamına gelmektedir.

Söz konusu dönemde (2007-2014) kooperatiflerin en iyi üretim seviyelerini oluşturmadaki durumları diğer bir tabirle tam teknik etkinliğe sahip olan kooperatifler Tablo 3.1’de verilmiştir.

⁷ Analize dâhil olan 69 TTK’nın (TE) değerleri tablo halinde EK 2’de mevcuttur.

Tablo 3.1: Teknik Etkinlik Seviyeleri (TE)=1 olan Kooperatifler

YIL	KOOPERATİF	TEKNİK ETKİNLİK DEĞERİ (TE)
2007	Bahçeli TKK	1,000
2007	Çınarköprü TKK	1,000
2007	Otlukdere TKK	1,000
2008	Abdiağa TKK	1,000
2008	Bahçeli TKK	1,000
2008	Otlukdere TKK	1,000
2009	Abdiağa TKK	1,000
2009	Çelikköprü TKK	1,000
2010	Abdiağa TKK	1,000
2010	Bahçeli TKK	1,000
2010	Kayapınar TKK	1,000
2011	Kanibey TKK	1,000
2011	Kayapınar TKK	1,000
2012	Kanibey TKK	1,000
2012	Kayapınar TKK	1,000
2013	Bahçeli TKK	1,000
2013	Kanibey TKK	1,000
2014	Bahçeli TKK	1,000
2014	Kanibey TKK	1,000

Kaynak: Yazarın Hesaplamaları.

Yapılan hesaplama göre analize dâhil olan yıllara bakıldığında üretim sınırını belirleyen kooperatifler şu şekildedir: 2007 yılında Bahçeli TKK, Çınarköprü TKK, Otlukdere TKK, 2008 yılında Abdiağa TKK, Bahçeli TKK, Otlukdere TKK, 2009 yılında Abdiağa TKK, Çelikköprü TKK, 2010 yılında Abdiağa TKK, Bahçeli TKK, Kayapınar TKK, 2011 yılında Kanibey TKK, Kayapınar TKK, 2012 yılında Kanibey TKK, Kayapınar TKK, 2013 yılında Bahçeli TKK, Kanibey TKK, 2014 yılında ise Bahçeli TKK ve Kanibey TKK'dır. İncelemeye dâhil olan dönemin bütününde (2007-2014) tam teknik etkinliğe sahip hiçbir kooperatif, yani söz konusu incelenen 8 yıllık dönemin tamamında [(TE)=1] durumu sağlayan hiçbir kooperatif, bulunmamasına rağmen söz konusu dönemin 5 yılında (2007-2008, 2010 ve 2013-2014) Bahçeli Tarımsal Kalkınma Kooperatifinin tam teknik etkinlik seviyesini belirlediği diğer bir ifade ile analize konu olan söz konusu dönemin 5 yılında Bahçeli Tarımsal Kalkınma Kooperatifi'nin süt üretim sınırlarını

belirleyen önemli bir yere sahip olduğu göze çarpmaktadır. Söz konusu dönem içinde kooperatiflerin hesaplanan teknik etkinlik (TE) ortalamaları aşağıdaki tabloda verilmiştir.⁸

Tablo 3.2: Teknik etkinlik (TE) ortalama ilk 10 ve son 10 kooperatif

KOOPERATİF	(TE) ORTALAMASI
Bahçeli TKK	0,971
Kanıbey TKK	0,907
Aşağı-Yukarı Demirci TKK	0,881
Kayapınar TKK	0,861
Otlukdere TKK	0,846
Akyaprak TKK	0,825
Abdiağa TKK	0,815
Geyikkırı TKK	0,809
Eğridere TKK	0,803
Şakirbey TKK	0,792
ORTALAMA	0,603
Yolindi TKK	0,431
Danışment TKK	0,418
Gerlengeç TKK	0,412
İdriskoru TKK	0,400
Çeşmealtı TKK	0,390
Havdan TKK	0,376
Pekmezli TKK	0,363
Paşacayı TKK	0,362
Yenimahalle TKK	0,352
Yeniceköy TKK	0,347

Kaynak: Yazarın Hesaplamaları.

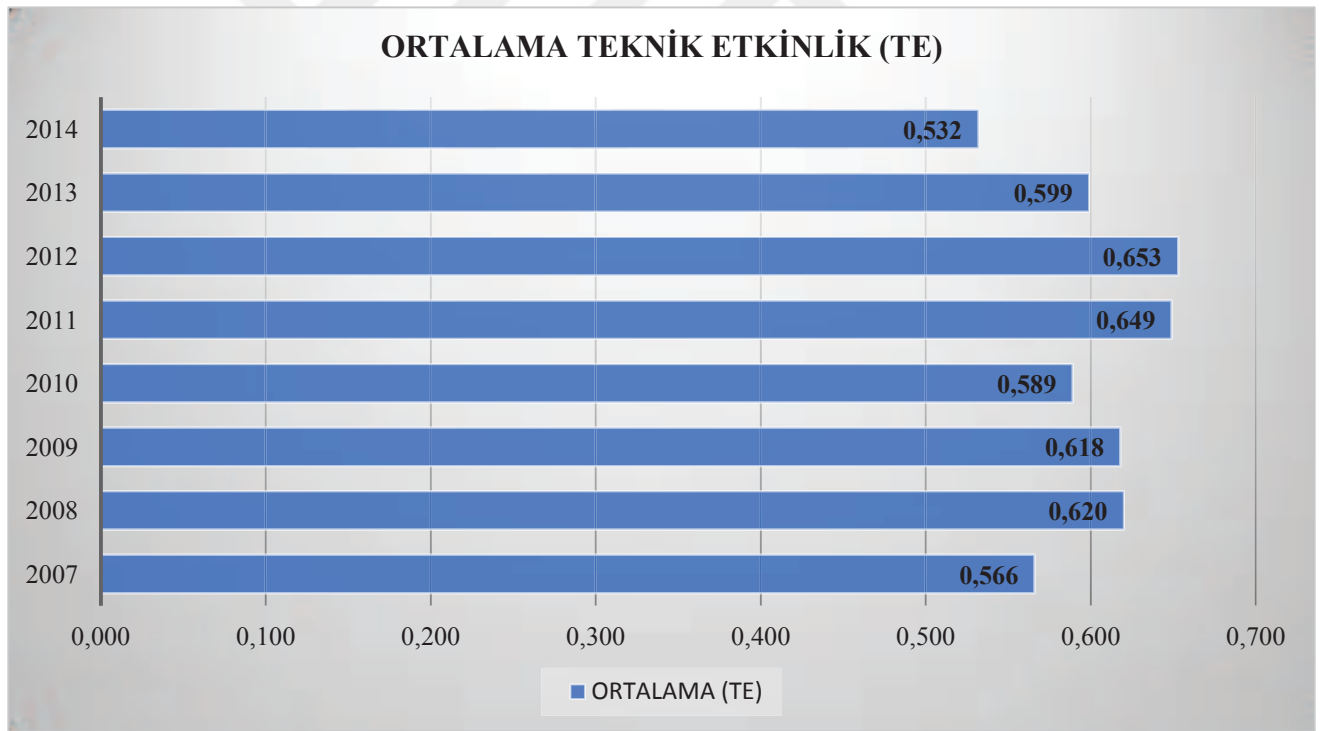
En yüksek ortalama teknik etkinlik değeri Bahçeli Tarımsal Kalkınma Kooperatifi (TE=0,971) iken en düşük ortalama teknik etkinlik değerine sahip kooperatif olarak ise Yeniceköy Tarımsal Kalkınma Kooperatifi (TE=0,347) karşımıza çıkmaktadır.

⁸ Analize dâhil olan 69 tarımsal kalkınma kooperatifinin ortalama (TE) değerlerinin tamamı tablo halinde EK 3'de mevcuttur.

En düşük (TE) ortalamasına sahip Yeniceköy Tarımsal Kalkınma Kooperatifine bakıldığında hayvan sayısı Bahçeli Tarımsal Kalkınma Kooperatifinden yüksek olmasına karşın yıllar itibari ile üretilen süt miktarında istenen artış sağlanamadığı yani elindeki üretim faktörlerini etkin bir şekilde kullanamadığı ve verimli bir sonuç alamadığı yapılan analiz sonucunda gözlemlenmektedir. Yüksek hayvan sayısına karşın yıllar itibari ile süt üretim miktarında etkinlik seviyesinde bir artış yakalayamadığı için (TE) endeksinin düşük olduğu saptanmıştır.

Diğer yandan en yüksek (TE) ortalamasına sahip olan Bahçeli Tarımsal Kalkınma Kooperatifine bakıldığında hayvan sayısının Yeniceköy Tarımsal Kalkınma Kooperatifinden az olmasına karşın yıllar itibari ile bakıldığında en düşük (TE) ortalamasına sahip olan Yeniceköy Tarımsal Kalkınma Kooperatifine göre süt üretim miktarında artışlar olduğu gözlemlenmiştir.

Grafik 3.1: Ortalama Teknik Etkinlik Endeksinin Yıllara Göre Değişimi

Kaynak: Yazarın Hesaplamaları.

Analize dâhil edilen dönem içerisinde bütün kooperatiflerin yıllık ortalama teknik etkinlik endekslerine (TE) bakıldığında ise en yüksek seviyenin 2012 yılında (TE=0,653), en düşük seviyenin ise 2014 (TE=0,532) yılında gerçekleştiği görülmektedir

3.4. Toplam Faktör Verimliliğindeki Değişme

Toplam faktör verimliliğindeki değişme (TFVD), $[(TFVD)>1]$ olması toplam faktör verimliliği (TFV)'de ilerleme, aksi durumunda yani $[(TFVD)<1]$ olması yine toplam faktör verimliliği (TFV) deki gerileme olduğu anlamına gelmektedir. Toplam faktör verimliliğini (TFV) oluşturan alt bileşenler teknolojik değişme (TD) endeksi ile teknik etkinlikteki değişme (ED) endeksleridir.

Bu alt bileşenleri oluşturan (TD) ve (ED) endekslerinin birden büyük olmaları $[(TD)>1, (ED)>1]$ hem teknolojik ilerleme hem de teknik etkinlik açısından ilerlemeyi göstermektedir. Aksi durum olan yani söz konusu alt endekslerin birden küçük olmaları durumu $[(TD)<1, (ED)<1]$ hem teknolojik gerileme hem de teknik etkinlik açısından gerilemeden bahsedilebilir.

Teknik etkinlikteki değişim endeksinin birden büyük olması $[(ED)>1]$, kooperatiflerin en başarılı süt üretim kapasitesini yakalama durumunu (Chatching-up Effect) temsil ederken öte yandan Teknolojik değişim endeksinin birden büyük olması $[(TD)>1]$ ise söz konusu en başarılı süt üretim kapasitesinin yukarı yönlü eğilim (trend) kazanması anlamına gelmektedir.

Teknik etkinlikteki değişim (ED) endeksinin bileşenlerini inceleyecek olursak (ED) kendi içinde saf (pür) etkinlikteki değişim (SED) endeksi ve ölçek etkinlikteki değişim (ÖED) endeksi olmak üzere iki bileşene ayrılır. Ölçek etkinlikteki değişim (ÖED) endeksi süt üretim kooperatiflerinin uygun ölçekte üretim yapabilme kapasitesini ölçen bir değer olarak adlandırılır.

TFVD endeksinin kendi içinde bu unsurlara ayrılması, yapılan her analizde TFV'deki artışlarının sebebinin hangi kaynağa dayandırılacağına belirlenmesi açısından fevkalade önemlidir.

Tablo 3.3: Kooperatiflerin 2007-2014 Dönemi Ortalama Malmquist Endeks Özetleri⁹

(ED)	0.994
(TD)	0.971
(SED)	0.987
(ÖED)	1.006
(TFVD)	0.965

ED: Teknik Etkinlikteki Değişme, TD: Teknolojik Değişme, SED: Saf (Pür) Etkinlikteki Değişme, ÖED: Ölçek Etkinliğindeki Değişme, TFVD: Toplam Faktör Verimliliğindeki Değişme

Not: Malmquist endeks ortalamaları geometrik ortalamalardır.

Kaynak: Yazarın Hesaplamaları.

İlgili dönemde (2007-2014) analiz kapsamına dâhil olan kooperatiflerin ortalama faktör verimliliğindeki değişme ve toplam faktör verimliliğini oluşturan alt gruplardaki değişimler yukarıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 3.3’de de görüldüğü gibi incelenen dönemde analize dâhil olan 69 kooperatifin senelik ortalama teknik etkinlikteki değişimi (ED=0,994) olarak saptanmıştır. Diğer bir tabir ile referans üretim kapasitesi (1) olduğu için genel olarak yıllık ortalama (ED)’de % 0,6 oranında küçülme olup söz konusu değer birin altında olduğundan bir gerileme saptanmıştır. Saptanan bu gerilemenin kaynağı ortalama saf (pür) etkinlikteki % 1,3’ lük düşüştür (SED=0,987). ED’nin diğer bir birleşeni olan ölçek etkinliğindeki değişim oranında ise incelenen yıllar itibariyle ortalama % 0,6’lık artış (büyüme) gözlemlenmiştir (ÖED=1,006).

Bütün yıllarda incelenen 69 kooperatif için ortalama teknolojik değişime endeksine (TD) bakıldığında % 2,9’luk bir küçülme görülmektedir. TFVD’nin diğer bileşeni olan ED’deki % 0,6’lık düşüş de dikkate alındığında ortalama toplam faktör verimliliğinde % 3,5’lik bir gerileme olduğu görülmektedir (TFVD=0.965). Kooperatifler açısından tek tek incelenecek olursa (ED) endeksinin birden küçük (ED<1) olduğu kooperatifler aşağıdaki tabloda sıralanmıştır.

⁹Analize dâhil olan 69 tarımsal kalkınma kooperatiflerin tamamının (ED,TD, SED, ÖED, TFVD) değerleri tablo halinde EK 4’de mevcuttur.

Tablo 3.4: Teknik Etkinlik Değişim (ED) Endeksi-[ED<1]

KOOPERATİF	(ED<1)
Geyikkırı TKK	0,998
Akpınar TKK	0,997
Harmanlı TKK	0,996
Gerlengeç TKK	0,994
Sığırcık TKK	0,993
Ramazanlar TKK	0,991
Kalafat TKK	0,990
Kaldırımbaşı TKK	0,988
Eğridere TKK	0,987
Paşacayı TKK	0,986
Yenimahalle TKK	0,986
Eskibalıklı TKK	0,984
Yeniçiftlik TKK	0,983
Balıkliçeşme TKK	0,982
Hacıköy TKK	0,981
Hisarlı TKK	0,978
Ovacık TKK	0,966
Gürgendere TKK	0,966
Pekmezli TKK	0,966
Çeltik TKK	0,962
İdriskoru TKK	0,961
Akyaprak TKK	0,957
Ağaköy TKK	0,952
Örtülüce TKK	0,948
Kocagür TKK	0,945
Sarıcaköy TKK	0,945
Şakirbey TKK	0,941
Çeşmealtı TKK	0,935
Otlukdere TKK	0,928
Abdiağa TKK	0,924
Karabiga TKK	0,910
Hoşoba TKK	0,891
Gürçeşme TKK	0,876
Çınarköprü TKK	0,808

Kaynak: Yazarın hesaplamaları.

Tablo 3.4’de de görüldüğü üzere en iyi süt üretim sınırını yakalama hızı yani (Chatching-up)’a göre en iyi süt üretim sınırına ıraksayan kooperatifler en küçükten en büyüğe doğru sıralanmıştır. Aralarında en iyi süt üretim sınırını yakalamada en az ıraksayan kooperatif Geyikkırı TKK (0,998) olarak görülmektedir. En düşük ıraksamaya sahip olan kooperatif ise Çınarköprü TKK (0,808) olarak görülmektedir. Bu durum şunu izah etmektedir; Söz konusu kooperatifler en iyi süt üretimi sınırını belirlemede başarısız olmuşlardır bu başarısızlıktan dolayı onların rekabet etme güçlerinin zayıfladığını ve rekabet ortamından düştükleri göze çarpmaktadır.

Öte yandan aynı değerlendirme (ED) endeksi birden büyük ($ED > 1^{10}$) kooperatifler için yapıldığında ise aşağıdaki tabloda sıralanmıştır.

Tablo 3.5: Seçilmiş Teknik Etkinlik Değişim (ED) Endeksi-[$ED > 1$]

KOOPERATİF	($ED > 1$)
Yeniceköy TKK	1,119
Havdan TKK	1,084
Selvi TKK	1,061
Sinekçi TKK	1,060
Bozlar TKK	1,054
Değirmencik TKK	1,052
Yolindi TKK	1,047
Koruoba TKK	1,044
Bekirli TKK	1,041
Dikmen TKK	1,040
Şirinköy TKK	1,012
Güleçköy TKK	1,010
Ahmetler TKK	1,009
Gündoğdu TKK	1,008
Karacaali TKK	1,008
Bezirgânlar TKK	1,005
Göktepe TKK	1,001
Kara. Kaz. Çömlekçi TKK	1,001
Aşağı-Yukarı Demirci TKK	1,001
Bahçeli TKK	1,000

Kaynak: Yazarın hesaplamaları.

¹⁰ $ED > 1$ Tam Tablo Listesi EK-8’de verilmiştir.

Tablo 3.5’de de görüldüğü üzere en iyi süt üretim sınırını yakalama hızı yani (Chatching-up)’a göre en iyi süt üretim sınırına yakınsayan kooperatiflerin başarılı oldukları görülmektedir. En iyi süt üretim sınırına yakınsama oranı en yüksek kooperatif Yeniceköy TKK (1,119)¹¹ en düşük yakınsama oranına sahip kooperatif ise Bahçeli TKK (1,000) olarak analiz sonucu ortaya çıkmıştır.

Teknolojik değişim (TD) endeksine göre analize dâhil olan yıllarda en çok teknolojik ilerleme sağlayan kooperatifler Kanibey Tarımsal Kalkınma Kooperatifi ile Şirinköy Tarımsal Kalkınma Kooperatifleridir (TD=1,019). Bu kooperatifler de dâhil olmak üzere (TD) endeksinde büyüme sağlayan kooperatifler aşağıdaki tabloda sıralanmıştır.

Genel olarak bir oranlama yaparsak araştırmaya dâhil edilen 69 kooperatiften 21 tanesi teknolojik ilerleme kaydetmiştir. Buda % 30’luk bir orana tekabül etmektedir.

11 (ED=1,000) Tam Teknik Etkinlik düzeyidir, yani istenen değer.

Tablo 3.6: Teknoloji Değişim (TD) Endeksinde ilerleme sağlayan kooperatifler

KOOPERATİF	(TD) DEĞERİ
Kanibey TKK	1,019
Şirinköy TKK	1,019
Hisarlı TKK	1,018
Eskibalıklı TKK	1,018
Akyaprak TKK	1,018
Otlukdere TKK	1,018
Gerlengeç TKK	1,017
Kalafat TKK	1,017
Ahmetler TKK	1,017
Sarıcaköy TKK	1,017
Ramazanlar TKK	1,017
Gürgendere TKK	1,016
Örtülüce TKK	1,015
Karacaali TKK	1,015
Çınarköprü TKK	1,012
Karabiga TKK	1,012
Çeltik TKK	1,012
Abdiağa TKK	1,011
Eğridere TKK	1,004
Hoşoba TKK	1,004
İdriskoru TKK	1,004

Kaynak: Yazarın Hesaplamaları.

Teknolojik Değişim (TD) endeksine göre analize konu olan yıllarda en çok teknolojik gerileme yaşayan kooperatifler; Yolindi Tarımsal Kalkınma Kooperatifi, Bahçeli Tarımsal Kalkınma Kooperatifi ve Sarıkaya Tarımsal Kalkınma Kooperatifleridir (0,887). Bu kooperatifler de dâhil olmak üzere (TD) endeksinde küçülme sağlayan kooperatifler aşağıdaki tabloda sıralanmıştır.

Söz konusu dönemde toplam 69 kooperatif analize dâhil edilmiştir ve 48 kooperatif teknolojik gerileme kaydetmiştir. Bunu yüzdelik olarak belirtmek gerekirse % 70’lik bir orana tekabül etmektedir.

Tablo 3.7: Teknolojik Değişime (TD) Endeksinde seçilmiş bazı gerileme yaşayan kooperatifler¹²

KOOPERATİF	(TD) DEĞERİ
Gemicikırı TTK	0,995
Doğancı TTK	0,994
Göktepe TTK	0,994
Kaldırımbaşı TTK	0,993
Bezirgânlar TTK	0,992
Pekmezli TTK	0,992
Aşağı-Yukarı Demirci TTK	0,989
Dikmen TTK	0,986
Kara. Kaz. Çömlekçi TTK	0,986
Hacıpehlivan TTK	0,984
Kayapınar TTK	0,921
Danişment TTK	0,920
Güvemalan TTK	0,920
Havdan TTK	0,919
Koruoba TTK	0,917
Yeniceköy TTK	0,907
Çavuşköy TTK	0,903
Sarıkaya TTK	0,887
Bahçeli TTK	0,887
Yolindi TTK	0,887

Kaynak: Yazarın Hesaplamaları.

Analize konu olan 2007-2014 yılları itibari ile senelik ortalama teknolojik etkinlik (TD) endeksindeki değişim (0,971) olarak gerçekleşirken diğer yandan toplam faktör verimliliğindeki değişim endeksi (TFVD=0,965) olarak hesaplanmıştır.

İlgili yıllarda 69 kooperatifin senelik ortalama toplam faktör verimliliği (TFVD) endeksindeki gerilemesi ise (% 3,5) olarak hesaplanmıştır. TFVD endeksinin gerilemesinin sebebi ortalama teknik etkinlik (ED) endeksindeki (% 0,6) düşüşten ve ortalama teknolojik etkinlik (TD) endeksindeki (% 2,9) düşmesinden kaynaklanmaktadır. TFVD oranının küçülmesinin sebebi ED ve TD'deki gerilemelerden meydana gelmektedir. TFVD'deki

¹² Teknoloji Değişim (TD) Endeksinin ilgili yıllarda analiz dâhil edilen 69 kooperatifin hesaplanan değerlerinin tamamı EK 5'te mevcuttur.

gerilemenin bu kadar büyük olmasının sebebi ise TD'deki gerilemenin ED'deki gerilemeden oransal olarak daha büyük olmasından kaynaklanmaktadır. Sonuçta söz konusu kooperatiflerin Teknolojik olarak daha fazla desteğe ihtiyaç duyduğu göze çarpmaktadır. Bölgesel kalkınma ve kooperatiflerin açıklarını kapatıp verimliliği artırma açısından politika üretilmesi hususunda teknolojik gelişmeye dayalı politikalara yoğunlaşılması gerekmektedir. Bu sayede söz konusu kooperatifler kaybettikleri rekabet güçlerine yeniden kavuşabilirler. Toplam faktör verimliliği (TFVD) yönünden ilgili yıllar açısından söz konusu kooperatifler değerlendirildiğinde senelik ortalama toplam faktör verimliliği değişiminde artış gösteren kooperatifler aşağıdaki tabloda sıralanmıştır.

Tablo 3.8: Toplam Faktör Verimliliği Değişim (TFVD) endeksinde artış gösteren kooperatifler.

KOOPERATİF	(TFVD) DEĞERİ
Kanıbey TKK	1,049
Sinekçi TKK	1,035
Şirinköy TKK	1,030
Dikmen TKK	1,026
Ahmetler TKK	1,025
Yeniceköy TKK	1,023
Karacaali TKK	1,022
Selvi TKK	1,019
Doğancı TKK	1,018
Hacıpehlivan TKK	1,017
Gemicikırı TKK	1,015
Gerlengeç TKK	1,011
Ramazanlar TKK	1,008
Kalafat TKK	1,007
Eskibalıklı TKK	1,001
Değirmencik TKK	1,001

Kaynak: Yazarın Hesaplamaları.

Yukarıdaki tablo 3.8’de de görüldüğü üzere toplam faktör verimliliğinde en yüksek artış gösteren Kooperatif olarak Kanibey Tarımsal Kalkınma Kooperatifi (TFVD= 1,049) diğer yandan en düşük artış gösteren kooperatif olarak Eskibalıklı Tarımsal kalkınma kooperatifi (TFVD=1,001) ve Değirmencik Tarımsal Kalkınma Koopearatifi (TFVD=1,001) olduğu saptanmıştır. Toplam faktör verimliliğindeki artış rekabet gücünü de etkilemektedir.

Toplam faktör verimliliğinde artış sağlayan kooperatifler rekabet güçlerini yükselten kooperatiflerdir. Tablo 3.8’e göre yukarıda TFVD’de ilerleme gösteren 16 kooperatifin rekabet gücünde ilerleme söz konusudur. Bu kooperatiflerin %50’sini oluşturan grupta TE’deki artışın TD’deki gerilemeden fazla olması TFVD’de bir artış oluşturmaktadır. Verimlilikteki ilerleme de rekabet gücünü etkilediğinden söz konusu kooperatiflerin rekabet gücünde ilerleme olmuştur.

Diğer kalan %50’lik grubun %25’inde TD’deki artışın TE’deki azalıştan daha fazla olması TFVD’de ilerlemeye neden olmuştur ve verimlilikteki bu artıştan ötürü söz konusu kooperatiflerin rekabet gücünde ilerleme görülmüştür. Diğer %25’lik son kesimde hem TE hem de TD’de olan artışlar TFVD’deki artışların kaynağını oluşturduğundan, söz konusu kooperatiflerin rekabet güçlerinde ilerleme kaydedilmiştir. Neticede söz konusu kooperatifler en iyi süt üretimi yakalama düzeyinde başarı göstermişlerdir.

TFV yönünden 2007-2014 itibarı ile söz konusu kooperatifler değerlendirildiğinde senelik ortalama TFVD azalış gösteren kooperatifler aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 3.9: Toplam Faktör Verimliliği Değişim (TFVD) endeksinde azalış gösteren kooperatifler¹³

KOOPERATİF	(TFVD) DEĞERİ
Bezirgânlar TKK	0,997
Hisarlı TKK	0,996
Havdan TKK	0,996
Göktepe TKK	0,995
Çelikgürü TKK	0,993
Hoşoba TKK	0,895
Bahçeli TKK	0,887
Çeşmealtı TKK	0,880
Gürçeşme TKK	0,833
Çınarköprü TKK	0,818

Kaynak: Yazarın Hesaplamaları.

Yukarıdaki tablo 3.9’da da görüldüğü üzere toplam faktör verimliliğinde en büyük azalışı gösteren Kooperatif olarak Çınarköprü Tarımsal Kalkınma Kooperatifi diğer yandan en küçük azalışı gösteren kooperatif olarak Bezirgânlar Tarımsal Kalkınma Kooperatifi olduğu saptanmıştır.

Toplam faktör verimliliğinde azalış gösteren kooperatifler rekabet güçlerini kaybeden kooperatiflerdir. İncelemeye dâhil olan 69 kooperatiftan 53’ünde TFVD’de gerileme olduğu saptanmıştır. Bu gerilemenin nedenleri TE ve TD’deki gerilemelerden kaynaklanmaktadır. Bu alt gruplarda oluşan gerilemeler TFVD’de de gerilemelere neden olmuştur. Verimlilikteki azalmalar rekabet gücünde etkilediğinden dolayı söz konusu 53 kooperatifin rekabet gücünde gerileme yaşanmıştır.

¹³Toplam Faktör Verimliliği Değişim (TFVD) endeksi değerlerinin ilgili yıllarda analize dâhil olan 69 kooperatifin için tamamı EK 6’da mevcuttur.

SONUÇ

TR222 bölgesini oluşturan Çanakkale İlinin en büyük ve en gelişmiş ilçesi olan Biga İlçesi'nin bölgesel kalkınması hem TR222 bölgesi hem de TR22 bölgesinin kalkınma performansını önemli ölçüde etkileyebilecek bir potansiyele sahiptir. Yapılan analiz çerçevesinde ilçenin bölgesel kalkınmasında lokomotif sektörlerin performanslarının incelenmesi, bölgesel kalkınma politikalarının belirlenmesi bakımından önem arz etmektedir. Çalışmada Biga İlçesi için lokomotif sektör olan hayvancılık sektörü içerisinde tarımsal kalkınma kooperatifleri aracılığı ile yapılan süt üretimi 2007 – 2014 dönemi için analiz edilmiştir.

Söz konusu analize göre bölgedeki kooperatiflerin kaynak kullanımı bakımından en başarılıları Bahçeli Tarımsal Kalkınma Kooperatifi, Kanibey Tarımsal Kalkınma Kooperatifi, Aşağı-Yukarı Demirci Tarımsal Kalkınma Kooperatifi, Kayapınar Tarımsal Kalkınma Kooperatifi ve Otlukdere Tarımsal Kalkınma kooperatifleridir. Kaynak kullanımında başarısız olan kooperatifler ise TE seviyeleri en düşük olan Yeniceköy Tarımsal Kalkınma Kooperatifi, Yenimahalle Tarımsal Kalkınma Kooperatifi, Paşacıy Tarımsal Kalkınma Kooperatifi, Pekmezli Tarımsal kalkınma Kooperatifi ve Havdan Tarımsal Kalkınma Kooperatifleridir. Analize konu olan dönem incelendiğinde 2007 yılından 2014 yılına gidildikçe genel bir dalgalanma göze çarpmaktadır. Bu dalgalanma ile birlikte incelenen dönemde kooperatiflerin kaynak kullanımındaki başarısızlıkları dikkat çekmektedir. TE seviyelerindeki bu düşüşler genel olarak kooperatiflerdeki yapısal sorunların varlığına işaret etmektedir. Söz konusu yapısal sorunların çözümü için yapısal önlemler gerekmektedir. Bu yapısal sorunlar ve çözüm önerilerinin başlıcaları şunlardır:

- Kooperatiflerin profesyonel bir yönetime sahip olmaması.
 - Bu sorun teknik ve yönetsel danışmanlık sistemi ile çözülebilir.
- Kooperatif üyelerinin süt üretimi ile ilgili modern eğitim almamış olmaları.
 - Söz konusu sorun ilçe tarım müdürlüğü, halk eğitim müdürlüğü, ziraat odası ve TKDK Çanakkale şubesinin ortak eğitim programları düzenlemesi ile çözülebilir. Kaldı ki Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi bünyesinde Ziraat Fakültesinin bulunması da söz konusu teknik bilgi eksikliğini gidermek için önemli bir potansiyel sunmaktadır.
- Hayvan yetiştiriciliği ve süt üretiminde geleneksel yöntemlerin kullanılması.

- Üyelerin modern bir eğitim alması ve/veya teknik danışmanlık sisteminin kurulması ile söz konusu sorun da çözülebilecektir.
- Süt depolama ve işleme tesislerinin yetersizliği.
 - TKDK ve kooperatiflerin işbirliği ile kurulacak ihtisas süt osb (organize sanayi bölgesi) söz konusu soruna çözüm olabilecektir.

Yukarıdaki hususlarda yapılacak girişimler neticesinde kooperatiflerin TE seviyeleri artırılabilir, süt üretiminde kaynak israfının önüne geçilebilecektir.

Çalışmada incelenen kooperatiflerin TFVD seviyelerine bakıldığında, TFVD’de ilerleme kaydeden bir başka deyişle diğer kooperatifler karşısında rekabet gücünü artıran kooperatifler şunlar olmuştur: Kanibey Tarımsal Kalkınma Kooperatifi, Sinekçi Tarımsal Kalkınma Kooperatifi, Şirinköy Tarımsal Kalkınma Kooperatifi, Dikmen Tarımsal Kalkınma Kooperatifi ve Ahmetler Tarımsal Kalkınma kooperatifidir.

TFVD seviyelerinde düşüş gözlenen yani rekabet güçleri zayıflayan kooperatifler ise şunlar olmuşlardır: Çınarköprü Tarımsal Kalkınma Kooperatifi, Gürçeşme Tarımsal Kalkınma Kooperatifi, Çeşmealtı Tarımsal Kalkınma Kooperatifi, Bahçeli Tarımsal Kalkınma Kooperatifi ve Hoşoba Tarımsal Kalkınma Kooperatifidir.

İncelenen 2007 – 2014 döneminde analize dâhil olan tüm kooperatiflerin TFVD seviyesi birin altındadır. Bu da Biga ilçesindeki kooperatiflerin söz konusu dönemde rekabet güçlerinde gerileme yaşadıklarını göstermektedir. Söz konusu gerilemenin ise hem etkinlik hem de teknolojik değişim seviyelerinden kaynaklandığı görülmekle beraber teknolojik gerilemenin rekabet gücü kaybındaki etkisi daha baskındır. Söz konusu gerilemenin önüne geçilmesi için kooperatiflerin makine donanımlarını modernize etmeleri, çiftliklerde ileri teknoloji kullanmaları gerekmektedir.

Çalışma sonunda varılan iki temel sonuç şöyledir:

1. Araştırma konusu olan kooperatiflerin etkinlik seviyeleri düşüktür. Bu bakımdan süt üretiminin artırılması için girdi artışına yönelik uygulamalardan ziyade yapısal sorunları giderici önlemler alınmalıdır.
2. Kooperatif üyelerinin teknolojik donanımları yetersizdir. Çiftliklerdeki söz konusu yetersizlik giderilirse toplam faktör verimliliğinde dolayısı ile kooperatiflerin rekabet gücü artacaktır.

KAYNAKÇA

KİTAPLAR

- Erçin, Ferhat. *Mustafa Kemâl ATATÜRK ve TÜRK KOOPERATİFÇİLİĞİ*, Derin Yayınevi, İstanbul 2006.
- Geray, Cevat. *Kooperatifçilik*, Nika Yayınevi, Ankara 2014.
- Karanlık, Sebahattin. *Kooperatifler ve Muhasebesi*, Nobel Yayıncılık, Ankara 2009.
- Kocabaş Yıldırım, Özlem. *Türkiye'de Tarımsal Kooperatifçilik Düşüncesinin Gelişimi*, Libra Yayınevi, İstanbul 2010.
- Koç, Hakan. *Kooperatifçilik Bilgileri*, Nobel Yayınevi, Ankara 2001.
- Kök, Recep; Ertuğrul Deliktaş. *Endüstri İktisadında Verimlilik Ölçme ve Strateji Geliştirme Teknikleri*, Dokuz Eylül Üniversitesi Matbaası, İzmir 2003.
- Rehber, Erkan. *Kooperatifçilik*, Ekin Yayınevi, Bursa 2011.

MAKALELER VE RAPORLAR

- Aksoy, Adem; Mustafa Tekin. “Türkiye Süt Sığırcılığında Islah ve Destekleme Politikalarının Bölgesel Etkileri Üzerine Bir Araştırma”, *Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, Cilt: 43, Sayı: 1, 2012, 59-64.
- Aksoy, Adem; Fahri Yavuz. “Hayvancılık İşletmelerinin Avrupa Birliğine Uyumu ve Rekabet Edebilirliği; Doğu Anadolu Örneği”, *Tarım Ekonomisi Dergisi*, Cilt: 14, Sayı: 1, 2008, 37-45.
- Aksoy, Adem; Gökçe Denizli. “Erzurum İli Damızlık Sığır Yetiştiricileri Birliği Faaliyetlerinin Değerlendirilmesi”, *Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, Cilt: 43, Sayı: 2, 2012, 123-131.
- Aksoy, Adem; Mustafa Terin. “Süt Sığırcılığı Üzerine Ekonometrik Bir Çalışma: Doğu ve İç Anadolu Bölgesi Örneği”, *Türk Tarım ve Doğa Bilimleri Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 3, 2015, 283-289.

- Alkan, Hasan; Emin Demir. “Orman Köylerinde Kooperatifçiliğin Gelişimine Etki Eden Etmenler”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, Cilt: 14, Sayı: 1, 2013, 1-9.
- Atasever, Mustafa; Aytekin Günlü, Erol Aydın, ve Ahmet Yıldız. “Doğu Anadolu Bölgesi'nde Hayvansal Üretimin Genel Değerlendirilmesi ve Çözüm Önerileri”, *Atatürk Üniversitesi Veteriner Bilimleri Dergisi*, Cilt: 8, Sayı: 2, 2013, 174-191.
- Ayrıçay, Yücel; Mehmet Özçalıcı. “1997-2012 Yılları Arasında Türkiye'de Veri Zarflama Analizi İle İlgili Yayınlanan Akademik Çalışmalar”, *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 4, Sayı: 1, 2014, 246-279.
- T.C. Gümrük ve Ticaret Bakanlığı. “Türkiye Kooperatif stratejisi ve Eylem Planı 2012-2016.” Araştırma, Ankara: T.C. Gümrük ve Ticaret Bakanlığı Kooperatifçilik Genel Müdürlüğü, 2012.
- Bilgin, Necdet; Şahan Tanıyıcı. “Türkiye'de Kooperatif ve Devlet İlişkilerinin Tarihi Gelişimi”, *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Sayı: 15, 2008, 136-159.
- Birsin, Serkan. Balıkesi İli Balya İlçesinde Süt Sığırcılığı Faaliyetinin Mevcut Durumu, Sorunları ve Çözüm Önerileri, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), 2012, Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Tokat.
- Can Ferit, Mehmet. “Dünya ve Türkiye'de Tarım ve Hayvancılık Kooperatiflerinin Tarihsel Gelişimi İktisadi Önemi ve Mevcut Durumu”, *Veteriner Hekimler Dergisi*, Cilt: 83, Sayı: 1, 2012, 27-36.
- Can, Metin. “Avrupa Birliği Kırsal Kalkınma Programlarının Türkiye'nin Kırsal Kalkınması Açısından İncelenmesi: SAPARD ve IPARD ÖRNEĞİ.” Araştırma Raporu, Ankara : Tarımsal Ekonomi Araştırma Enstitüsü, 2007.
- Can, Metin. Avrupa Birliği Kırsal Kalkınma Programlarının Türkiye'nin Kırsal Kalkınması Açısından İncelenmesi: SAPARD ve IPARD ÖRNEĞİ, (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi), 2007, Gaziosmanpaşa Üniversitesi Üniversitesi, Tokat.

- Çağlar, Muazzez. “Türkiye’de Orman Köylerin Sosyo Ekonomik Sorunları Kooperatifleşmenin Bu Sorunların Çözümüne ve Kalkınmalarına Olan Katkıları (Kastamonu-Ortalıca (Tosya) Örneği” Düzenleyen: Süleyman Demirel Üniversitesi Orman Fakültesi Orman Ekonomisi Ana Bilim Dalı. 2. Ormancılıkta Sosyo Ekonomik Sorunlar Kongresi. Isparta: Fakülte Kitabevi Yayın Dağıtım Pazarlama Ltd.Şti., 2009. 108-114.
- Çakır, Süleyman; Selçuk Perçin. “Kamu Şeker Fabrikalarında Etkimlik Ölçümü: VZA-Malmquist TFV Uygulaması”, *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 12, Sayı: 4, 2012, 49-64.
- Çoban, Orhan. “Türk Otomotiv Sanayiinde Endüstriyel Verimlilik ve Etkinlik”, *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, sayı: 29, 2007, 17-36.
- Dedeoğlu, Murat; İbrahim Yıldırım. “Emek Tarımsal Kalkınma Kooperatiflerine Ortak İşletmelerin Analizi”, *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Bilimleri Dergisi*, Cilt: 16, Sayı: 1, 2006, 39-48.
- Deliktaş, Ertuğrul. “Türkiye Özel sektör İmâlat Sanayiinde Etkinlik ve Toplam Faktör Verimlilik Analizi”, *ODTÜ Gelişim Dergisi*, Cilt: 29, Sayı: 3-4, 2002, 247-284.
- Demir, Ayhan; Fehim Bakırcı. “OECD Üyesi Ülkelerin Ekonomik Etkinliklerinin Veri Zarflama Analiziyle Ölçümü”, *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt: 28, Sayı: 2, 2014, 109-132.
- Demir, Nuray; Fahri Yavuz. “Hayvancılık Destekleme Politikalarına Çiftçilerin Yaklaşımlarının Bölgelerarası Karşılaştırmalı Analizi”, *Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, Cilt: 41, Sayı: 2, 2010, 113-121.
- Devlet Planlama Teşkilatı. “Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı. Kalkınma Planı Raporu”, Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı, 2000.
- Ertan, Adnan. “Türkiye’de Tarımsal Kitlerin Özelleştirilmesi Sorusuna Kooperatifçilik Modeli Önerisi”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi*, Sayı: 2, 1997, 237-248.

- Göktolga, Z Gökarp; Osman Karkacıer, Adnan Çiçek. “İşlenmiş Süt ve Süt Ürünleri Sanayinde Süt Teşvik Primi Politikasının Analizi”, *Gaziosmanpaşa Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, Cilt: 21, Sayı: 2, 2004, 49-55.
- Gündüz, Orhan; Miraç Dağdeviren. “Bafra İlçesinde Süt Maliyetinin Belirlenmesi ve Üretimi Etkileyen Faktörlerin Fonksiyonel Analizi”, *Yüzyüncü Yıl Üniversitesi Tarım Bilimleri Dergisi*, Cilt: 21, Sayı: 2, 2011, 104-111.
- Günlü, Aytekin; Mustafa Atasever, Yakup Karakaya. “Erzurum İli Hayvancılığının Yapısal Özellikleri ve Yakın Gelecekteki Durumu Üzerine Genel Değerlendirme”, *Atatürk Üniversitesi Veteriner Bilimleri Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 3-4, 2006, 55-68.
- İkikattümer, Emine; Hediye Kumbasaroğlu. “Tarımsal Kalkınma Kooperatifi Ortağı Olan ve Olmayan Süt Sığırıcılığı İşletmelerin Mevcut Durum Analizi”, *Alinteri Ziraat Bilimler Dergisi*, Cilt: 15, Sayı: 2, 2008, 9-18.
- İkikattümer, Emine; Hediye Kumbasaroğlu. “Tokat İli Turhal İlçesi Hayvan Sigortası Yaptıran ve Yaptırmayan İşletmelerde İnek Sütü Maliyetlerinin Hesaplanması”, *Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, Cilt: 39, Sayı: 2, 2008, 187-194.
- İnan , İ Hakkı. “Türkiye’de Tarımsal Kooperatifçilik ve AB Modeli. Araştırma Raporu”, İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayınları, 2008.
- İşık, Nihat; Duygu Baysal, Onur Ceylan. “Bölgesel Kalkınma Farklılıklarının Giderilmesinde Bir Politika Aracı Olarak Kalkınma Ajansları”, *Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 3, Sayı: 2, 2010, 1-18.
- Kan, Mustafa; Mustafa Gülçubuk. “Kırsal Ekonominin Canlanmasında ve Yerel Sahiplenmede Coğrafi İşaretler”, *Uludağ Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, Cilt: 22, Sayı: 2, 2008, 57-66.
- Kandemir, Orhan. “Tarımsal Destekleme Politikalarının Kırsal Klakınmaya Etkisi”, *Ekonomi Bilimleri Dergisi*, Cilt: 3, Sayı: 1, 2011, 103-113.
- Karkacıer, Osman. “Süt Sığırıcılığı Faaliyetlerinde Faktör Kullanımının Ekonomik Etkiliğinin Ekonometrik Yöntemlerle İncelenmesi (Tokat-Pazar İlçesi Örneği)”, *Gaziosmanpaşa Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, Cilt: 13, Sayı: 1, 1996, 235-255.

- Kayıkçı, Sabrina. “Cumhuriyet'in Kuruluşundan Günümüze Kadar Köy ve Köylüye Yönelik Olarak İzlenen Politikalar”, *Türkiye İdare Dergisi*, Sayı: 448, 2005, 70-99.
- Kaypak, Şafak. “Ekolojik Turizm ve Sürdürülebilir Kalkınma”, *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 14, Sayı: 22, 2012, 11-29.
- Kızılaslan, Halil; Erol Çakmak. “Tarımsal Yayımı Geliştirmek Projesi Kapsamında Tarım Danışmanlığı Sisteminin Değerlendirilmesi: Tokat İli Örneği”, *Gaziosmanpaşa Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, Cilt: 29, Sayı: 2, 2012, 73-84.
- Koyunbebe, Nursel. “İzmir İli Ödemiş İlçesinde Süt Sığırcılığının Geliştirilmesi Olanakları Üzerine Bir Çalışma”, *Hayvansal Üretim Dergisi*, Cilt: 46, Sayı: 1, 2005, 8-13.
- Oymak, Zeki; Hamdi Bilgen. “Bir Kooperatif Örneğinde Süt Sığırı İşletmelerinin Alternatif Mekanizasyon Olanaklarının İrdelenmesi”, Düzenleyen: Ondokuz Mayıs Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Makinaları Bölümü. 27. Tarımsal Mekanizasyon Ulusal Kongresi. Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi Ziraat Fakültesi, 2012. 196-206.
- Özçelebi, İhsan Pertev. “Oltu Tarım İşletmelerinin Ekonomik Analizi ve Bölgede Kooperatifçilik Faaliyetlerinin İncelenmesi”, *Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, Cilt: 24, Sayı: 1, 1993, 53-59.
- Öztürk, Derya; Osman Karkacier. “Süt Sığırcılığı Yapan İşletmelerin Ekonomik Analizi (Tokat İli Yeşilyurt İlçesi Örneği)”, *Gaziosmanpaşa Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, Cilt: 25, Sayı: 1, 2008, 15-22.
- Özüdoğru, Haşim. Köy-Koop Kırklareli Birliğinin Ekonomik Analizi ve Yöneticilerin Kooperatif İşletmelerinin Başarısına Etkilerinin Değerlendirilmesi, (Yayınlanmış Doktora Tezi), 2004, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Özyılmaz, Onur; Haşim Özüdoğru. “Ankara İli Damızlık Süt Sığırı Yetiştiricileri Birliğinin Hizmetlerinin Değerlendirilmesi”, *Gazi Üniversitesi Endüstriyel Sanatlar Eğitim Fakültesi Dergisi*, Sayı: 27, 2011, 41-51.

- Özyücel, Mustafa. Avrupa Birliği Uyum Sürecinde Türkiye'de Uygulanan Bölgesel Kalkınma Politikaları, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), 2008, Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta.
- Peker, Hüseyin Nail. İşletmelerde Motivasyon-Verimlilik İlişkisi Devlet Hava Meydanları İşletmesi Antalya Havalimanı Çalışanları Arasında Bir Örnek Olay Araştırması, (Yayınlanmamış Yüksek Lisan Tezi), 2008, Süleyman Demirel Üniversitesi Isparta.
- Rehber, Erkan. “Tarımda Yeni Nesil Kooperatifler”, *Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı Türk Tarım Dergisi*, Sayı: 171, 2006, 40-43.
- Seki, İsmail. Bilgi Yönetişimi Bağlamında Üniversitelerin Ekonomideki Rolü, (Yayınlanmış Doktora Tezi), 2011, Ege Üniversitesi, İzmir.
- Seki, İsmail; Mehmet Akbulut. “Su Ürünleri endüstrisinde Firmaların Etkinlik ve Verimliliklerini Belirleyen Faktörlerin TR22 Bölgesi İçin Analizi”, *Tarım Ekonomisi Dergisi*, Cilt: 21, Sayı: 1, 2015, 1-6.
- Seki, İsmail; R. Funda Barbaros. “Rekabet Gücünün Ölçülmesinde Ulusal Yenilik Sistemleri ve Üniversite Ekonomisi Yaklaşımı”, *Ege Akademik Bakış Dergisi*, Cilt: 11, Sayı: 3, 2011, 407-424.
- Sevinç, Haktan. “Bölgesel Kalkınma Sorunsalı: Türkiye'de Uygulanan Bölgesel Kalkınma Politikaları”, *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, Cilt: 6, Sayı: 2, 2011, 36-54.
- Sezgin, Ayşe. “Hayvancılığa Yönelik Yeniliklerin Benimsenmesinde Kitle İletişim Araçlarının Etkisinin Analizi: Erzurum İli Örneği”, *Kafkas Üniversitesi Veterinerlik Fakültesi Dergisi*, Cilt: 16, Sayı: 1, 2010, 13-19.
- Şafak, İsmail. Orman İşletmelerinin Etkinlik Düzeylerinin Klasik ve Bulanık Veri Zarflama Analizi ile Değerlendirilmesi (Denizli, İzmir ve Muğla Orman Bölge Müdürlüğü Örneği), Teknik Bülten Raporu, İzmir: T.C. Çevre ve Orman Bakanlığı Ege Ormancılık Araştırma Müdürlüğü, 2009.
- Şahin, Ahmet; Murat Cankurt, Cihat Günden, Bülent Miran, Yeşim Meral. “Türkiye'de Tarımsal Kalkınma Kooperatiflerinde; Ortak-Kooperatif İlişkileri”,

Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Doğa Bilimleri Dergisi, Cilt: 16, Sayı: 2, 2013, 21-33.

Şahin, Ahmet; Murat Cunkurt, Cihat Günden, Bülent Miran. “Türkiye’de Tarımsal Kooperatifçiliğin İller Açısından Çok Boyutlu Analizi”, *Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, Cilt: 44, Sayı: 1, 2013, 51-62.

Şahin, Kasım. “Kayseri İlinde Süt Sığırcılığı Yapan İşletmelerin Yapısal Özellikleri ve Pazarlama Sorunları”, *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Bilimleri Dergisi*, Cilt: 11, Sayı: 1, 2001, 79-86.

Şahin, Kasım; Aykut Gül, Beşir Koç, Erdal Dağıstan. “Adana İlinde Entansif süt Sığırcılığı Üretim Ekonomisi”, *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Bilimleri Dergisi*, Cilt: 11, Sayı: 2, 2001, 19-28.

T.C. Kalkınma Bakanlığı. “Onuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı”, Kalkınma Planı Raporu, Ankara : T.C. Kalkınma Bakanlığı, 2013.

Turtar, Filiz; Mehmet Demiral. “Yerel Ekonomilerin Yerel Aktörleri: Bölgesel Kalkınma Ajansları”, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 1, 2007, 65-83.

Türkyılmaz, M. Kenan; Ahmet Nazlıgül. “Türkiye Ekonomisinde Hayvancılığın Rölü ve Sorunları”, *Kafkas Üniversitesi Veterinerlik Fakültesi Dergisi*, Cilt: 8, Sayı: 2, 2002, 177-181.

Ulusal Süt Konseyi. “Dünya ve Türkiye’de Süt Sektör İstatistikleri. Araştırma Raporu”, Ankara: Ulusal Süt Konseyi, 2014.

Yercan, Murat. “Türkiye ve Avrupa Birliğinde Tarımın Örgütlenme Deseni ve Tarımsal Kooperatifler”, *Tarım Ekonomisi Dergisi*, Cilt: 13, Sayı: 1, 2007, 19-29.

İNTERNET KAYNAKLARI

<http://www.mevzuat.gov.tr>

<http://www.gtb.gov.tr>

<http://koop.gtb.gov.tr>

<http://www.ulusalsutkonseyi.org.tr/ana/default.asp>

<http://www.ulusalsutkonseyi.org.tr/ana/rapor.asp?uid=54>

<http://www.kalkinma.gov.tr>

<http://www.kalkinma.gov.tr/Pages/KalkinmaPlanlari.aspx>

EKLER

EK-1. Analizde Kullanılan Panel Veri Seti

yıl	kooperatif	(Q) süt miktarı	(K) inek sayısı	(L) üye sayısı
2007	SS.AĞAKÖY TAR KAL KOP.	2080154	465	129
2007	SS BEZİRGANLAR TAR KAL KOP.	636482	150	34
2007	SS.BOZLAR TAR KAL KOP.	1363035	364	132
2007	SS DİKMEN KÖYÜ TAR KAL KOOP.	689196	201	48
2007	SS EĞRİDERE KÖYÜ TAR KALK KOP	1088599	228	46
2007	SS.GERLENGEÇ TAR KAL KOP.	916696	451	73
2007	SS.GÜNDOĞDU TAR KAL KOP.	1368711	302	89
2007	SS HİSARLI TAR KAL KOOP	357581	166	28
2007	SS.HAVDAN TAR KAL KOP.	397530	128	57
2007	SS KALAFAT TAR KAL KOP.	2128680	751	119
2007	SS.KALDIRIMBAŞI TAR. KAL.KOP.	3147796	877	196
2007	SS.KAYAPINAR TAR KAL KOP.	1441427	189	83
2007	SS.ÖRTÜLÜCE TAR KAL KOP.	6717096	1646	303
2007	SS ŞAKİRBEY TAR KAL KOP.	1078739	167	43
2007	SS SELVİ TAR KAL KOP.	1441556	417	126
2007	SS YOLİNDİ TAR KAL KOP.	1731500	397	280
2007	SS KOZÇEŞME TAR KAL KOP.	2602880	709	244
2007	ESKİBALIKLI TAR.KAL.KOP.	665768	213	38
2007	SS ÇINARKÖPRÜ TAR KAL KOOP	448798	149	14
2007	SS.BAHÇELİ TAR KAL KOP.	900181	55	34
2007	SS DOĞANCI KÖYÜ TAR. KALK. KOP.	258893	90	20
2007	SS.EYBEKLİ TAR KAL KOP.	427081	91	26
2007	SS.GÖKTEPE TAR KAL KOP.	1815365	483	107
2007	SS.GÜRÇEŞME TAR KAL KOP	744389	103	34
2007	SS KARA. KAZ. ÇÖM. TAR KALK. KOP.	1240456	322	77
2007	SS.KANİBEY TAR KAL KOP.	1870726	425	75
2007	SS.KOCAGÜR TAR KAL KOP.	2873656	515	159
2007	SS OVACIK TAR KAL KOP.	1006114	180	58
2007	SS ŞİRİNKÖY TAR KAL KOP.	463791	145	25
2007	SS.SIĞIRCIK TAR KAL KOP.	1802478	376	98
2007	SS.YENİÇİFTLİK TAR.KAL.KOP.	6235985	1110	352
2007	SS.TOKATKIRI TAR KAL KOP.	1304500	291	111
2007	SS.AKYAPRAK TAR.KAL.KOP.	1196890	255	43
2007	SS.ABDİAĞA TAR.KAL.KOP.	1208460	221	42
2007	SS.AHMETLER KÖYÜ TAR KAL KOP.	1036807	314	45
2007	SS.BALIKLIÇEŞME TAR KAL KOP.	4094160	895	286
2007	SS ÇELİKGÜRÜ TAR KAL KOOP.	1354484	369	114
2007	SS.ÇAVUŞKÖY TAR KAL KOP.	802302	128	67

2007	SS.DANIŞMENT TAR KAL KOP.	1740300	469	207
2007	SS GEMİCİKIRI TAR KAL KOP.	1438283	409	90
2007	SS.GÜLEÇKÖY TAR KAL KOP.	1824427	419	128
2007	SS.GÜVEMALAN TAR KAL KOP.	1459568	260	115
2007	SS.HACİPEHLİVAN TAR KAL KOP.	1202138	429	104
2007	SS.HOŞOBA TAR. KAL. KOP.	1214852	213	43
2007	SS KARACAALİ TAR.KAL. KOP.	1287795	364	67
2007	SS.KARABİGA TAR KAL KOP.	836359	867	37
2007	SS.KORUOBA TAR KAL KOP.	931135	163	74
2007	SS PAŞAÇAYI TAR KAL KOP.	699206	286	88
2007	SS.SARICAKÖY TAR.KAL.KOP.	1028165	446	64
2007	SS.SİNEKÇİ TAR KAL KOP.	401079	134	35
2007	SS YENİMAHALLE TAR KAL KOP.	313031	105	32
2007	SS GÜRGENDERE KÖYÜ TAR KAL KOOP.	797379	250	34
2007	OTLUKDERE TAR.KAL.KOP.	1514770	293	49
2007	SS.AKPINAR TAR KAL KOP.	237450	54	18
2007	SS.AŞAĞI - YUKARI DEMİRCİ TAR KAL KOP.	897800	159	37
2007	SS.BEKİRLİ TAR KAL KOP.	987581	237	78
2007	SS ÇELTİK KÖYÜ TAR KALK KOP	655997	434	34
2007	SS.ÇEŞMEALTI TAR KAL KOP.	1059064	244	88
2007	SS.DEĞİRMENCİK TAR KAL KOP.	1168416	392	129
2007	SS GEYİKKIRI TAR KAL KOP	972804	130	48
2007	SS.GÜMÜŞÇAY TAR KAL KOP.	2212234	489	161
2007	SS HACİKÖY TAR KAL KOP.	751129	178	44
2007	SS.HARMANLI TAR KAL KOP.	1401407	341	99
2007	SS İDRİSKORU TAR KAL KOP.	784091	292	59
2007	SS.PEKMEZLİ TAR KAL KOP.	1036723	379	86
2007	SS.SARIKAYA TAR KAL KOP.	575166	75	61
2007	SS YENİCEKÖY TAR KAL KOP.	212980	93	47
2007	SS RAMAZANLAR TAR KAL KOOP.	935572	356	53
2007	SARISIVAT TAR.KAL.KOP.	569349	94	39
2008	SS.AĞAKÖY TAR KAL KOP.	2065900	465	129
2008	SS BEZİRGANLAR TAR KAL KOP.	606411	150	34
2008	SS.BOZLAR TAR KAL KOP.	1444057	364	132
2008	SS DİKMEN KÖYÜ TAR KAL KOOP.	763121	201	48
2008	SS EĞRİDERE KÖYÜ TAR KALK KOP	1074629	228	46
2008	SS.GERLENGEÇ TAR KAL KOP.	799412	451	73
2008	SS.GÜNDOĞDU TAR KAL KOP.	1255643	302	89
2008	SS HİSARLI TAR KAL KOOP	408141	166	28
2008	SS.HAVDAN TAR KAL KOP.	467085	128	57
2008	SS KALAFAT TAR KAL KOP.	2162647	751	119
2008	SS.KALDIRIMBAŞI TAR. KAL.KOP.	3153020	877	196
2008	SS.KAYAPINAR TAR KAL KOP.	1364316	189	83

2008	SS.ÖRTÜLÜCE TAR KAL KOP.	5699104	1646	303
2008	SS ŞAKİRBAY TAR KAL KOP.	1039382	167	43
2008	SS SELVİ TAR KAL KOP.	1443925	417	126
2008	SS YOLİNDİ TAR KAL KOP.	1639877	397	280
2008	SS KOZÇEŞME TAR KAL KOP.	2713080	709	244
2008	ESKİBALIKLI TAR.KAL.KOP.	665768	213	38
2008	SS ÇINARKÖPRÜ TAR KAL KOOP	431122	149	14
2008	SS.BAHÇELİ TAR KAL KOP.	664110	55	34
2008	SS DOĞANCI KÖYÜ TAR. KALK. KOP.	281297	90	20
2008	SS.EYBEKLİ TAR KAL KOP.	490296	91	26
2008	SS.GÖKTEPE TAR KAL KOP.	1655375	483	107
2008	SS.GÜRÇEŞME TAR KAL KOP	654236	103	34
2008	SS KARA. KAZ. ÇÖM. TAR KALK. KOP.	1194357	322	77
2008	SS.KANİBEY TAR KAL KOP.	1965480	425	75
2008	SS.KOCAGÜR TAR KAL KOP.	2896769	515	159
2008	SS OVACIK TAR KAL KOP.	1012085	180	58
2008	SS ŞİRİNKÖY TAR KAL KOP.	460360	145	25
2008	SS.SİĞİRCIK TAR KAL KOP.	1734792	376	98
2008	SS.YENİÇİFTLİK TAR.KAL.KOP.	5870162	1110	352
2008	SS.TOKATKIRI TAR KAL KOP.	1200744	291	111
2008	SS.AKYAPRAK TAR.KAL.KOP.	1187972	255	43
2008	SS.ABDİAĞA TAR.KAL.KOP.	1265092	221	42
2008	SS.AHMETLER KÖYÜ TAR KAL KOP.	1102948	314	45
2008	SS.BALIKLIÇEŞME TAR KAL KOP.	4083984	895	286
2008	SS ÇELİKGÜRÜ TAR KAL KOOP.	1374889	369	114
2008	SS.ÇAVUŞKÖY TAR KAL KOP.	872314	128	67
2008	SS.DANIŞMENT TAR KAL KOP.	1739386	469	207
2008	SS GEMİCİKIRI TAR KAL KOP.	1432752	409	90
2008	SS.GÜLEÇKÖY TAR KAL KOP.	1765271	419	128
2008	SS.GÜVEMALAN TAR KAL KOP.	1471755	260	115
2008	SS.HACİPEHLİVAN TAR KAL KOP.	1178652	429	104
2008	SS.HOŞOBA TAR. KAL. KOP.	1111592	213	43
2008	SS KARACAALİ TAR.KAL. KOP.	1421212	364	67
2008	SS.KARABİGA TAR KAL KOP.	866511	867	37
2008	SS.KORUOBA TAR KAL KOP.	886342	163	74
2008	SS PAŞAÇAYI TAR KAL KOP.	755889	286	88
2008	SS.SARICAKÖY TAR.KAL.KOP.	1005274	446	64
2008	SS.SİNEKÇİ TAR KAL KOP.	474196	134	35
2008	SS YENİMAHALLE TAR KAL KOP.	310872	105	32
2008	SS GÜRGENDERE KÖYÜ TAR KAL KOOP.	675568	250	34
2008	OTLUKDERE TAR.KAL.KOP.	1550086	293	49
2008	SS.AKPINAR TAR KAL KOP.	265382	54	18
2008	SS.AŞAĞI - YUKARI DEMİRCİ TAR KAL KOP.	939140	159	37

2008	SS.BEKİRLİ TAR KAL KOP.	1130976	237	78
2008	SS ÇELTİK KÖYÜ TAR KALK KOP	666303	434	34
2008	SS.ÇEŞMEALTI TAR KAL KOP.	939488	244	88
2008	SS.DEĞİRMENCİK TAR KAL KOP.	1197222	392	129
2008	SS GEYİKKIRI TAR KAL KOP	918902	130	48
2008	SS.GÜMÜŞÇAY TAR KAL KOP.	2449572	489	161
2008	SS HACİKÖY TAR KAL KOP.	724399	178	44
2008	SS.HARMANLI TAR KAL KOP.	1296629	341	99
2008	SS İDRİSKORU TAR KAL KOP.	776230	292	59
2008	SS.PEKMEZLİ TAR KAL KOP.	999884	379	86
2008	SS.SARIKAYA TAR KAL KOP.	535770	75	61
2008	SS YENİCEKÖY TAR KAL KOP.	307111	93	47
2008	SS RAMAZANLAR TAR KAL KOOP.	993092	356	53
2008	SARISIVAT TAR.KAL.KOP.	604485	94	39
2009	SS.AĞAKÖY TAR KAL KOP.	2147543	465	129
2009	SS BEZİRGANLAR TAR KAL KOP.	535416	150	34
2009	SS.BOZLAR TAR KAL KOP.	1284946	364	132
2009	SS DİKMEN KÖYÜ TAR KAL KOOP.	675440	201	48
2009	SS EĞRİDERE KÖYÜ TAR KALK KOP	1073479	228	46
2009	SS.GERLENGEÇ TAR KAL KOP.	862152	451	73
2009	SS.GÜNDOĞDU TAR KAL KOP.	1234020	302	89
2009	SS HİSARLI TAR KAL KOOP	392716	166	28
2009	SS.HAVDAN TAR KAL KOP.	416628	128	57
2009	SS KALAFAT TAR KAL KOP.	2142548	751	119
2009	SS.KALDIRIMBAŞI TAR. KAL.KOP.	3072832	877	196
2009	SS.KAYAPINAR TAR KAL KOP.	1299322	189	83
2009	SS.ÖRTÜLÜCE TAR KAL KOP.	5489946	1646	303
2009	SS ŞAKİRBAY TAR KAL KOP.	879898	167	43
2009	SS SELVİ TAR KAL KOP.	1402732	417	126
2009	SS YOLİNDİ TAR KAL KOP.	1537093	397	280
2009	SS KOZÇEŞME TAR KAL KOP.	2473092	709	244
2009	ESKİBALIKLI TAR.KAL.KOP.	722744	213	38
2009	SS ÇINARKÖPRÜ TAR KAL KOOP	332308	149	14
2009	SS.BAHÇELİ TAR KAL KOP.	395001	55	34
2009	SS DOĞANCI KÖYÜ TAR. KALK. KOP.	255188	90	20
2009	SS.EYBEKLİ TAR KAL KOP.	456242	91	26
2009	SS.GÖKTEPE TAR KAL KOP.	1552918	483	107
2009	SS.GÜRÇEŞME TAR KAL KOP	600237	103	34
2009	SS KARA. KAZ. ÇÖM. TAR KALK. KOP.	1152222	322	77
2009	SS.KANİBEY TAR KAL KOP.	1866172	425	75
2009	SS.KOCAGÜR TAR KAL KOP.	2692075	515	159
2009	SS OVACIK TAR KAL KOP.	1002201	180	58
2009	SS ŞİRİNKÖY TAR KAL KOP.	465054	145	25
2009	SS.SIĞIRCIK TAR KAL KOP.	1581696	376	98

2009	SS.YENİÇİFTLİK TAR.KAL.KOP.	5285931	1110	352
2009	SS.TOKATKIRI TAR KAL KOP.	987221	291	111
2009	SS.AKYAPRAK TAR.KAL.KOP.	1182044	255	43
2009	SS.ABDİAĞA TAR.KAL.KOP.	1313344	221	42
2009	SS.AHMETLER KÖYÜ TAR KAL KOP.	998723	314	45
2009	SS.BALIKLIÇEŞME TAR KAL KOP.	3359505	895	286
2009	SS ÇELİKGÜRÜ TAR KAL KOOP.	2776669	369	114
2009	SS.ÇAVUŞKÖY TAR KAL KOP.	728278	128	67
2009	SS.DANIŞMENT TAR KAL KOP.	1697771	469	207
2009	SS GEMİCİKIRI TAR KAL KOP.	1301763	409	90
2009	SS.GÜLEÇKÖY TAR KAL KOP.	1571999	419	128
2009	SS.GÜVEMALAN TAR KAL KOP.	1515386	260	115
2009	SS.HACİPEHLİVAN TAR KAL KOP.	1083948	429	104
2009	SS.HOŞOBA TAR. KAL. KOP.	943147	213	43
2009	SS KARACAALI TAR.KAL. KOP.	1324570	364	67
2009	SS.KARABİGA TAR KAL KOP.	1030676	867	37
2009	SS.KORUOBA TAR KAL KOP.	833968	163	74
2009	SS PAŞAÇAYI TAR KAL KOP.	669710	286	88
2009	SS.SARICAKÖY TAR.KAL.KOP.	873435	446	64
2009	SS.SİNEKÇİ TAR KAL KOP.	498561	134	35
2009	SS YENİMAHALLE TAR KAL KOP.	272275	105	32
2009	SS GÜRGENDERE KÖYÜ TAR KAL KOOP.	645102	250	34
2009	OTLUKDERE TAR.KAL.KOP.	1470482	293	49
2009	SS.AKPINAR TAR KAL KOP.	259820	54	18
2009	SS.AŞAĞI - YUKARI DEMİRCİ TAR KAL KOP.	842605	159	37
2009	SS.BEKİRLİ TAR KAL KOP.	1212317	237	78
2009	SS ÇELTİK KÖYÜ TAR KALK KOP	576984	434	34
2009	SS.ÇEŞMEALTI TAR KAL KOP.	975241	244	88
2009	SS.DEĞİRMENCİK TAR KAL KOP.	1300040	392	129
2009	SS GEYİKKIRI TAR KAL KOP	848794	130	48
2009	SS.GÜMÜŞÇAY TAR KAL KOP.	2131536	489	161
2009	SS HACİKÖY TAR KAL KOP.	720673	178	44
2009	SS.HARMANLI TAR KAL KOP.	1255784	341	99
2009	SS İDRİSKORU TAR KAL KOP.	776230	292	59
2009	SS.PEKMEZLİ TAR KAL KOP.	883090	379	86
2009	SS.SARIKAYA TAR KAL KOP.	481971	75	61
2009	SS YENİCEKÖY TAR KAL KOP.	266107	93	47
2009	SS RAMAZANLAR TAR KAL KOOP.	914157	356	53
2009	SARISIVAT TAR.KAL.KOP.	570884	94	39
2010	SS.AĞAKÖY TAR KAL KOP.	1942479	465	129
2010	SS BEZİRGANLAR TAR KAL KOP.	448147	150	34
2010	SS.BOZLAR TAR KAL KOP.	1419361	364	132
2010	SS DİKMEN KÖYÜ TAR KAL KOOP.	627566	201	48

2010	SS EĞRİDERE KÖYÜ TAR KALK KOP	1111885	228	46
2010	SS.GERLENGEÇ TAR KAL KOP.	935549	451	73
2010	SS.GÜNDOĞDU TAR KAL KOP.	1212145	302	89
2010	SS HİSARLI TAR KAL KOOP	397097	166	28
2010	SS.HAVDAN TAR KAL KOP.	355655	128	57
2010	SS KALAFAT TAR KAL KOP.	2065935	751	119
2010	SS.KALDIRIMBAŞI TAR. KAL.KOP.	2966867	877	196
2010	SS.KAYAPINAR TAR KAL KOP.	1365680	189	83
2010	SS.ÖRTÜLÜCE TAR KAL KOP.	5501890	1646	303
2010	SS ŞAKİRBEY TAR KAL KOP.	871718	167	43
2010	SS SELVİ TAR KAL KOP.	1412707	417	126
2010	SS YOLİNDİ TAR KAL KOP.	1414527	397	280
2010	SS KOZÇEŞME TAR KAL KOP.	2378503	709	244
2010	ESKİBALIKLI TAR.KAL.KOP.	744689	213	38
2010	SS ÇINARKÖPRÜ TAR KAL KOOP	263669	149	14
2010	SS.BAHÇELİ TAR KAL KOP.	399785	55	34
2010	SS DOĞANCI KÖYÜ TAR. KALK. KOP.	307137	90	20
2010	SS.EYBEKLİ TAR KAL KOP.	428101	91	26
2010	SS.GÖKTEPE TAR KAL KOP.	1607495	483	107
2010	SS.GÜRÇEŞME TAR KAL KOP	363755	103	34
2010	SS KARA. KAZ. ÇÖM. TAR KALK. KOP.	1231614	322	77
2010	SS.KANİBEY TAR KAL KOP.	2082271	425	75
2010	SS.KOCAGÜR TAR KAL KOP.	2544381	515	159
2010	SS OVACIK TAR KAL KOP.	957926	180	58
2010	SS ŞİRİNKÖY TAR KAL KOP.	481799	145	25
2010	SS.SİĞİRCIK TAR KAL KOP.	1526340	376	98
2010	SS.YENİÇİFTLİK TAR.KAL.KOP.	4921261	1110	352
2010	SS.TOKATKIRI TAR KAL KOP.	848550	291	111
2010	SS.AKYAPRAK TAR.KAL.KOP.	1102148	255	43
2010	SS.ABDİAĞA TAR.KAL.KOP.	1456647	221	42
2010	SS.AHMETLER KÖYÜ TAR KAL KOP.	1076448	314	45
2010	SS.BALIKLIÇEŞME TAR KAL KOP.	3252759	895	286
2010	SS ÇELİKGÜRÜ TAR KAL KOOP.	1465093	369	114
2010	SS.ÇAVUŞKÖY TAR KAL KOP.	849830	128	67
2010	SS.DANIŞMENT TAR KAL KOP.	1584838	469	207
2010	SS GEMİCİKIRI TAR KAL KOP.	1407862	409	90
2010	SS.GÜLEÇKÖY TAR KAL KOP.	1409575	419	128
2010	SS.GÜVEMALAN TAR KAL KOP.	1615273	260	115
2010	SS.HACİPEHLİVAN TAR KAL KOP.	1172538	429	104
2010	SS.HOŞOBA TAR. KAL. KOP.	929160	213	43
2010	SS KARACAALİ TAR.KAL. KOP.	1373531	364	67
2010	SS.KARABİGA TAR KAL KOP.	599927	867	37
2010	SS.KORUOBA TAR KAL KOP.	857747	163	74
2010	SS PAŞAÇAYI TAR KAL KOP.	591624	286	88

2010	SS.SARICAKÖY TAR.KAL.KOP.	873397	446	64
2010	SS.SİNEKÇİ TAR KAL KOP.	512248	134	35
2010	SS YENİMAHALLE TAR KAL KOP.	226188	105	32
2010	SS GÜRGENDERE KÖYÜ TAR KAL KOOP.	620701	250	34
2010	OTLUKDERE TAR.KAL.KOP.	1330415	293	49
2010	SS.AKPINAR TAR KAL KOP.	257210	54	18
2010	SS.AŞAĞI - YUKARI DEMİRCİ TAR KAL KOP.	903895	159	37
2010	SS.BEKİRLİ TAR KAL KOP.	1201264	237	78
2010	SS ÇELTİK KÖYÜ TAR KALK KOP	544201	434	34
2010	SS.ÇEŞMEALTI TAR KAL KOP.	764326	244	88
2010	SS.DEĞİRMENCİK TAR KAL KOP.	1333280	392	129
2010	SS GEYİKKIRI TAR KAL KOP	796593	130	48
2010	SS.GÜMÜŞÇAY TAR KAL KOP.	1939421	489	161
2010	SS HACIKÖY TAR KAL KOP.	686054	178	44
2010	SS.HARMANLI TAR KAL KOP.	1327882	341	99
2010	SS İDRİSKORU TAR KAL KOP.	775660	292	59
2010	SS.PEKMEZLİ TAR KAL KOP.	742555	379	86
2010	SS.SARIKAYA TAR KAL KOP.	489455	75	61
2010	SS YENİCEKÖY TAR KAL KOP.	249709	93	47
2010	SS RAMAZANLAR TAR KAL KOOP.	879904	356	53
2010	SARISIVAT TAR.KAL.KOP.	510348	94	39
2011	SS.AĞAKÖY TAR KAL KOP.	1731413	465	129
2011	SS BEZİRGANLAR TAR KAL KOP.	474179	150	34
2011	SS.BOZLAR TAR KAL KOP.	1419361	364	132
2011	SS DİKMEN KÖYÜ TAR KAL KOOP.	664236	201	48
2011	SS EĞRİDERE KÖYÜ TAR KALK KOP	1046299	228	46
2011	SS.GERLENGEÇ TAR KAL KOP.	962038	451	73
2011	SS.GÜNDOĞDU TAR KAL KOP.	1144257	302	89
2011	SS HİSARLI TAR KAL KOOP	443734	166	28
2011	SS.HAVDAN TAR KAL KOP.	305671	128	57
2011	SS KALAFAT TAR KAL KOP.	2155094	751	119
2011	SS.KALDIRIMBAŞI TAR. KAL.KOP.	2836970	877	196
2011	SS.KAYAPINAR TAR KAL KOP.	1362235	189	83
2011	SS.ÖRTÜLÜCE TAR KAL KOP.	5936464	1646	303
2011	SS ŞAKİRBEY TAR KAL KOP.	829769	167	43
2011	SS SELVİ TAR KAL KOP.	1394818	417	126
2011	SS YOLİNDİ TAR KAL KOP.	1498949	397	280
2011	SS KOZÇEŞME TAR KAL KOP.	2244536	709	244
2011	ESKİBALIKLI TAR.KAL.KOP.	697001	213	38
2011	SS ÇINARKÖPRÜ TAR KAL KOOP	237592	149	14
2011	SS.BAHÇELİ TAR KAL KOP.	345275	55	34
2011	SS DOĞANCI KÖYÜ TAR. KALK. KOP.	309220	90	20
2011	SS.EYBEKLİ TAR KAL KOP.	438647	91	26

2011	SS.GÖKTEPE TAR KAL KOP.	1606305	483	107
2011	SS.GÜRÇEŞME TAR KAL KOP	208411	103	34
2011	SS KARA. KAZ. ÇÖM. TAR KALK. KOP.	1154671	322	77
2011	SS.KANİBEY TAR KAL KOP.	2077382	425	75
2011	SS.KOCAGÜR TAR KAL KOP.	2139478	515	159
2011	SS OVACIK TAR KAL KOP.	911557	180	58
2011	SS ŞİRİNKÖY TAR KAL KOP.	476408	145	25
2011	SS.SİĞIRCIK TAR KAL KOP.	1431873	376	98
2011	SS.YENİÇİFTLİK TAR.KAL.KOP.	4703665	1110	352
2011	SS.TOKATKIRI TAR KAL KOP.	813871	291	111
2011	SS.AKYAPRAK TAR.KAL.KOP.	1061917	255	43
2011	SS.ABDİAĞA TAR.KAL.KOP.	942715	221	42
2011	SS.AHMETLER KÖYÜ TAR KAL KOP.	1007117	314	45
2011	SS.BALIKLIÇEŞME TAR KAL KOP.	2964102	895	286
2011	SS ÇELİKGÜRÜ TAR KAL KOOP.	1367904	369	114
2011	SS.ÇAVUŞKÖY TAR KAL KOP.	821605	128	67
2011	SS.DANIŞMENT TAR KAL KOP.	1423879	469	207
2011	SS GEMİCİKIRI TAR KAL KOP.	1440910	409	90
2011	SS.GÜLEÇKÖY TAR KAL KOP.	1347939	419	128
2011	SS.GÜVEMALAN TAR KAL KOP.	1574901	260	115
2011	SS.HACİPEHLİVAN TAR KAL KOP.	1262269	429	104
2011	SS.HOŞOBA TAR. KAL. KOP.	891671	213	43
2011	SS KARACAALİ TAR.KAL. KOP.	1455108	364	67
2011	SS.KARABİGA TAR KAL KOP.	647015	867	37
2011	SS.KORUOBA TAR KAL KOP.	751567	163	74
2011	SS PAŞAÇAYI TAR KAL KOP.	765045	286	88
2011	SS.SARICAKÖY TAR.KAL.KOP.	851076	446	64
2011	SS.SİNEKÇİ TAR KAL KOP.	528105	134	35
2011	SS YENİMAHALLE TAR KAL KOP.	231588	105	32
2011	SS GÜRGENDERE KÖYÜ TAR KAL KOOP.	578847	250	34
2011	OTLUKDERE TAR.KAL.KOP.	1177927	293	49
2011	SS.AKPINAR TAR KAL KOP.	216550	54	18
2011	SS.AŞAĞI - YUKARI DEMİRCİ TAR KAL KOP.	830231	159	37
2011	SS.BEKİRLİ TAR KAL KOP.	1096455	237	78
2011	SS ÇELTİK KÖYÜ TAR KALK KOP	467198	434	34
2011	SS.ÇEŞMEALTI TAR KAL KOP.	664805	244	88
2011	SS.DEĞİRMENCİK TAR KAL KOP.	1216141	392	129
2011	SS GEYİKKIRI TAR KAL KOP	654089	130	48
2011	SS.GÜMÜŞÇAY TAR KAL KOP.	1969210	489	161
2011	SS HACIKÖY TAR KAL KOP.	616970	178	44
2011	SS.HARMANLI TAR KAL KOP.	1273247	341	99
2011	SS İDRİSKORU TAR KAL KOP.	545310	292	59
2011	SS.PEKMEZLİ TAR KAL KOP.	741473	379	86

2011	SS.SARIKAYA TAR KAL KOP.	448123	75	61
2011	SS YENİCEKÖY TAR KAL KOP.	245043	93	47
2011	SS RAMAZANLAR TAR KAL KOOP.	941269	356	53
2011	SARISIVAT TAR.KAL.KOP.	532418	94	39
2012	SS.AĞAKÖY TAR KAL KOP.	1653719	465	129
2012	SS BEZİRGANLAR TAR KAL KOP.	619050	150	34
2012	SS.BOZLAR TAR KAL KOP.	1352642	364	132
2012	SS DİKMEN KÖYÜ TAR KAL KOOP.	780832	201	48
2012	SS EĞRİDERE KÖYÜ TAR KALK KOP	1079772	228	46
2012	SS.GERLENGEÇ TAR KAL KOP.	1002706	451	73
2012	SS.GÜNDOĞDU TAR KAL KOP.	1205084	302	89
2012	SS HİSARLI TAR KAL KOOP	390203	166	28
2012	SS.HAVDAN TAR KAL KOP.	292743	128	57
2012	SS KALAFAT TAR KAL KOP.	2227818	751	119
2012	SS.KALDIRIMBAŞI TAR. KAL.KOP.	2708787	877	196
2012	SS.KAYAPINAR TAR KAL KOP.	1246072	189	83
2012	SS.ÖRTÜLÜCE TAR KAL KOP.	6233639	1646	303
2012	SS ŞAKİRBAY TAR KAL KOP.	812341	167	43
2012	SS SELVİ TAR KAL KOP.	1570083	417	126
2012	SS YOLİNDİ TAR KAL KOP.	1442176	397	280
2012	SS KOZÇEŞME TAR KAL KOP.	2263890	709	244
2012	ESKİBALIKLI TAR.KAL.KOP.	804050	213	38
2012	SS ÇINARKÖPRÜ TAR KAL KOOP	182505	149	14
2012	SS.BAHÇELİ TAR KAL KOP.	340725	55	34
2012	SS DOĞANCI KÖYÜ TAR. KALK. KOP.	291760	90	20
2012	SS.EYBEKLİ TAR KAL KOP.	515001	91	26
2012	SS.GÖKTEPE TAR KAL KOP.	1712330	483	107
2012	SS.GÜRÇEŞME TAR KAL KOP	181891	103	34
2012	SS KARA. KAZ. ÇÖM. TAR KALK. KOP.	1208627	322	77
2012	SS.KANİBEY TAR KAL KOP.	2221854	425	75
2012	SS.KOCAGÜR TAR KAL KOP.	1704252	515	159
2012	SS OVACIK TAR KAL KOP.	753174	180	58
2012	SS ŞİRİNKÖY TAR KAL KOP.	448073	145	25
2012	SS.SIĞIRCIK TAR KAL KOP.	1494429	376	98
2012	SS.YENİÇİFTLİK TAR.KAL.KOP.	4501257	1110	352
2012	SS.TOKATKIRI TAR KAL KOP.	857647	291	111
2012	SS.AKYAPRAK TAR.KAL.KOP.	1083301	255	43
2012	SS.ABDİAĞA TAR.KAL.KOP.	613814	221	42
2012	SS.AHMETLER KÖYÜ TAR KAL KOP.	1111054	314	45
2012	SS.BALIKLIÇEŞME TAR KAL KOP.	3041170	895	286
2012	SS ÇELİKGÜRÜ TAR KAL KOOP.	1406972	369	114
2012	SS.ÇAVUŞKÖY TAR KAL KOP.	757235	128	67
2012	SS.DANIŞMENT TAR KAL KOP.	1432259	469	207
2012	SS GEMİCİKIRI TAR KAL KOP.	1706751	409	90

2012	SS.GÜLEÇKÖY TAR KAL KOP.	1468331	419	128
2012	SS.GÜVEMALAN TAR KAL KOP.	1531918	260	115
2012	SS.HACİPEHLİVAN TAR KAL KOP.	1381642	429	104
2012	SS.HOŞOBA TAR. KAL. KOP.	753060	213	43
2012	SS KARACAALİ TAR.KAL. KOP.	1473628	364	67
2012	SS.KARABİGA TAR KAL KOP.	519611	867	37
2012	SS.KORUOBA TAR KAL KOP.	797003	163	74
2012	SS PAŞAÇAYI TAR KAL KOP.	860016	286	88
2012	SS.SARICAKÖY TAR.KAL.KOP.	915333	446	64
2012	SS.SİNEKÇİ TAR KAL KOP.	572441	134	35
2012	SS YENİMAHALLE TAR KAL KOP.	234999	105	32
2012	SS GÜRGENDERE KÖYÜ TAR KAL KOOP.	668413	250	34
2012	OTLUKDERE TAR.KAL.KOP.	1239894	293	49
2012	SS.AKPINAR TAR KAL KOP.	209401	54	18
2012	SS.AŞAĞI - YUKARI DEMİRCİ TAR KAL KOP.	855089	159	37
2012	SS.BEKİRLİ TAR KAL KOP.	1072522	237	78
2012	SS ÇELTİK KÖYÜ TAR KALK KOP	581714	434	34
2012	SS.ÇEŞMEALTI TAR KAL KOP.	430138	244	88
2012	SS.DEĞİRMENCİK TAR KAL KOP.	1368559	392	129
2012	SS GEYİKKIRI TAR KAL KOP	707589	130	48
2012	SS.GÜMÜŞÇAY TAR KAL KOP.	2018254	489	161
2012	SS HACIKÖY TAR KAL KOP.	687383	178	44
2012	SS.HARMANLI TAR KAL KOP.	1200282	341	99
2012	SS İDRİSKORU TAR KAL KOP.	536566	292	59
2012	SS.PEKMEZLİ TAR KAL KOP.	811901	379	86
2012	SS.SARIKAYA TAR KAL KOP.	419000	75	61
2012	SS YENİCEKÖY TAR KAL KOP.	256740	93	47
2012	SS RAMAZANLAR TAR KAL KOOP.	943321	356	53
2012	SARISIVAT TAR.KAL.KOP.	528019	94	39
2013	SS.AĞAKÖY TAR KAL KOP.	1351767	465	129
2013	SS BEZİRGANLAR TAR KAL KOP.	537886	150	34
2013	SS.BOZLAR TAR KAL KOP.	1150497	364	132
2013	SS DİKMEN KÖYÜ TAR KAL KOOP.	810324	201	48
2013	SS EĞRİDERE KÖYÜ TAR KALK KOP	1023367	228	46
2013	SS.GERLENGEÇ TAR KAL KOP.	1039063	451	73
2013	SS.GÜNDOĞDU TAR KAL KOP.	1093873	302	89
2013	SS HİSARLI TAR KAL KOOP	422845	166	28
2013	SS.HAVDAN TAR KAL KOP.	347751	128	57
2013	SS KALAFAT TAR KAL KOP.	2231748	751	119
2013	SS.KALDIRIMBAŞI TAR. KAL.KOP.	2692408	877	196
2013	SS.KAYAPINAR TAR KAL KOP.	1044286	189	83
2013	SS.ÖRTÜLÜCE TAR KAL KOP.	5322064	1646	303
2013	SS ŞAKİRBAY TAR KAL KOP.	643996	167	43

2013	SS SELVİ TAR KAL KOP.	1560392	417	126
2013	SS YOLİNDİ TAR KAL KOP.	1119085	397	280
2013	SS KOZÇEŞME TAR KAL KOP.	2144477	709	244
2013	ESKİBALIKLI TAR.KAL.KOP.	736585	213	38
2013	SS ÇINARKÖPRÜ TAR KAL KOOP	142052	149	14
2013	SS.BAHÇELİ TAR KAL KOP.	394107	55	34
2013	SS DOĞANCI KÖYÜ TAR. KALK. KOP.	251489	90	20
2013	SS.EYBEKLİ TAR KAL KOP.	399362	91	26
2013	SS.GÖKTEPE TAR KAL KOP.	1706528	483	107
2013	SS.GÜRÇEŞME TAR KAL KOP	201531	103	34
2013	SS KARA. KAZ. ÇÖM. TAR KALK. KOP.	1086657	322	77
2013	SS.KANİBEY TAR KAL KOP.	2274908	425	75
2013	SS.KOCAGÜR TAR KAL KOP.	1509848	515	159
2013	SS OVACIK TAR KAL KOP.	630779	180	58
2013	SS ŞİRİNKÖY TAR KAL KOP.	512223	145	25
2013	SS.SIĞIRCIK TAR KAL KOP.	1378910	376	98
2013	SS.YENİÇİFTLİK TAR.KAL.KOP.	4378097	1110	352
2013	SS.TOKATKIRI TAR KAL KOP.	822252	291	111
2013	SS.AKYAPRAK TAR.KAL.KOP.	1037440	255	43
2013	SS.ABDİAĞA TAR.KAL.KOP.	768713	221	42
2013	SS.AHMETLER KÖYÜ TAR KAL KOP.	1219084	314	45
2013	SS.BALIKLIÇEŞME TAR KAL KOP.	2959315	895	286
2013	SS ÇELİKGÜRÜ TAR KAL KOOP.	1266751	369	114
2013	SS.ÇAVUŞKÖY TAR KAL KOP.	581602	128	67
2013	SS.DANIŞMENT TAR KAL KOP.	1254445	469	207
2013	SS GEMİCİKIRI TAR KAL KOP.	1658449	409	90
2013	SS.GÜLEÇKÖY TAR KAL KOP.	1364965	419	128
2013	SS.GÜVEMALAN TAR KAL KOP.	1260816	260	115
2013	SS.HACİPEHLİVAN TAR KAL KOP.	1249554	429	104
2013	SS.HOŞOBA TAR. KAL. KOP.	580091	213	43
2013	SS KARACAALİ TAR.KAL. KOP.	1440565	364	67
2013	SS.KARABİGA TAR KAL KOP.	521537	867	37
2013	SS.KORUOBA TAR KAL KOP.	710299	163	74
2013	SS PAŞAÇAYI TAR KAL KOP.	745978	286	88
2013	SS.SARICAKÖY TAR.KAL.KOP.	806656	446	64
2013	SS.SİNEKÇİ TAR KAL KOP.	577785	134	35
2013	SS YENİMAHALLE TAR KAL KOP.	217456	105	32
2013	SS GÜRGENDERE KÖYÜ TAR KAL KOOP.	671573	250	34
2013	OTLUKDERE TAR.KAL.KOP.	1051512	293	49
2013	SS.AKPINAR TAR KAL KOP.	197725	54	18
2013	SS.AŞAĞI - YUKARI DEMİRCİ TAR KAL KOP.	750537	159	37
2013	SS.BEKİRLİ TAR KAL KOP.	992195	237	78
2013	SS ÇELTİK KÖYÜ TAR KALK KOP	586170	434	34

2013	SS.ÇEŞMEALTI TAR KAL KOP.	396082	244	88
2013	SS.DEĞİRMENCİK TAR KAL KOP.	1258080	392	129
2013	SS GEYİKKIRI TAR KAL KOP	633369	130	48
2013	SS.GÜMÜŞÇAY TAR KAL KOP.	1800871	489	161
2013	SS HACİKÖY TAR KAL KOP.	588366	178	44
2013	SS.HARMANLI TAR KAL KOP.	1141333	341	99
2013	SS İDRİSKORU TAR KAL KOP.	676821	292	59
2013	SS.PEKMEZLİ TAR KAL KOP.	715802	379	86
2013	SS.SARIKAYA TAR KAL KOP.	339964	75	61
2013	SS YENİCEKÖY TAR KAL KOP.	222680	93	47
2013	SS RAMAZANLAR TAR KAL KOOP.	910979	356	53
2013	SARISIVAT TAR.KAL.KOP.	427848	94	39
2014	SS.AĞAKÖY TAR KAL KOP.	1186176	465	129
2014	SS BEZİRGANLAR TAR KAL KOP.	622726	150	34
2014	SS.BOZLAR TAR KAL KOP.	1283840	364	132
2014	SS DİKMEN KÖYÜ TAR KAL KOOP.	823635	201	48
2014	SS EĞRİDERE KÖYÜ TAR KALK KOP	1021813	228	46
2014	SS.GERLENGEÇ TAR KAL KOP.	993016	451	73
2014	SS.GÜNDOĞDU TAR KAL KOP.	1111900	302	89
2014	SS HİSARLI TAR KAL KOOP	346645	166	28
2014	SS.HAVDAN TAR KAL KOP.	387837	128	57
2014	SS KALAFAT TAR KAL KOP.	2234137	751	119
2014	SS.KALDIRIMBAŞI TAR. KAL.KOP.	2750258	877	196
2014	SS.KAYAPINAR TAR KAL KOP.	896458	189	83
2014	SS.ÖRTÜLÜCE TAR KAL KOP.	5101391	1646	303
2014	SS ŞAKİRBAY TAR KAL KOP.	600778	167	43
2014	SS SELVİ TAR KAL KOP.	1640254	417	126
2014	SS YOLİNDİ TAR KAL KOP.	1028826	397	280
2014	SS KOZÇEŞME TAR KAL KOP.	2116491	709	244
2014	ESKİBALIKLI TAR.KAL.KOP.	672378	213	38
2014	SS ÇINARKÖPRÜ TAR KAL KOOP	110142	149	14
2014	SS.BAHÇELİ TAR KAL KOP.	387855	55	34
2014	SS DOĞANCI KÖYÜ TAR. KALK. KOP.	292773	90	20
2014	SS.EYBEKLİ TAR KAL KOP.	382220	91	26
2014	SS.GÖKTEPE TAR KAL KOP.	1750637	483	107
2014	SS.GÜRÇEŞME TAR KAL KOP	206544	103	34
2014	SS KARA. KAZ. ÇÖM. TAR KALK. KOP.	1132362	322	77
2014	SS.KANİBEY TAR KAL KOP.	2621327	425	75
2014	SS.KOCAGÜR TAR KAL KOP.	1430904	515	159
2014	SS OVACIK TAR KAL KOP.	565392	180	58
2014	SS ŞİRİNKÖY TAR KAL KOP.	571866	145	25
2014	SS.SIĞIRCIK TAR KAL KOP.	1449206	376	98
2014	SS.YENİÇİFTLİK TAR.KAL.KOP.	4025253	1110	352
2014	SS.TOKATKIRI TAR KAL KOP.	904111	291	111

2014	SS.AKYAPRAK TAR.KAL.KOP.	996268	255	43
2014	SS.ABDİAĞA TAR.KAL.KOP.	752281	221	42
2014	SS.AHMETLER KÖYÜ TAR KAL KOP.	1235048	314	45
2014	SS.BALIKLIÇEŞME TAR KAL KOP.	2608182	895	286
2014	SS ÇELİKGÜRÜ TAR KAL KOOP.	1288928	369	114
2014	SS.ÇAVUŞKÖY TAR KAL KOP.	467343	128	67
2014	SS.DANIŞMENT TAR KAL KOP.	1224032	469	207
2014	SS GEMİCİKIRI TAR KAL KOP.	1594260	409	90
2014	SS.GÜLEÇKÖY TAR KAL KOP.	1460974	419	128
2014	SS.GÜVEMALAN TAR KAL KOP.	1039611	260	115
2014	SS.HACİPEHLİVAN TAR KAL KOP.	1355328	429	104
2014	SS.HOŞOBA TAR. KAL. KOP.	559765	213	43
2014	SS KARACAALİ TAR.KAL. KOP.	1502545	364	67
2014	SS.KARABİGA TAR KAL KOP.	472145	867	37
2014	SS.KORUOBA TAR KAL KOP.	686904	163	74
2014	SS PAŞAÇAYI TAR KAL KOP.	471282	286	88
2014	SS.SARICAKÖY TAR.KAL.KOP.	778608	446	64
2014	SS.SİNEKÇİ TAR KAL KOP.	510558	134	35
2014	SS YENİMAHALLE TAR KAL KOP.	212139	105	32
2014	SS GÜRGENDERE KÖYÜ TAR KAL KOOP.	700643	250	34
2014	OTLUKDERE TAR.KAL.KOP.	1017196	293	49
2014	SS.AKPINAR TAR KAL KOP.	162273	54	18
2014	SS.AŞAĞI - YUKARI DEMİRCİ TAR KAL KOP.	835316	159	37
2014	SS.BEKİRLİ TAR KAL KOP.	924225	237	78
2014	SS ÇELTİK KÖYÜ TAR KALK KOP	544076	434	34
2014	SS.ÇEŞMEALTI TAR KAL KOP.	433786	244	88
2014	SS.DEĞİRMENCİK TAR KAL KOP.	1177010	392	129
2014	SS GEYİKKIRI TAR KAL KOP	619212	130	48
2014	SS.GÜMÜŞÇAY TAR KAL KOP.	1733792	489	161
2014	SS HACİKÖY TAR KAL KOP.	580708	178	44
2014	SS.HARMANLI TAR KAL KOP.	1056346	341	99
2014	SS İDRİSKORU TAR KAL KOP.	612059	292	59
2014	SS.PEKMEZLİ TAR KAL KOP.	765831	379	86
2014	SS.SARIKAYA TAR KAL KOP.	289832	75	61
2014	SS YENİCEKÖY TAR KAL KOP.	250248	93	47
2014	SS RAMAZANLAR TAR KAL KOOP.	986804	356	53
2014	SARISIVAT TAR.KAL.KOP.	427665	94	39

Kaynak: Yazar tarafından köylerdeki kooperatif başkanları ile yapılan yüz yüze görüşmelerden elde edilen verilerden, Biga Ticaret Borsası (BTB), Biga Ziraat Odası (BZO) ve Biga İlçe Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü (BİTHM) veri kayıtlarından derlenmiştir.

EK-2. Enterpolasyon yöntemi için hesaplanan ortalamalar

AY/YIL	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Ocak-Şubat	-0,0064494	0,0030317	-0,0358781	-0,0093632	-0,0347306	-0,0217923	-0,0452679	-0,0406639
Şubat-Mart	0,2230681	0,2032305	0,176722	0,2136377	0,1418453	0,1830027	0,176944	0,2068684
Mart-Nisan	0,0815478	0,0370389	0,0752463	0,059919	0,049632	0,0437289	0,0528992	0,0758366
Nisan-Mayıs	0,031417	0,012554	0,0826138	0,0511484	0,0977756	0,0618216	0,039967	-0,0133916
Mayıs-Haziran	-0,1848095	-0,1320613	-0,1826821	-0,1733973	-0,1990821	-0,1492104	-0,1897845	-0,147875
Haziran-Temmuz	-0,0357291	-0,020889	-0,0773106	-0,0476844	-0,1043803	-0,0607237	-0,0414073	-0,0492666
Temmuz-Ağustos	-0,0528133	-0,0337659	-0,0310259	-0,0462844	-0,0458633	-0,0592245	-0,0263046	-0,0439195
Ağustos-Eylül	-0,0613054	-0,0821669	-0,0689633	-0,0455907	-0,0377937	-0,067081	-0,03656	-0,0662971
Eylül-Ekim	-0,0087694	0,047459	0,070874	0,0103927	-0,0068833	0,0082198	0,0038324	0,0220459
Ekim-Kasım	-0,0198932	-0,0449328	-0,0693178	-0,0587826	-0,0359572	-0,0410531	-0,016461	-0,0811535
Kasım-Aralık	0,1218717	-0,0392839	0,0417439	0,1136902	0,1207956	0,0529542	0,0737965	0,0848979

Kaynak: Yazarın Hesaplamaları

EK-3. Kooperatiflerin yıllık Teknik Etkinlik Değerleri

KOOPERATİFLER/YIL	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	Kooperatif Ortalamaları
AĞAKÖY	0,566	0,633	0,650	0,613	0,644	0,618	0,504	0,400	0,579
BEZİRGANLAR	0,639	0,645	0,555	0,447	0,593	0,752	0,645	0,662	0,617
BOZLAR	0,374	0,479	0,469	0,555	0,597	0,600	0,517	0,539	0,516
DİKMEN	0,494	0,589	0,510	0,465	0,608	0,700	0,719	0,651	0,592
EĞRİDERE	0,792	0,799	0,772	0,737	0,898	0,884	0,823	0,721	0,803
GERLENGEÇ	0,406	0,346	0,378	0,370	0,476	0,464	0,469	0,389	0,412
GÜNDOĞDU	0,544	0,571	0,557	0,585	0,639	0,683	0,620	0,575	0,597
HİSARLI	0,414	0,462	0,449	0,409	0,572	0,470	0,498	0,354	0,454
HAVDAN	0,257	0,384	0,433	0,384	0,331	0,347	0,421	0,452	0,376
KALAFAT	0,577	0,574	0,576	0,501	0,654	0,632	0,618	0,537	0,584
KALDIRIMBAŞI	0,547	0,578	0,549	0,507	0,610	0,564	0,554	0,501	0,551
KAYAPINAR	0,640	0,766	0,914	1,000	1,000	1,000	0,859	0,709	0,861
ÖRTÜLÜCE	0,730	0,617	0,579	0,524	0,728	0,719	0,601	0,501	0,625
ŞAKİRBEY	0,872	0,926	0,770	0,772	0,887	0,861	0,678	0,568	0,792
SELVİ	0,406	0,469	0,452	0,493	0,558	0,640	0,638	0,613	0,534
YOLİNDİ	0,266	0,342	0,515	0,490	0,524	0,551	0,393	0,367	0,431
KOZÇEŞME	0,384	0,478	0,464	0,480	0,497	0,524	0,501	0,459	0,473
ESKİBALIKLI	0,574	0,568	0,608	0,565	0,667	0,721	0,645	0,511	0,607
ÇINARKÖPRÜ	1,000	0,973	0,759	0,543	0,613	0,440	0,335	0,225	0,611
BAHÇELİ	1,000	1,000	0,954	1,000	0,871	0,940	1,000	1,000	0,971
DOĞANCI	0,440	0,504	0,445	0,511	0,649	0,593	0,504	0,520	0,521
EYBEKLİ	0,579	0,754	0,695	0,688	0,824	0,976	0,757	0,658	0,741
GÖKTEPE	0,577	0,554	0,505	0,499	0,629	0,649	0,638	0,579	0,579
GÜRÇEŞME	0,784	0,814	0,774	0,508	0,324	0,293	0,327	0,310	0,517
KARA. KAZ. ÇÖM.	0,554	0,575	0,543	0,570	0,659	0,676	0,602	0,559	0,592
KANİBEY	0,815	0,846	0,796	0,801	1,000	1,000	1,000	1,000	0,907
KOCAGÜR	0,643	0,751	0,695	0,717	0,686	0,559	0,497	0,432	0,623
OVACIK	0,620	0,732	0,740	0,768	0,820	0,699	0,589	0,486	0,682
ŞİRİNKÖY	0,604	0,589	0,595	0,556	0,688	0,605	0,675	0,654	0,621
SIĞIRCIK	0,640	0,681	0,611	0,600	0,676	0,702	0,644	0,608	0,645
YENİÇİFTLİK	0,632	0,695	0,633	0,641	0,691	0,681	0,665	0,562	0,650
TOKATKIRI	0,427	0,482	0,451	0,412	0,418	0,468	0,456	0,472	0,448
AKYAPRAK	0,902	0,876	0,879	0,739	0,892	0,850	0,795	0,663	0,825
ABDİAĞA	0,953	1,000	1,000	1,000	0,852	0,524	0,643	0,549	0,815
AHMETLER	0,739	0,775	0,710	0,690	0,808	0,833	0,893	0,785	0,779
BALIKLIÇEŞME	0,511	0,597	0,499	0,525	0,538	0,569	0,557	0,452	0,531
ÇELİKGÜRÜ	0,422	0,498	1,000	0,576	0,612	0,644	0,582	0,543	0,610
ÇAVUŞKÖY	0,447	0,639	0,756	0,916	0,891	0,897	0,670	0,532	0,719
DANIŞMENT	0,310	0,392	0,481	0,468	0,421	0,463	0,415	0,390	0,418

GEMİCİKIRI	0,543	0,568	0,502	0,516	0,668	0,765	0,733	0,623	0,615
GÜLEÇKÖY	0,506	0,567	0,502	0,489	0,534	0,594	0,554	0,543	0,536
GÜVEMALAN	0,468	0,598	0,775	0,860	0,840	0,894	0,753	0,597	0,723
HACİPEHLİVAN	0,398	0,423	0,381	0,406	0,538	0,578	0,518	0,501	0,468
HOŞOBA	0,946	0,885	0,726	0,659	0,819	0,660	0,499	0,423	0,702
KARACAALI	0,633	0,696	0,632	0,591	0,807	0,769	0,735	0,668	0,691
KARABIĞA	0,705	0,740	0,891	0,468	0,631	0,474	0,465	0,365	0,592
KORUOBA	0,465	0,564	0,680	0,728	0,640	0,742	0,671	0,627	0,640
PAŞAÇAYI	0,282	0,354	0,312	0,300	0,442	0,509	0,443	0,256	0,362
SARICAKÖY	0,516	0,497	0,436	0,393	0,480	0,483	0,416	0,348	0,446
SİNEKÇİ	0,399	0,522	0,540	0,564	0,699	0,754	0,756	0,601	0,604
YENİMAHALLE	0,347	0,399	0,347	0,313	0,366	0,380	0,352	0,314	0,352
GÜRGENDERE	0,750	0,628	0,607	0,526	0,615	0,664	0,651	0,590	0,629
OTLUKDERE	1,000	1,000	0,960	0,783	0,868	0,854	0,707	0,594	0,846
AKPINAR	0,473	0,626	0,639	0,685	0,639	0,642	0,611	0,464	0,597
AŞAĞI - YUKARI DEMİRCİ	0,831	0,929	0,814	0,849	0,970	0,974	0,845	0,837	0,881
BEKİRLİ	0,453	0,613	0,680	0,730	0,742	0,752	0,700	0,602	0,659
ÇELTİK	0,602	0,619	0,543	0,462	0,496	0,578	0,568	0,458	0,541
ÇEŞMEALTI	0,435	0,466	0,531	0,446	0,418	0,285	0,266	0,272	0,390
DEĞİRMENCİK	0,324	0,392	0,441	0,490	0,498	0,580	0,537	0,464	0,466
GEYİKKIRI	0,735	0,843	0,868	0,869	0,763	0,874	0,793	0,727	0,809
GÜMÜŞÇAY	0,492	0,643	0,579	0,571	0,646	0,685	0,616	0,548	0,598
HACIKÖY	0,590	0,619	0,604	0,572	0,629	0,690	0,586	0,517	0,601
HARMANLI	0,500	0,527	0,506	0,569	0,634	0,605	0,575	0,484	0,550
İDRİSKORU	0,445	0,450	0,436	0,401	0,365	0,343	0,425	0,337	0,400
PEKMEZLİ	0,411	0,421	0,362	0,293	0,367	0,390	0,340	0,322	0,363
SARIKAYA	0,469	0,592	0,854	0,898	0,829	0,847	0,633	0,548	0,709
YENİCEKÖY	0,169	0,317	0,380	0,371	0,366	0,419	0,357	0,394	0,347
RAMAZANLAR	0,568	0,592	0,552	0,479	0,641	0,601	0,567	0,533	0,567
SARISIVAT	0,535	0,710	0,807	0,758	0,810	0,869	0,719	0,685	0,737
Yıllık Ortalamalar	0,566	0,620	0,618	0,589	0,649	0,653	0,599	0,532	0,603

Kaynak: Yazarın Hesaplamaları

EK-4. Kooperatiflerin TE Ortalamaları

KOOPERATİF	(TE) ORTALAMASI
Bahçeli TKK	0,971
Kanibey TKK	0,907
Aşağı-Yukarı Demirci TKK	0,881
Kayapınar TKK	0,861
Otlukdere TKK	0,846
Akyaprak TKK	0,825
Abdiağa TKK	0,815
Geyikkırı TKK	0,809
Eğridere TKK	0,803
Şakirbey TKK	0,792
Ahmetler TKK	0,779
Eybekli TKK	0,741
Güvemalan TKK	0,741
Sarısıvat TKK	0,737
Çavuşköy TKK	0,719
Sarıkaya TKK	0,709
Hoşoba TKK	0,702
Karacaali TKK	0,691
Ovacık TKK	0,682
Bekirli TKK	0,659
Yeniçiftlik TKK	0,650
Sığircık TKK	0,645
Koruoba TKK	0,640
Gürgendere TKK	0,629
Örtülüce TKK	0,625
Kocagür TKK	0,623
Şirinköy TKK	0,621
Bezirgânlar TKK	0,617
Gemicikırı TKK	0,615
Çınarköprü TKK	0,611
Çelikkörü TKK	0,610
Eskibalıklı TKK	0,607
ORTALAMA	0,603
Sinekçi TKK	0,604
Hacıköy TKK	0,601
Gümüşçay TKK	0,598
Akpınar TKK	0,597
Gündoğdu TKK	0,597
Dikmen TKK	0,592
Karabiga TKK	0,592
Kara. Kaz. Çömlekçi TKK	0,592

Kalafat TKK	0,584
Ağaköy TKK	0,579
Göktepe TKK	0,579
Ramazanlar TKK	0,567
Kaldırımbaşı TKK	0,551
Harmanlı TKK	0,550
Çeltik TKK	0,541
Güleçköy TKK	0,536
Selvi TKK	0,534
Balıklıçeşme TKK	0,531
Doğancı TKK	0,521
Gürçeşme TKK	0,517
Bozlar TKK	0,516
Kozçeşme TKK	0,473
Hacıpehlivan TKK	0,468
Değirmencik TKK	0,466
Hisarlı TKK	0,454
Tokatlı TKK	0,448
Sarıcaköy TKK	0,446
Yolindi TKK	0,431
Danışment TKK	0,418
Gerlengeç TKK	0,412
İdriskoru TKK	0,400
Çeşmealtı TKK	0,390
Havdan TKK	0,376
Pekmezli TKK	0,363
Paşacı TKK	0,362
Yenimahalle TKK	0,352
Yeniceköy TKK	0,347

Kaynak: Yazarın Hesaplamaları.

EK-5. Kooperatiflerin Malmquist Toplam Faktör Verimliliği Endeksi

KOOPERATİFLER/GÖSTERGE	ED	TD	SED	ÖED	TFVD
AĞAKÖY	0.952	0.970	0.922	1.033	0.923
BEZİRGANLAR	1.005	0.992	1.024	0.982	0.997
BOZLAR	1.054	0.941	1.004	1.049	0.991
DİKMEN	1.040	0.986	1.036	1.004	1.026
EĞRİDERE	0.987	1.004	0.994	0.993	0.991
GERLENGEÇ	0.994	1.017	0.978	1.016	1.011
GÜNDOĞDU	1.008	0.963	0.976	1.033	0.971
HİSARLI	0.978	1.018	1.023	0.956	0.996
HAVDAN	1.084	0.919	1.059	1.023	0.996
KALAFAT	0.990	1.017	1.000	0.990	1.007
KALDIRIMBAŞI	0.988	0.993	1.003	0.984	0.981
KAYAPINAR	1.015	0.921	0.972	1.044	0.934
ÖRTÜLÜCE	0.948	1.015	1.000	0.948	0.961
ŞAKİRBİY	0.941	0.978	0.943	0.998	0.920
SELVİ	1.061	0.960	1.018	1.042	1.019
YOLİNDİ	1.047	0.887	0.938	1.117	0.928
KOZÇEŞME	1.026	0.946	1.009	1.016	0.971
ESKİBALIKLI	0.984	1.018	1.008	0.975	1.001
ÇINARKÖPRÜ	0.808	1.012	1.000	0.808	0.818
BAHÇELİ	1.000	0.887	1.000	1.000	0.887
DOĞANCI	1.024	0.994	1.086	0.943	1.018
EYBEKLİ	1.018	0.966	1.055	0.966	0.984
GÖKTEPE	1.001	0.994	0.981	1.020	0.995
GÜRÇEŞME	0.876	0.951	0.887	0.987	0.833
KARA. KAZ. ÇÖM.	1.001	0.986	0.977	1.025	0.987
KANİBEY	1.030	1.019	1.012	1.017	1.049
KOCAGÜR	0.945	0.958	0.918	1.030	0.905
OVACIK	0.966	0.953	0.947	1.020	0.921
ŞİRİNKÖY	1.012	1.019	1.069	0.946	1.030
SIĞIRCIK	0.993	0.976	0.961	1.033	0.969
YENİÇİFTLİK	0.983	0.955	1.000	0.983	0.939
TOKATKIRI	1.014	0.936	0.969	1.047	0.949
AKYAPRAK	0.957	1.018	0.975	0.981	0.974
ABDİAĞA	0.924	1.011	0.939	0.985	0.935
AHMETLER	1.009	1.017	1.025	0.984	1.025
BALIKLIÇEŞME	0.982	0.954	0.987	0.995	0.938
ÇELİKGÜRÜ	1.037	0.958	0.996	1.040	0.993
ÇAVUŞKÖY	1.025	0.903	0.984	1.042	0.926
DANIŞMENT	1.033	0.920	0.965	1.071	0.951

GEMİCİKIRI	1.020	0.995	0.993	1.027	1.015
GÜLEÇKÖY	1.010	0.959	0.968	1.043	0.969
GÜVEMALAN	1.035	0.920	0.977	1.060	0.953
HACİPEHLİVAN	1.033	0.984	1.001	1.032	1.017
HOŞOBA	0.891	1.004	0.901	0.989	0.895
KARACAALI	1.008	1.015	0.994	1.014	1.022
KARABIĞA	0.910	1.012	0.932	0.977	0.922
KORUOBA	1.044	0.917	1.004	1.040	0.957
PAŞAÇAYI	0.986	0.958	0.954	1.033	0.945
SARICAKÖY	0.945	1.017	0.937	1.009	0.961
SİNEKÇİ	1.060	0.976	1.077	0.985	1.035
YENİMAHALLE	0.986	0.959	1.004	0.982	0.946
GÜRGENDERE	0.966	1.016	0.998	0.968	0.982
OTLUKDERE	0.928	1.018	0.941	0.986	0.945
AKPINAR	0.997	0.950	1.000	0.997	0.947
AŞAĞI - YUKARI DEMİRCİ	1.001	0.989	1.015	0.986	0.990
BEKİRLİ	1.041	0.951	1.010	1.031	0.991
ÇELTİK	0.962	1.012	0.990	0.971	0.974
ÇEŞMEALTI	0.935	0.941	0.903	1.036	0.880
DEĞİRMENCİK	1.052	0.951	1.008	1.044	1.001
GEYİKKIRI	0.998	0.939	0.985	1.013	0.938
GÜMÜŞÇAY	1.015	0.951	0.980	1.036	0.966
HACIKÖY	0.981	0.982	0.983	0.998	0.964
HARMANLI	0.996	0.965	0.961	1.036	0.960
İDRİSKORU	0.961	1.004	0.950	1.011	0.965
PEKMEZLİ	0.966	0.992	0.940	1.027	0.958
SARIKAYA	1.023	0.887	0.999	1.024	0.907
YENİCEKÖY	1.129	0.907	1.110	1.017	1.023
RAMAZANLAR	0.991	1.017	0.997	0.994	1.008
SARISIVAT	1.036	0.927	1.031	1.005	0.960
ORTALAMAR	0.994	0.971	0.987	1.006	0.965
Not: Malmquist endeks ortalamaları geometrik ortalamalardır.					
Kaynak: Yazarın Hesaplamaları.					

EK-6. Kooperatiflerin TD Değerleri

KOOPERATİFLER/GÖSTERGE	(TD) DEĞERLERİ
AĞAKÖY	0.970
BEZİRGANLAR	0.992
BOZLAR	0.941
DİKMEN	0.986
EĞRİDERE	1.004
GERLENGEÇ	1.017
GÜNDOĞDU	0.963
HİSARLI	1.018
HAVDAN	0.919
KALAFAT	1.017
KALDIRIMBAŞI	0.993
KAYAPINAR	0.921
ÖRTÜLÜCE	1.015
ŞAKİRBEY	0.978
SELVİ	0.960
YOLİNDİ	0.887
KOZÇEŞME	0.946
ESKİBALIKLI	1.018
ÇINARKÖPRÜ	1.012
BAHÇELİ	0.887
DOĞANCI	0.994
EYBEKLİ	0.966
GÖKTEPE	0.994
GÜRÇEŞME	0.951
KARA. KAZ. ÇÖM.	0.986
KANİBEY	1.019
KOCAGÜR	0.958
OVACIK	0.953
ŞİRİNKÖY	1.019
SİĞİRCIK	0.976
YENİÇİFTLİK	0.955
TOKATKIRI	0.936
AKYAPRAK	1.018
ABDİAĞA	1.011
AHMETLER	1.017
BALIKLIÇEŞME	0.954
ÇELİKGÜRÜ	0.958
ÇAVUŞKÖY	0.903
DANIŞMENT	0.920
GEMİCİKIRI	0.995
GÜLEÇKÖY	0.959
GÜVEMALAN	0.920
HACİPEHLİVAN	0.984
HOŞOBA	1.004
KARACAALİ	1.015
KARABİGA	1.012
KORUOBA	0.917

PAŞAÇAYI	0.958
SARICAKÖY	1.017
SİNEKÇİ	0.976
YENİMAHALLE	0.959
GÜRGENDERE	1.016
OTLUKDERE	1.018
AKPINAR	0.950
AŞAĞI - YUKARI DEMİRCİ	0.989
BEKİRLİ	0.951
ÇELTİK	1.012
ÇEŞMEALTI	0.941
DEĞİRMENCİK	0.951
GEYİKKIRI	0.939
GÜMÜŞÇAY	0.951
HACIKÖY	0.982
HARMANLI	0.965
İDRİSKORU	1.004
PEKMEZLİ	0.992
SARIKAYA	0.887
YENİCEKÖY	0.907
RAMAZANLAR	1.017
SARISIVAT	0.927
ORTALAMA	0.971

Kaynak: Yazarın Hesaplamaları.

EK-7. Kooperatiflerin TFVD Değerleri

KOOPERATİFLER/GÖSTERGE	TFVD
AĞAKÖY	0.923
BEZİRGANLAR	0.997
BOZLAR	0.991
DİKMEN	1.026
EĞRİDERE	0.991
GERLENGEÇ	1.011
GÜNDOĞDU	0.971
HİSARLI	0.996
HAVDAN	0.996
KALAFAT	1.007
KALDIRIMBAŞI	0.981
KAYAPINAR	0.934
ÖRTÜLÜCE	0.961
ŞAKİRBİY	0.920
SELVİ	1.019
YOLİNDİ	0.928
KOZÇEŞME	0.971
ESKİBALIKLI	1.001
ÇINARKÖPRÜ	0.818
BAHÇELİ	0.887
DOĞANCI	1.018
EYBEKLİ	0.984
GÖKTEPE	0.995
GÜRÇEŞME	0.833
KARA. KAZ. ÇÖM.	0.987
KANİBEY	1.049
KOCAGÜR	0.905
OVACIK	0.921
ŞİRİNKÖY	1.030
SIĞIRCIK	0.969
YENİÇİFTLİK	0.939
TOKATKIRI	0.949
AKYAPRAK	0.974
ABDİAĞA	0.935
AHMETLER	1.025
BALIKLIÇEŞME	0.938
ÇELİKGÜRÜ	0.993
ÇAVUŞKÖY	0.926
DANIŞMENT	0.951
GEMİCİKIRI	1.015

GÜLEÇKÖY	0.969
GÜVEMALAN	0.953
HACİPEHLİVAN	1.017
HOŞOBA	0.895
KARACAALİ	1.022
KARABİGA	0.922
KORUOBA	0.957
PAŞAÇAYI	0.945
SARICAKÖY	0.961
SİNEKÇİ	1.035
YENİMAHALLE	0.946
GÜRGENDERE	0.982
OTLUKDERE	0.945
AKPINAR	0.947
AŞAĞI - YUKARI DEMİRCİ	0.990
BEKİRLİ	0.991
ÇELTİK	0.974
ÇEŞMEALTI	0.880
DEĞİRMENCİK	1.001
GEYİKKIRI	0.938
GÜMÜŞÇAY	0.966
HACIKÖY	0.964
HARMANLI	0.960
İDRİSKORU	0.965
PEKMEZLİ	0.958
SARIKAYA	0.907
YENİCEKÖY	1.023
RAMAZANLAR	1.008
SARISIVAT	0.960
ORTALAMA	0.965

Kaynak: Yazarın Hesaplamaları.

EK-8. ED>1 DEĞERLİ KOOPERATİFLER

KOOPERATİF	(ED>1)
Yeniceköy TKK	1,119
Havdan TKK	1,084
Selvi TKK	1,061
Sinekçi TKK	1,060
Bozlar TKK	1,054
Değirmencik TKK	1,052
Yolindi TKK	1,047
Koruoba TKK	1,044
Bekirli TKK	1,041
Dikmen TKK	1,040
Çelikgörü TKK	1,037
Sarısivat TKK	1,036
Güvemalan TKK	1,035
Danişment TKK	1,033
Hacıpehlivan TKK	1,033
Kanibey TKK	1,030
Kozçeşme TKK	1,026
Çavuşköy TKK	1,025
Doğancı TKK	1,024
Sarıkaya TKK	1,023
Gemicikırı TKK	1,020
Eybekli TKK	1,018
Kayapınar TKK	1,015
Gümüşçay TKK	1,015
Tokatırı TKK	1,014
Şirinköy TKK	1,012
Güleçköy TKK	1,010
Ahmetler TKK	1,009
Gündoğdu TKK	1,008
Karacaali TKK	1,008
Bezirgânlar TKK	1,005
Göktepe TKK	1,001
Kara. Kaz. Çömlekçi TKK	1,001
Aşağı-Yukarı Demirci TKK	1,001
Bahçeli TKK	1,000

Kaynak: Yazarın Hesaplamaları.

EK-9 KOOPERATİFLER KANUNU

4571

KOOPERATİFLER KANUNU ⁽¹⁾⁽²⁾

Kabul Numarası : 1163
Kabul Tarihi : 24/4/1969
Yayımlandığı R.Gazete : Tarih : 10/5/1969 Sayı : 13195
Yayımlandığı Düstur : Tertip : 5 Cilt : 8 Sayfa : 1955

Bu Kanun ile ilgili tüzük için, "Tüzükler Külliyatı"nın kanunlara göre düzenlenen nümerik fihristine bakınız.

BİRİNCİ BÖLÜM Kooperatif ve Kuruluşu

A) Tarif:

Madde 1 –(Değişik: 21/4/2004 – 5146/ 1 md.)

Tüzel kişiliği haiz olmak üzere ortaklarının belirli ekonomik menfaatlerini ve özellikle meslek veya geçimlerine ait ihtiyaçlarını işgücü ve parasal katkılarıyla karşılıklı yardım, dayanışma ve kefalet suretiyle sağlayıp korumak amacıyla gerçek ve tüzel kişiler tarafından kurulan değişir ortaklı ve değişir sermayeli ortaklıklara kooperatif denir.

B) Kuruluş, muteberlik şartları, isim kullanma yetkisi :

Madde 2 – Bir kooperatif en az 7 ortak tarafından imzalanacak ana sözleşme ile kurulur. Ana sözleşmedeki imzaların noterce onaylanması gerekir.

Yapı kooperatifleri ile konusuna taşınmaz mal temlik dahil bulunan diğer kooperatiflerin ana sözleşmelerinde ortaklara taşınmaz mal temlik edileceği hakkındaki taahhütler başka bir resmi şekil aranmaksızın muteberdir.

Sermaye miktarı sınırlandırılarak kooperatif kurulamaz. Kooperatif adını ancak bu kanuna göre kurulmuş teşekküller kullanabilir.

(Ek: 6/10/1988 - 3476/1 md.) Kooperatifler ve üst kuruluşlarının unvanlarında, kamu kurum ve kuruluşlarının isimlerine yer verilemez.

C) İzin verme, tescil ve ilan:

Madde 3 – Ana sözleşme, Ticaret Bakanlığına verilir. Bakanlığın kuruluşu izin vermesi halinde, kooperatif merkezinin bulunduğu yer ticaret siciline tescil ve ilan olunur. Tescil ve ilan olunacak hususlar şunlardır:

1. Ana sözleşme tarihi,
2. Kooperatifin amacı, konusu ve varsa süresi,

(1) 13/12/1983 tarih ve 183 sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin 50 nci maddesi hükmü gereğince anılan maddede sayılan kooperatiflerle ilgili olarak Ticaret Bakanlığına ve Bakanına verilmiş olan görev ve yetkiler Tarım Orman ve Köyişleri Bakanlığına ve Bakanına devrolunmuştur.

(2) 11/3/2010 tarihli ve 5957 sayılı Sebze ve Meyveler ile Yeterli Arz ve Talep Derinliği Bulunan Diğer Malların Ticaretinin Düzenlenmesi Hakkında Kanunun 18 inci maddesiyle, bu Kanunda 5957 sayılı Kanun hükümlerine aykırılık bulunması durumunda mezkur kanun hükümlerinin uygulanacağı hüküm altına alınmıştır.

3. Kooperatifin unvanı ve merkezi,
4. Kooperatifin sermayesi ve bunun nakdi kısmına karşılık olarak ödenen en az miktar ve her ortaklık payının değeri,

5. Ortaklık payı belgelerinin ada yazılı olduğu,
6. Aynı sermaye ve devralınan akçalı kıymetlerle işletmelerin neden ibaret oldukları ve bunlara biçilen değerler,
7. Kooperatifin ne suretle temsil olunacağı ve denetleneceği,
8. Yönetim Kurulu üyeleriyle kooperatifi temsile yetkili kimselerin ad ve soyadları,
9. Kooperatifin yapacağı ilanların şekli ve anasözleşmede de bu hususta bir hüküm varsa yönetim kurulu kararlarının pay sahiplerine ne suretle bildirileceği,

10. Kooperatifin şubeleri: Kooperatifler, lüzum gördükleri takdirde memleket içinde ve dışında şubeler açabilirler. Şubeler, merkezin sicil kaydına atıf yapılmak suretiyle bulundukları yer ticaret siciline tescil olunurlar.

Ticaret Bakanlığı, ana sözleşmelerin, kanunun ihtiyari hükümlerinden ayrıldığını ileri sürerek kooperatifleri kuruluşuna izin vermekten kaçınmaz.

Anasözleşmenin değişiklikleri de kuruluştaki usullere bağlıdır.

D) Anasözleşmeye konacak hükümler:

I – Mecburi hükümler:

Madde 4 – Kooperatif anasözleşmesinde aşağıdaki hususlara ait hükümlerin yer olması gerektir.

1. Kooperatifin adı ve merkezi,
2. Kooperatifin amacı ve çalışma konuları,
3. Ortaklık sıfatını kazandıran ve kaybettiren hal ve şartlar,
4. Ortakların pay tutarı ve kooperatif sermayesinin ödenme şekli, nakdi sermayenin en az 1/4 nün peşin ödenmesi,

5. Ortakların aynı sermaye koyup koymıyacakları,
6. Kooperatiflerin yükümlerinden dolayı ortakların sorumluluk durumu ve derecesi,
7. Kooperatifin yönetici ve denetleyici organlarının görev ve yetki ve sorumlulukları ve seçim tarzları,
8. Kooperatifin temsiline ait hükümler,
9. Yıllık gelir gider farklarının, hesaplama ve kullanma şekilleri,
10. Kurucuların adı, soyadı iş ve konut adresleri,

II – İhtiyari hükümler:

Madde 5 – Anasözleşme ayrıca aşağıdaki hususları da kapsıyabilir.

1. Genel kurulun toplantısı, kararların alınması, oyların kullanılması hakkındaki hükümler;
2. Kooperatifin çalışma şekline dair esaslar;
3. Kooperatifin birliklerle olan münasebetleri;
4. Kooperatifin diğer bir kooperatifle birleşmesine ait hükümler;
5. Kooperatifin süresi.

III – Yorumlayıcı hükümler:

Madde 6 – 5 inci maddenin 1 ve 2 nci bentlerinde yazılı hususlar hakkında anasözleşmede hüküm olmadığı takdirde aşağıdaki hükümler uygulanır.

1. Genel kurul, kooperatifi temsile yetkililer tarafından imzalanan taahhütlü mektuplarla veya mahalli gazete ile köylerde ise yazılı olarak imza karşılığı toplantıya çağrılır.

2. Kooperatifin faaliyeti; kooperatifin amacı ve çalışma konusuyla sınırlıdır.

E) Tüzel kişiliğin kazanılması ve sorumluluk:

Madde 7 – Kooperatif ticaret siciline tescil ile tüzel kişilik kazanır. Tescilden önce kooperatif namına işlem yapanlar bunlardan şahsan ve zincirleme olarak sorumludur.

İKİNCİ BÖLÜM

Ortaklık Sıfatının Kazanılması ve Kaybedilmesi

A) Ortaklığa girme şartları ve ek ödemeler:

1. Ortaklığa girme şartları ve ortak sayısı:

Madde 8 – (Değişik: 6/10/1988 - 3476/2 md.)

Kooperatif ortaklığına girmek için gerçek kişilerin medeni hakları kullanma yeterliliğine sahip olmaları gerekir. Ortak olmak isteyen gerçek ve tüzel kişiler, kooperatif anasözleşmesi hükümlerini bütün hak ve ödevleriyle birlikte kabul ettiklerini belirten bir yazı ile kooperatif yönetim kuruluna başvururlar. Kooperatif, ortaklarına kendi varlığı dışında şahsi bir sorumluluk veya ek ödemeler yüklüyor ise ortak olmak isteği, bu yükümlerin yazılı olarak kabul edilmesi halinde değer taşır.

Yönetim Kurulu, ortaklar ile ortak olmak için müracat edenlerin anasözleşmede gösterilen ortaklık şartlarını taşıyıp taşımadıklarını araştırmak zorundadır.

Yapı kooperatiflerinde konut, işyeri ve ortak sayısı genel kurulca belirlenir. Yönetim Kurulu, genel kurulca kararlaştırılan sayının üzerinde ortak kaydedemez.

II – Tüzel kişilerin ortaklığı:

Madde 9 —(Değişik: 21/4/2004 – 5146/ 2 md.)

Kamu ve özel hukuk tüzel kişileri amaçları bakımından ilgilendikleri kooperatiflerin kuruluşlarına yardımcı olabilir, önderlik edebilir ve ortak olabilirler.

B) Ortaklığın sona ermesi:

I – Ortaklıktan çıkma serbestisi - tazminat:

Madde 10 – Her ortağın kooperatiften çıkma hakkı vardır. Çıkma keyfiyetinin kooperatifin mevcudiyetini tehlikeye düşürmesi halinde ayrılmak isteyen ortağın, muhik bir tazminat ödenmesine dahi hüküm anasözleşmeye konulabilir.

II – Ortaklıktan çıkmanın sınırlandırılması:

Madde 11 – Kooperatiften çıkma hakkının kullanılması, anasözleşme ile en çok 5 yıl için sınırlandırılabilir.

Haklı ve önemli sebeplerle bu süreden evvel çıkabileceği hususunda Anasözleşmeye hüküm konulabilir.

Bir ortağın hiçbir suretle kooperatiften çıkamayacağına dair bağlamalar hükümsüzdür.

III – Bildirme süresi ve çıkma zamanı:

Madde 12 – Çıkış, ancak bir hesap senesi sonu için ve en az 6 ay önceden haber verilerek yapılır. Anasözleşmede daha kısa bir süre belirtilip hesap senesi içinde çıkışa müsaade edilebilir.

IV – Ortaklıktan çıkmayı kabulden kaçınma:

Madde 13 – Yönetim kurulu, anasözleşmeye uygun olarak yapılacak isteğe rağmen, bir ortağın kooperatiften istifasını kabulden kaçınacak olursa, ortak çıkma dileğini noter aracılığı ile kooperatife bildirir. Bildiri tarihinden itibaren çıkma gerçekleşir.

V – Ortağın ölümü ve ortaklığın devri:

Madde 14 – Ortağın ölümü ile ortaklık sıfatı sona erer.

Anasözleşmede gösterilecek şartlarla ölen ortağın mirasçılarının kooperatifte ortak olarak kalmaları sağlanabilir.

(Değişik: 6/10/1988 - 3476/3 md.) Ortaklık devredilebilir. Yönetim kurulu, ortaklığı devralan kişinin ortaklık niteliklerini taşıması halinde, bu kişiyi ortaklığa kabul eder.

VI – Görev veya hizmetin bitmesi, taşınmaz mal veya işletme karşılığı ortaklık:

Madde 15 – Ortaklık sıfatı bir görev veya hizmetin yerine getirilmesine bağlı ise, bu görev veya hizmetin sona ermesi ile ortaklık sıfatı kalkar. Bu halde Anasözleşmeye hüküm konulmak suretiyle ortaklığın devamı sağlanabilir.

Ortaklık sıfatının kazanılması, Anasözleşme ile bir taşınmaz malın mülkiyetine bağlı hakların kullanılmasına veya bir teşebbüsün işletilmesine bağlanabilir. Bu gibi hallerde taşınmaz malın mülkiyetinin veya işletmenin üçüncü şahıslara devir veya temlik ile ortaklık sıfatının bir hak olarak yeni malike veya işletmeyi alana geçebileceğini anasözleşme hüküm altına alabilir. Taşınmaz mala ait bu şekil iktisabın üçüncü şahıslara karşı muteber olması tapu siciline bu yoldan meşruhat verilmesine bağlıdır.

C) Ortaklıktan çıkarılma esasları ve itiraz:

Madde 16 – (Değişik birinci fıkra: 6/10/1988 - 3476/4 md.) Kooperatif ortaklığından çıkarılmayı gerektiren sebepler anasözleşmede açıkça gösterilir. Ortaklar anasözleşmede açıkça gösterilmeyen sebeplerle ortaklıktan çıkarılamazlar.

Ortaklıktan çıkarılmaya yönetim kurulunun teklifi ile genel kurulca karar verilir. Anasözleşme, çıkarılanın genel kurula başvurma hakkı saklı kalmak üzere, bu hususta yönetim kurulunu da yetkili kılabilir.

Çıkarılma kararı gerekçeli olarak tutanağa geçirileceği gibi, ortaklar defterine de yazılır. Kararın onaylı örneği, çıkarılan ortağa tebliğ edilmek üzere, on gün içinde notere tevdi edilir. Bu ortak tebliğ tarihinden itibaren üç ay içinde itiraz davası açabilir. Tebliğ edilen karar, yönetim kurulunca verilmiş ise ortak, üç aylık süre içinde genel kurula da itiraz edebilir. Bu itiraz, ilk toplanacak genel kurula sunulmak üzere, yönetim kuruluna noter aracılığı ile tebliğ ettirilecek bir yazı ile yapılır. Genel kurula itiraz edildiği takdirde, yönetim kurulunun çıkarma kararı aleyhine itiraz davası açılmaz. İtiraz üzerine genel kurulca verilecek karara karşı itiraz davası hakkı saklıdır.

Üç aylık süre içinde, genel kurula veya mahkemeye başvurmak suretiyle itiraz edilmeyen çıkarılma kararları kesinleşir.

(Ek: 6/10/1988 - 3476/4 md.) Haklarındaki çıkarma kararı kesinleşmeyen ortakların yerine yeni ortak alınamaz. Bu kişilerin ortaklık hak ve yükümlülükleri, çıkarılma kararı kesinleşinceye kadar devam eder.

D) Kooperatiften çıkan veya çıkarılan ortaklarla hesaplaşma süresi ve yükümlülük:

Madde 17 – Kooperatiften çıkan veya çıkarılan ortakların kendilerinin yahut mirasçılarının kooperatif varlığı üzerinde hakları olup olmadığı ve bu hakların nelerden ibaret bulunduğu anasözleşmede gösterilir. Bu haklar, yedek akçeler hariç olmak üzere, ortağın ayrıldığı yıl bilançosuna göre hesaplanır.

Kooperatifin mevcudiyetini tehlikeye düşürecek nitelikteki iade ve ödemeler, anasözleşmede daha kısa bir süre tespit edilmiş olsa bile genel kurulca üç yılı aşmamak üzere geciktirilebilir. Bu durumda kooperatifin muhik bir tazminat isteme hakkı saklıdır. Çıkan veya çıkarılan ortaklar ile mirasçılarının alacak ve hakları bunları isteyebilecekleri günden başlayarak beş yıl geçmekle zamanaşımına uğrar.

Çıkan veya çıkarılan ortağın sermaye veya mevduatından kısmen veya tamamen yoksun kalacağı hakkındaki şartlar hükümsüzdür.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM *Ortakların Hak ve Ödevleri*

A) Ortaklık senedi:

Madde 18 – Her ortağın üyelik haklarının, ada yazılı ortaklık senedi ile temsil olunması şarttır. Bu senede kooperatifin unvanı, sahibinin adı ve soyadı, iş ve konut adresi, kooperatife girdiği ve çıktığı tarihler yazılır. Bu hususlar, senet sahibi ile kooperatifi temsile yetkisi olan kimseler tarafından imzalanır. Ortağın yatırdığı veya çektiği paralar tarih sırasıyla kaydedilir. Bu kayıtlar kooperatifin ödediği paralara ait ise ortak imza eder. İmzalı ortak senedi makbuz hükmündedir. Mezkûr senet anasözleşmeyi ihtiva etmek şartıyla ortaklık cüzdanı şeklinde de düzenlenebilir. Ortaklık senetleri kıymetli evrak niteliğinde olmayıp sadece beyine vesikası hükmündedir.

B) Ortaklık payları, şahsi alacaklılar: ⁽¹⁾

Madde 19 – Kooperatife giren her şahıstan en az bir ortaklık payı alınması gerekir. Anasözleşme, en yüksek had tespit ederek bir ortak tarafından bu had dahilinde birden fazla pay alınmasına cevaz verebilir.

(Değişik: 28/5/1998 - 4363/1 md.) Bir ortaklık payının değeri 100.000 liradır. Kooperatife giren ortaklar en çok 5 000 pay taahhüt edebilirler. Kooperatifler üst kuruluşuna iştirak edenler ise en az 50 pay taahhüt ederler. Ortaklık payının değeri Bakanlar Kurulu Kararı ile artırılabilir.

(Değişik: 6/10/1988 - 3476/5 md.) Bir kaç pay bir ortaklık senedinde gösterilebilir. Senetle temsil edilmeyen paylar (100.000).- lira itibar olunur.

Her kooperatifin işgal mevzuuna göre kredi talepleri bankalarca, müesseselerce veya şirketlerce öncelikle karşılanır.

(Değişik: 6/10/1988 - 3476/5 md.) Tarımsal amaçlı kooperatiflerin yatırım faaliyetleri, ilgili bakanlıkça düzenlenen yönetmelik esasları dahilinde, bütçeden ayrılacak ödenekler yoluyla verilecek düşük faizli kredilerle desteklenir.

Bir ortağın şahsi alacakları, ancak ortağa ait faiz ve gelir-gider farklarından hissesine düşen miktarı ve kooperatifin dağılmasında ona ödenecek payı haczettirebilirler.

C) Ayni sermaye:

Madde 20 – Ayn neviden sermaye konması veya kooperatifin mevcut bir işletmeyi veya aynları devralması sözleşme ile kabul edilebilir.

1. Değer biçme, bilirkişi:

Madde 21 – Anasözleşmede aynların değeri tespit edilmemiş ise, bu tespit kurucular tarafından toplantıya çağrılacak ilk genel kurulda ortak adedinin 2/3 ünü temsil eden ortakların çoğunluğu ile seçilecek bilirkişi tarafından yapılır.

Kuruluştan sonra girecek ortakların ayn neviden sermaye koymaları halinde bu çağrı yönetim kurulu tarafından yapılır.

Ortakların, 2/3 ünü birleşmesi mümkün olmıyan hallerde bilirkişinin seçimi sulh hukuk mahkemesinden istenir.

Seçilen bilirkişi veya bilirkişiler tarafından verilen rapora karşı tebliğ tarihinden itibaren bir hafta içinde mahalli sulh hukuk mahkemesine itiraz edebilirler. Mahkemenin vereceği karar kesindir.

(1) 14/7/2009 tarihli ve 2009/15233 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile ; 1163 sayılı Kooperatifler Kanununa tabi kooperatiflerde, bir ortaklık payının değerinin 100 (yüz) Türk Lirasına yükseltilmesi kararlaştırılmıştır.

2. Karar nisabı, raporların kabulü:

Madde 22 – 21 inci madde gereğince atanan bilirkişi, gereken raporları düzenleyip verdikten sonra yapılacak genel kurul toplantısında, konu görüşülür. Çağrı mektuplarına bilirkişi raporunun bir örneği eklenir.

Ortak sayısının en az yarısının asaleten ve temsilen toplantıda bulunması şartıyla bilirkişi raporları okunup incelendikten ve gereğinde ayn nevinden sermaye koyan kimselerin ve devralınacak işletmenin veya aynların sahibinin açıklamaları dinlendikten sonra değerlerinin aynen kabul veya reddine, yahut ilgililerin muvafakatiyle değerlendirilmesine çoğunlukla karar verilir.

Ç) Hak ve vecibelerde eşitlik:

Madde 23 – Ortaklar bu kanunun kabul ettiği esaslar dahilinde hak ve vecibelerde eşittirler.

1. Bilgi edinmek hakkı, bilanço:

Madde 24 – Yönetim Kurulunun gelir gider farklarının dağıtım şekli hakkındaki tekliflerini ihtiva eden yıllık çalışma raporu ile bilanço ve denetçilerin 66 ncı madde hükümlerine uygun olarak tanzim edecekleri rapor genel kurulun yıllık toplantısından en az 15 gün öncesinden itibaren bir yıl süre ile Kooperatif merkezinde ve varsa şubelerinde ortakların tetkikine amade tutulur.

Talep eden ortaklara bilanço ve gelir gider farkı hesaplarının birer suretinin verilmesi mecburidir.

Ortakların bilgi edinmek hakkı, anasözleşme veya kooperatif organlarından birinin kararıyla bertaraf edilemez veya sınırlandırılmaz.

2. Ticari defterler ve sır saklama hükümleri ve ceza:

Madde 25 – Kooperatifin ticari defterleri ve haberleşme ile ilgili hususların tetkiki, genel kurulun açık bir müsaadesi veya yönetim kurulunun kararı ile mümkündür. İncelenmesine müsaade edilen defter ve vesikalardan öğrenilecek sırlar hariç olmak üzere, hiçbir ortak kooperatifin iş sırlarını öğrenmeye yetkili değildir. Her ortak ne suretle olursa olsun öğrenmiş olduğu kooperatife ait iş sırlarını, sonradan ortaklık hakkını kaybetmiş olsa dahi daima gizli tutmak zorundadır. Bu mecburiyete uymıyan ortak meydana gelecek zararlardan kooperatife karşı sorumlu olduğu gibi kooperatifin şikayeti üzerine herhangi bir zarar umulmasa dahi bir yıla kadar hapis veya adlî para cezası ile cezalandırılır.⁽¹⁾

3. Genel kurul toplantılarına katılma hakkı:

Madde 26 – (Değişik: 6/10/1988 - 3476/6 md.)

Üç ay evvel ortak olmayanlar hariç her ortak genel kurula katılma hakkına sahiptir. Yapı kooperatiflerinde genel kurul toplantılarına katılmak için bu şart aranmaz.

D) Ortakların ödev ve sorumlulukları:

I – Süre ve ortaklığın yok olması:

Madde 27 – Ortakların yükledikleri paylar için ödiyebilecekleri para tutarını anasözleşme belirtir. Kooperatif, sermaye yüklemelerinde borçlu veya sair ödemelerle yükümlü bulunan ortaklarından elden yazılı olarak veya taahhütlü mektupla, bu husus mümkün olmazsa ilanla ve münasip bir süre belirterek yükümlerini yerine getirmelerini ister. İlk isteğe uymıyan ve ikinci istemeden sonra da bir

(1) 23/1/2008 tarihli ve 5728 sayılı Kanunun 337 nci maddesiyle; bu maddede yer alan “500 liradan 10000 liraya kadar ağır para cezasıyla veya her ikisiyle birlikte cezalandırılır.” ibaresi “adlî para cezası ile cezalandırılır.” şeklinde değiştirilmiş ve metne işlenmiştir.

ay içinde yükümlerini yerine getirmiyenlerin ortaklığı kendiliğinden düşer. Ortaklığın düşmesi alakalının, anasözleşme veya diğer suretlerle doğmuş borçlarının yok olmasını gerektirmez.

II – Kooperatifin sorumluluğu:

Madde 28 – Anasözleşmede aksine hüküm olmadıkça kooperatif, alacaklılarına karşı yalnız mamelekiyle sorumludur.

1. Sınırsız sorumluluk:

Madde 29 – Anasözleşme, kooperatifin varlığı borçlarını karşılamaya yetmediği hallerde, ortaklarının da şahsan ve sınırsız olarak sorumlu tutulacaklarını hüküm altına alabilir. Bu takdirde alacaklılar kooperatifin iflası veya diğer sebeplerle dağılması halinde alacaklarını tamamen sağlayamazlarsa, kooperatifin borçlarından dolayı, kooperatif ortakları zincirleme ve bütün varlıklarıyla sorumlu olurlar.

2. Sınırlı sorumluluk:

Madde 30 – Anasözleşmeye, kooperatif borçları için her ortağın kendi payından fazla olarak şahsan ve belirli bir miktara kadar kooperatiften sonra sorumlu olacakları hususunda bir hüküm konabilir. Ortakların tek başına sorumlu olacakları miktar kooperatifteki paylarının tutarı ile orantılı olarak da gösterilebilir.

İflasın sonuna kadar bu sorumluluk iflas idaresi tarafından ileri sürülür.

3. Ek ödeme yüklemi:

Madde 31 – Anasözleşme, ortakları ek ödemelerle yükümlendirebilir. Ancak, ek ödemelerin yalnız bilanço açıklarını kapatmada kullanılması şarttır. Ek ödeme yükleme sınırsız olabileceği gibi belirli miktarlarla veya iş hacmi ile veya paylarla orantılı olarak sınırlandırılabilir.

Kooperatifin iflası halinde ek ödemeleri isteme hakkı iflas idaresinindir.

4. Caiz olmıyan sınırlama:

Madde 32 – Sorumluluğu belirli bir zamana bırakan veya bazı ortak grublarına yükleyen anasözleşme hükümleri muteber değildir.

5. İflas halinde usul:

Madde 33 – Ortakları şahsan sorumlu bulunan veya ek ödemelerle yükümlü olan bir kooperatifin iflası halinde, iflas idaresi sıra cetvelini düzenlemekle beraber ortaklardan her birinin payına düşen borcun ödenmesini kendilerinden ister.

Tahsil olunamıyan meblağlar diğer ortaklar arasında bölüşülür. Aktif bakiyesi pay cetvellerinin kesin olarak tespiti üzerine geri verilir. Ortakların birbirlerine rücu hakları saklıdır. Ortakların geçici olarak tespit olunan borçlarıyla pay cetveli aleyhine İcra ve İflas Kanunu hükümlerine göre itiraz hakları vardır.

6. Sorumluluk hükümlerinin değiştirilmesi:

Madde 34 – Ortakların sorumluluğu ve ek ödemeler yükümleri ile ilgili değiştirmeler ancak anasözleşmenin tadili ile mümkündür. Sorumluluk ve ek ödeme yükümleri konulması veya bunların artırılması, bu husustaki kararın tescili ile kooperatifin bütün alacakları lehine hüküm ifade eder. Sorumluluğun azaltılması hakkındaki kararlar, tescilden evvel doğmuş borçları kapsamaz.

7. Kooperatife yeni giren ortakların sorumluluğu:

Madde 35 – Ortakları şahsan sorumlu, veya ek ödemelerle yükümlü bir kooperatifte, durumunu bilerek yeni giren kimse, girişinden önce doğmuş olan borçlardan diğer ortaklar gibi sorumlu olur. Buna aykırı mukavele hükümleriyle ortaklar arasındaki anlaşmalar üçüncü şahıslar hakkında hüküm ifade etmez.

8. Bir ortağın ayrılmasından veya kooperatifin dağılmasından sonra sorumluluk:

Madde 36 – Sınırsız veya sınırlı sorumlu bir ortak ölür veya diğer bir sebeple kooperatiften ayrılışının kesinleştiği tarihten başlayarak bir yıl veya anasözleşme ile tespit olunan daha uzun bir süre içinde kooperatif iflas ettiği takdirde, ayrılmasından önce doğmuş olan borçlar için ortak sorumluluktan kurtulamaz.

Aynı şartlar altında veya aynı süre içinde ek ödeme yükümü de mevcut olmakta devam eder.

Bir kooperatif dağılırsa, dağılmanın Ticaret Siciline tescilinden başlayarak bir yıl veya anasözleşmede tespit olunan daha uzun bir süre içinde kooperatifin iflasının açılmasına karar verilmesi halinde ortaklar aynı şekilde ek ödemelerle birlikte sorumludurlar.

9. Sorumlulukta zamanaşımı:

Madde 37 – Alacaklıların, ortakların şahsi sorumluluklarından doğan isteme hakları, daha önce kanuni bir hüküm gereğince düşmedikçe iflas işlemlerinin sona ermesinden başlayarak daha bir yıl süre ile alacaklılardan her biri tarafından ileri sürülebilir.

Ortakların birbirine olan rücu hakları da bu hakka vücut veren ödemenin yapıldığı andan başlamak üzere bir yıl içinde zamanaşımına uğrar.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Kooperatif Hesapları

A) Gelir gider farkları, bölünmesi ve paylara faiz verilmesi:

Madde 38 – Anasözleşmede aksine hüküm bulunmadığı takdirde ortaklarla yapılan muamelelerden bir yıllık faaliyet sonunda elde edilen hasılanın tamamı gelir gider farkı olarak kooperatifin yedek akçelerine eklenir.

Gelir gider farkının ortaklar arasında bölüşülmesi öngörülmesi ise bu bölünme ortakların muameleleri oranında yapılır.

(Değişik: 6/10/1988 - 3476/7 md.) Gelir-gider farkının en az % 50'si ortaklara dağıtıldıktan sonra, ortakların sermaye paylarına genel kurul kararı ile Devlet Tahvillerine verilen en yüksek faiz haddini geçmemek üzere faiz ödenebileceği anasözleşme ile hükme bağlanabilir.

(Değişik: 6/10/1988 - 3476/7 md.) Ortak dışı işlemlerden elde edilen hasılanın ortaklara sermaye payları oranında dağıtılabileceği anasözleşmede hükme bağlanabilir. Dağıtılmadığı takdirde, bunlar kooperatifin gelişmesine yarayacak işlerde kullanılmak üzere özel bir fonda toplanır.

Bir yıllık faaliyet neticeleri menfi olduğu takdirde açık, yedek akçelerden ve bunların kafi gelmemesi halinde ek ödemelerle veya ortak sermaye paylarıyla karşılanır.

Menfi neticeler ortadan kaldırılmadıkça gelir gider farkı ve faiz dağıtımı yapılamaz.

B) Yedek akçe ayırımı:

Madde 39 – (Değişik birinci fıkra: 6/10/1988 - 3476/8 md.) Gelir-gider farkının en az % 10'u yedek akçeye, kooperatif üst kuruluşlarında ise buna ilaveten en az % 5'i fevkalade yedek akçeye ayrılmadıkça ortaklara dağıtım yapılmaz.

Yedek akçelerin ortaklara dağıtılacağına dair anasözleşmeye konacak hükümler muteber değildir.

C) Ortak ve personel için yardım fonları:

Madde 40 – Anasözleşme gerek kooperatifin memurları ile işçileri, gerekse kooperatifin ortakları için yardım kuruluşları vücuda getirmek ve bunları işletmek amacı ile yardım fonları kurulmasını hüküm altına alabilir.

4579

Yardım amacı için ayrılan kıymetler belirli ise, bunlar kooperatifin mamelekinden ayrılarak tahsis edildiği amaçlar için kullanılmak üzere özel bir hesaba alınır.

D) Gelir gider farkından ilk ayrılacak fonlar:

Madde 41 – Bölünecek gelir gider farkından ilk önce yedek akçe ile kanun veya anasözleşme gereğince kurulan diğer fonlara yatırılacak paralar ayrılır.

Yedek akçelerin ve özel fonların kullanılış şekil ve şartları anasözleşmede gösterilir.

BEŞİNCİ BÖLÜM

Kooperatif Organları

A) Genel kurul:

I – Yetki:

Madde 42 – Genel Kurul bütün ortakları temsil eden en yetkili organdır.

Genel Kurul, aşağıdaki yetkilerini devir ve terk edemez.

1. Anasözleşmeyi değiştirmek,
2. Yönetim Kurulu ve Denetçiler Kurulu üyeleriyle gerektiğinde tasfiye kurulunu seçmek,
3. İşletme hesabıyla bilanço ve gerektiğinde gelir gider farkının bölüşülmesi hakkında karar almak,
4. Yönetim ve denetçiler kurullarını ibra etmek,
5. Kanun veya anasözleşme ile Genel Kurula tanınmış olan konular hakkında karar vermek.
6. **(Ek: 6/10/1988 - 3476/9 md.)** Gayrimenkul alımında ve satımında takip edilecek usul ile alınacak gayrimenkulün niteliğini, yerine ve azami fiyatını, satılacak gayrimenkulün asgari fiyatını belirlemek.
7. **(Ek: 6/10/1988 - 3476/9 md.)** İmalat ve inşaat işlerinin yaptırılma yöntemini belirlemek.
8. **(Ek: 6/10/1988 - 3476/9 md.)** Yapı kooperatiflerinde; kooperatifin ortak sayısı ile yapılacak konut veya işyeri sayısını tesbit etmek.

II – Çağrı:

1. Çağrıya yetkisi olanlar:

Madde 43 – **(Değişik: 6/10/1988 - 3476/10 md.)**

Yönetim kurulu veya anasözleşme ile bu hususta yetkili kılınan diğer bir organ ve gerektiğinde denetçiler kurulu, ortağı olduğu üst birlik ve tasfiye memurları genel kurulu toplantıya çağırma yetkisine sahiptirler. Ancak genel kurul yukarıda belirtildiği şekilde toplanamadığı takdirde ilgili bakanlık genel kurulu toplantıya çağırma yetkisine sahiptir.

2. Ortakların isteği, bakanlıkların çağırısı, mahkemenin izni:

Madde 44 – Dört ortaktan az olmamak kaydıyla ortak sayısının en az onda birinin isteği üzerine Genel Kurul toplantıya çağırılır.

Yönetim Kurulu bu isteği en az on gün içinde yerine getirmediği takdirde, istek sahiplerinin müracaatı üzerine veya doğrudan doğruya Ticaret Bakanlığı tarafından, yapı kooperatiflerinde de İmar ve İskan Bakanlığı tarafından Genel Kurul toplantıya çağırılabilir.

Çağrılmadığı takdirde istek sahipleri mahalli mahkemeye başvurarak Genel Kurulu bizzat toplantıya çağırma müsaadesini alabilirler.

3. Şekil:

Madde 45 – **(Değişik: 4/10/1988 - 3476/11 md.)**

Genel kurul olağan ve gerektiğinde olağanüstü olarak toplanır. Olağan toplantının her hesap devresi sonundan itibaren 6 ay içinde ve en az yılda bir defa yapılması zorunludur.

4580

Genel kurul, anasözleşmede gösterilen şekil ve surette toplantıya çağrılır.

Toplantı nisabı anasözleşmede gösterilir. Ancak yapı kooperatiflerinin genel kurul toplantılarında ortakların en az 1/4'ünün şahsen veya temsilen hazır bulunmaları şarttır.

Genel kurul toplantı tarihi, yeri ve gündemi toplantıdan en az 15 gün önce ilgili bakanlığa ve mülki idare amirliğine yazılı olarak bildirilir.

Genel kurulun sevk ve idaresi, ortaklar veya üst kuruluş temsilcileri arasında seçilen başkan ve üyeler tarafından sağlanır.

III – Gündem:

Madde 46 – (Değişik: 6/10/1988 - 3476/12 md.)

Toplantı çağrısına ve ilana gündem yazılır. Anasözleşmenin değiştirilmesi bahis konusu ise, yapılacak ilanda değiştirilecek maddelerin numaralarının yazılması ile yetinilir.

Dörtten az olmamak üzere ortakların en az 1/10'u tarafından genel kurul toplantısından en az 20 gün önce yazılı olarak bildirilecek hususların gündeme konulması zorunludur.

Gündemde olmayan hususlar görüşülemez. Ancak, kooperatife kayıtlı ortakların en az 1/10'unun gündem maddelerinin görüşülmesine geçilmeden önce yazılı teklifte bulunmaları halinde, hesap tetkik komisyonunun seçilmesi, bilanço incelemesinin ve ibranın geriye bırakılması, çıkan veya çıkarılan ortaklar hakkında karar alınması, genel kurulun yeni bir toplantıya çağırılması ve kanun, anasözleşme ve iyiniyet esasları ile genel kurul kararlarına aykırı olduğu ileri sürülen yönetim kurulu kararlarının iptali, yönetim kurulu üyeleri ile denetçilerin azli ve yerlerine yenilerinin seçilmesi ile ilgili hususlar, genel kurula katılanların yarısından bir fazlasının kabulü ile gündeme alınır.

IV – Bütün pay sahiplerinin hazır bulunması hali:

Madde 47 – Kooperatifin bütün ortakları toplantıda hazır bulunduğu sürece ve bir itiraz olmadığı takdirde Genel Kurul toplantılarına dair olan diğer hükümler saklı kalmak şartıyla toplantıya çağrı hakkındaki hükümlere uyulmamış olsa dahi kararlar alınabilir. Bu gibi kararların, ortaklar veya ortakların toplantıda oy birliği ile seçecekleri temsilciler tarafından imzalanması gereklidir.

V – Oy hakkı:

1. Genel olarak:

Madde 48 – Genel Kurulda her ortak yalnız bir oya sahiptir.

(Ek fıkra: 3/6/2010-5983/1 md.) Esnaf ve sanatkârlar kredi ve kefalet kooperatifleri hariç olmak üzere, ortak sayısı 500'den fazla olan kooperatiflerin ve üst kuruluşlarının genel kurul toplantılarındaki yönetim ve denetim kurulu belirleme seçimleri, gizli oy açık tasnif esasına göre yapılır. Kooperatiflerin organ seçimlerinde her ortak, en fazla bir ortağı temsilen oy kullanabilir. Anasözleşmelerin bu fıkraya aykırı hükümleri uygulanmaz.

2. Temsil:

Madde 49 – Anasözleşmede açıklama bulunduğu takdirde, bir ortak yazı ile izin vermek suretiyle Genel Kurul toplantısında oyunu ancak başka bir ortağa kullandırabilir. Bir ortak Genel Kurulda birden fazla ortağı temsil edemez.

Üye sayısı 1000 in üstünde olan kooperatiflerde anasözleşme ile her ortağın en çok 9 olmak üzere birden fazla başka ortağı temsil edebileceği öngörülebilir. Eş ve birinci derecede akrabalar için temsilde ortaklık şartı aranmaz.

3. Oya katılamıyacaklar:

Madde 50 – Kooperatif işlerinin görülmesine herhangi bir suretle katılmış olanlar Yönetim Kurulunun ibrasına ait kararlarda oylamaya katılamazlar. Bu hüküm denetçiler hakkında uygulanmaz.

Ortaklardan hiçbirisi kendisi veya karı ve kocası yahut usul ve fûruu ile kooperatif arasında şahsi bir işe veya davaya dair olan görüşmelerde oy hakkını kullanamaz.

VI – Kararlar:

1. Genel olarak:

Madde 51 – Kanun veya anasözleşmede aykırı hüküm bulunmadıkça Genel Kurul kararlarında ve seçimlerde oyların yarısından bir fazlasına itibar olunur.

Kooperatifin dağılması veya diğer bir kooperatifle birleşmesi ve anasözleşmenin değiştirilmesi kararlarında fiilen kullanılan oyların 2/3 ü çoğunluğu gereklidir. Anasözleşme, bu kararların alınması için oy çoğunluğu hakkında daha ağır hükümler koyabilir.

4581

2. Ortakların paylarının artırılması:

Madde 52 – (Değişik: 8/6/1981 - 2475-1 md.)

Ortakların şahsi sorumluluklarının artırılması veya ek ödeme yükümleri ihdası hakkında alınacak kararlar için bütün ortakların 3/4'ünün rızası gereklidir.

(Değişik: 6/10/1988 - 3476/13 md.) Ancak, kamu kuruluşlarından kredi alan kooperatiflerin kredi miktarının artırılmasından yararlanmak üzere alacakları kararlarda bu şart aranmaz ve 51 inci maddenin birinci fıkrası hükmü uygulanır.

Kararlar, ilandan başlayarak üç ay içinde kooperatiften çıktıklarını bildirmeleri halinde bunlara katılmayan ortakları bağlamaz. Bu takdirde kooperatiften çıkma beyanı, kararın yürürlüğe girdiği tarihten başlamak üzere hüküm ifade eder.

Bu suretle kooperatiften çıkma hakkının kullanılması, bir ayrılma tazminatı ödenmesine bağlı kılınmaz.

3. Kararların bozulması ve şartlar:

Madde 53 – Aşağıda yazılı kimseler kanuna, anasözleşme hükümlerine ve iyi niyet esaslarına aykırı olduğu iddiası ile Genel Kurul kararları aleyhine, toplantıyı kovalıyan günden başlamak üzere bir ay içinde, kooperatif merkezinin bulunduğu yerdeki mahkemeye başvurabilirler.

1. Toplantıda hazır bulunup da kararlara aykırı kalarak keyfiyeti tutanağa geçirten veya oyunu kullanmasına haksız olarak müsaade edilmeyen yahut toplantıya çağrının usulü dairesinde yapılmadığını veya gündemin gereği gibi ilan veya tebliğ edilmediğini yahut da Genel Kurul toplantısına katılmaya yetkili olmıyan kimselerin karara katılmış bulunduklarını iddia eden pay sahipleri;

2. Yönetim Kurulu;

3. Kararların yerine getirilmesi Yönetim Kurulu üyeleri ile denetçilerin şahsi sorumluluklarını mucip olduğu takdirde bunların her biri;

Bozma davasının açıldığı ve duruşmanın yapılacağı gün, Yönetim Kurulu tarafından usulen ilan olunur.

Birinci fıkrada yazılı bir aylık hak düşüren sürenin sona ermesinden önce duruşmaya başlanılamaz. Birden fazla bozma davası açıldığı takdirde, davalar birleştirilerek görülür.

Mahkeme, kooperatifin isteği üzerine muhtemel zararlarına karşı davacıların teminat göstermesine karar verebilir. Teminatın mahiyet ve miktarını belirtmek mahkemeye aittir.

Bir kararın bozulması bütün ortaklar için hüküm ifade eder.

4. Mektupla oy verme ve temsilciler toplantısı:

Madde 54 – Ortak sayısı 1000 den fazla olan kooperatiflerde, anasözleşmelerine kayıt konulmak suretiyle:

1. Genel Kurula ait kararlardan, hepsinin veya bir kısmının ortakların oylarını mektupla bildirmeleri suretiyle verilmesi,

2. Ortakların gruplara ayrılarak verecekleri kararlara tespit edecekleri talimat gereğince oy vermek üzere kendi aralarından seçecekleri temsilciler topluluğu,

Genel Kurul sayılabilir.

Mektupla oy bildirme halinde, mektupların, Yönetim Kurulu ve bakanlık temsilcisi önünde incelenmesi sonunda muhtevanın neden ibaret olduğu tespit edilerek tutanağa yazılır. Hazır bulunanlar tarafından imza edilen tutanağa göre verildiği anlaşılan karar yürürlüğe girer.

Grup temsilcileri genel kurulunda her temsilci, temsil ettiği ortakların sayısı kadar oya sahiptir. Temsilcinin aldığı talimata aykırı olarak oy vermesi karara tesir etmez.

B) Yönetim kurulu:

I – Ödevi ve üye sayısı:

Madde 55 – Yönetim Kurulu, kanun ve anasözleşme hükümleri içinde kooperatifin faaliyetini yöneten ve onu temsil eden icra organıdır.

Yönetim Kurulu en az üç üyeden kurulur. Bunların ve yedeklerinin kooperatif ortağı olmaları şarttır.

Yönetim Kurulu üyeliğine seçilen tüzel kişiler, temsilcilerinin isimlerini kooperatife bildirir.

II – Üyelik şartları ve ücret: ⁽¹⁾

Madde 56 – (Değişik: 6/10/1988 - 3476/14 md.)

Yönetim kurulu üyelerinde aşağıdaki şartlar aranır.

1. Türk vatandaşı olmak.

2. Aynı türde başka bir kooperatifin yönetim kurulu üyesi olmamak.

3.(Değişik: 23/1/2008-5728/338 md.) Devletin güvenliğine karşı suçlar, Anayasal düzene ve bu düzenin işleyişine karşı suçlar, (...) ⁽¹⁾ zimmet, irtikâp, rüşvet, hırsızlık, dolandırıcılık, sahtecilik, güveni kötüye kullanma, hileli iflas, ihaleye fesat karıştırma, edimin ifasına fesat karıştırma, suçtan kaynaklanan malvarlığı değerlerini aklama veya kaçakçılık suçlarından ya da bu Kanun hükümlerine göre mahkum olmamak.

Üyelik şartları denetçiler tarafından araştırılır. Bu şartları taşımadıkları halde seçilenler ile sonradan kaybedenlerin görevlerine yönetim kurulunca son verilir.

Haklarında yukarıdaki suçlarla ilgili olarak kamu davası açılmış olanların görevleri ilk genel kurul toplantısına kadar devam etmekle beraber, yönetim kurulunca bu durumdaki üyelerin genel kurulca azli veya göreve devamı hakkında karar alınmak üzere yapılacak ilk genel kurul gündemine madde konulur.

Bu veya anasözleşmede gösterilecek diğer bir sebeple yönetim kurulu toplantı nisabını kaybederse, boşalan yönetim kurulu üyeliklerine denetim kurulu üyeleri tarafından gecikilmeksizin yeteri kadar yedek üye çağrılır.

Yönetim kurulu üyelerinden bir veya bir kaç kooperatifi temsil yetkisini haiz murahhas üye seçilebilir. Murahhas üyelerin seçilmesi ve değiştirilmesi Ticaret Siciline tescil ettirilir.

Yönetim kurulu üyelerine genel kurulca belirlenen aylık ücret, huzur hakkı, risturn ve yolluk dışında hiç bir ad altında başkaca ödeme yapılamaz.

III – Üyelik süresi:

Madde 57 – Yönetim Kurulu üyeleri en çok 4 yıl için seçilebilirler. Anasözleşmede aksine hüküm yoksa tekrar seçilmeleri caizdir.

IV – Yönetim ve temsil:

1. Yetkilerin devri:

Madde 58 – Anasözleşme, Genel Kurula veya Yönetim Kuruluna, kooperatifin yönetimini ve temsilini kısmen veya tamamen kooperatif ortağı bulunmaları şart olmıyan bir veya birkaç müdüre veya Yönetim Kurulu üyesine tevdi etmek yetkisini verebilir.

2. Şümulü ve sınırlandırılması:

Madde 59 – Temsile yetkili şahıslar kooperatif namına onun amacının gerektirdiği bütün hukuki işlemleri yapabilir.

Bu temsil yetkisinin sınırlandırılması iyi niyet sahibi üçüncü şahıslara karşı hiçbir hüküm ifade etmez. Temsil yetkisinin sadece esas müessesenin veya bir şubenin işlerine hasrolunmasına veya kooperatif unvanının birlikte kullanılmasına dair ticaret siciline tescil edilmiş olan kayıtlar saklıdır.

Yönetime veya temsile yetkili şahısların kooperatife ait görevlerini yürütmeleri esnasında meydana getirdikleri haksız fiillerden doğan zararlardan kooperatif sorumludur.

(1) Bu maddenin birinci fıkrasının (3) numaralı bendinde yer alan “... milli savunmaya karşı suçlar, devlet sırlarına karşı suçlar ve casusluk, ... ” bölümü, Anayasa Mahkemesi’nin 25/2/2010 tarihli ve E.: 2008/17, K.: 2010/44 sayılı Kararı ile iptal edilmiştir.

(Ek: 6/10/1988 - 3476/15 md.) Kooperatiflerce alınması kararlaştırılan gayrimenkullerin alımının, tapu devri veya tapuya şerh verdirilecek bir satış vaadi sözleşmesi ile yapılması şarttır.

(Ek: 6/10/1988 - 3476/15 md.) Alınacak gayrimenkullün kooperatifin amacına uygun olması gerekir.

(Ek: 6/10/1988 - 3476/15 md.) Yönetim kurulu üyeleri ve kooperatif personeli ortaklık işlemleri dışında kendisi veya başkası namına, bizzat veya dolaylı olarak kooperatifle kooperatif konusuna giren bir ticari muamele yapamaz.

(Ek: 6/10/1988 - 3476/15 md.) Kooperatif ve üst kuruluşlarca tanıtma ve ortak kaydetmek amacıyla yapılacak ilan, reklam ve açıklamalar, eksik ve gerçeğe aykırı olamayacağı gibi, yanıltıcı bilgi ve unsurlar taşıyamaz.

(Ek: 6/10/1988 - 3476/15 md.) Yönetim kurulu üyeleri ve temsile yetkili şahıslar, genel kurulun devredemeyeceği yetkilerini kullanamaz.

3. İmza:

Madde 60 – Kooperatifi temsile yetkili kılınan kimseler imzalarını ancak kooperatifin unvanı altına koymak suretiyle kooperatifi bağlarlar.

4. Tescil:

Madde 61 – Kooperatif Yönetim Kurulu, kooperatifi temsile yetkili kılınan kimselerin isimlerini, imzalarını ve bu yetkiye dayanan kararların noterlikçe tasdikli örneğini ticaret siciline verir.

5. Üyelerin titizlik derecesi ve sorumlulukları:

Madde 62 – Yönetim Kurulu, kooperatif işlerinin yönetim için gereken titizliği gösterir ve kooperatifin başarısı ve gelişmesi yolunda bütün gayretini sarf eder.

Yönetim Kurulu, kendi tutanakları ile Genel Kurul tutanaklarının, gerekli defterlerin ve ortak listelerinin muntazam hazırlanıp, tutulup, saklanması ve işletme hesabıyla, yıllık bilançonun kanuni hükümlere uygun olarak hazırlanıp tetkik olunmak üzere denetleme kuruluna verilmesinden sorumludur.

Yönetim Kurulu üyeleri ve kooperatif memurları, kendi kusurlarından ileri gelen zararlardan sorumludurlar. Bunların suç teşkil eden fiil ve hareketlerinden ve özellikle kooperatifin para ve malları bilanço, tutanak, rapor ve başka evrak, defter ve belgeleri üzerinde işledikleri suçlardan dolayı kamu görevlisi gibi cezalandırılır. ⁽¹⁾

V – Kooperatifin aczi halinde yapılacak işler:

Madde 63 – Kooperatifin aczi halinde bulunduğunu kabul ettirecek ciddi sebepler mevcut ise yönetim kurulu piyasada cari fiyatlar esas olmak üzere, derhal bir ara bilançosu tanzim eder. Son yılın bilançosu veya daha sonra yapılan bir tasfiye bilançosu veyahut daha yukarda sözü geçen ara bilançosu kooperatif mevcudunun, borçlarını artık karşılamayacağını belirtiyorsa yönetim kurulu, Ticaret Bakanlığına ve yapı kooperatiflerinde İmar ve İskan Bakanlığına da keyfiyeti bildirir ve genel kurulu derhal olağanüstü toplantıya çağırır.

Pay senetleri çıkarılmış olan bir kooperatifte son yılın bilançosunda kooperatif varlığının yarısı karşılıksız kalırsa yönetim kurulu derhal genel kurulu toplantıya çağırarak durumu ortaklara arz eder. Aynı zamanda ilgili mahkemeye, Ticaret Bakanlığına ve yapı kooperatiflerinde İmar ve İskan Bakanlığına da bilgi verir. Ancak, ortakları ek Ödemelerle yükümlü olan kooperatiflerde, bilançoda tespit edilen açık, üç ay içinde ortakların ek ödemeleriyle kapanmadığı takdirde Ticaret Bakanlığı ve yapı kooperatiflerinde İmar ve İskan Bakanlığı da haberdar edilir.

(1) 23/1/2008 tarihli ve 5728 sayılı Kanunun 339 uncu maddesiyle; bu fıkra da yer alan “Devlet memurları gibi ceza görürler.” ibaresi “kamu görevlisi gibi cezalandırılır.” şeklinde değiştirilmiş ve metne işlenmiştir.

Mali durumun düzeltilmesinin mümkün görülmesi halinde mahkeme yönetim kurulunun veya alacaklılardan birinin isteği üzerine iflasın açılmasını erteliyebilir. Bu takdirde, mevcutlar defterinin tutulması, yönetim memuru atanması gibi kooperatif varlığının korunmasına ve devamına yarıyan tedbirleri alır.

VI – İşten çıkarma:

Madde 64 – Yönetim kurulu, işlerin görülmesi ile görevlendirdiği kimseleri ve atadığı müdürleri ve diğer temsilci ve vekilleri her zaman azledebilir.

İşten çıkarılan kimselerin tazminat isteme hakları saklıdır.

C) Denetçiler:

I – Seçim:

Madde 65 – Denetçiler, genel kurul namına kooperatifin bütün işlem ve hesaplarını tetkik eder.

Genel kurul, denetleme organı olarak en az bir yıl için bir veya daha çok denetçi seçer. Genel kurul yedek denetçiler de seçebilir. Denetçilerin ve yedeklerinin kooperatif ortaklarından olması şart değildir.

(Ek: 6/10/1988 - 3476/16 md.) 56 ncı maddenin birinci fıkrasının birinci ve üçüncü bentlerinde yer alan hükümler denetçiler hakkında da uygulanır.

II – Çalışma:

1. İnceleme yükümlülüğü:

Madde 66 – Denetçiler, işletme hesabıyla bilançonun defterlerle uygunluk halinde bulunup bulunmadığını, defterlerin düzenli bir surette tutulup tutulmadığını ve işletmenin neticeleriyle mameleki hakkında uyulması gerekli olan hükümlere göre işlem yapıp yapılmadığını incelemekle yükümlüdürler. Ortakların şahsan sorumlu veya ek ödeme ile yükümlü olan kooperatiflerde denetçiler, ortaklar listesinin usulüne uygun olarak tutulup tutulmadığını da incelemek zorundadırlar.

Yöneticiler, bu maksatla denetçilere defterleri ve belgeleri verirler. Denetçilerin istekleri üzerine müfredat defteri ve bu defterin hangi esaslara göre düzenlendiği ve istenilen her konu hakkında bilgi verilir.

Ortaklar gerekli gördükleri hususlarda denetçilerin dikkatini çekmeye ve açıklama yapılmasını istemeye yetkilidirler.

2. Rapor düzenlenmesi:

Madde 67 – Denetçiler her yıl yazılı bir raporla beraber tekliflerini genel kurula sunmaya mecburdurlar.

Denetçiler, görevleri çerçevesinde işlerin yürütülmesinde gördükleri noksanlıkları, kanun veya anasözleşmeye aykırı hareketleri bundan sorumlu olanların bağlı bulundukları organa ve gerekli hallerde aynı zamanda genel kurula haber vermekle yükümlüdürler.

Denetçiler yönetim ve genel kurul toplantılarına katılırlar. Ancak, yönetim kurulunda oy kullanamazlar.

3. Sır saklama yükümlülüğü:

Madde 68 – Denetçiler, görevleri sırasında öğrendikleri ve açıklanmasında kooperatifin veya ortakların şahısları için zarar umulan hususları kooperatif ortaklarına ve üçüncü şahıslara açıklayamazlar.

III – Özel hükümler:

Madde 69 – Anasözleşme ve genel kurul kararı ile denetleme teşkilatı hakkında daha geniş hükümler koymak, denetçilerin görev ve yetkilerini artırmak ve özellikle ara denetlemeleri öngörmek mümkündür.

ALTINCI BÖLÜM

**Kooperatif Birlikleri, Kooperatifler Merkez Birlikleri,
Türkiye Milli Kooperatifler Birliği ve Danışma Kurulu***Görev ve sorumluluk:*

Madde 70 – Kooperatiflerin müşterek menfaatlerini korumak, amaçlarını gerçekleştirmek için iktisadi faaliyette bulunmak, faaliyetlerini koordine etmek ve denetlemek, dış memleketlerle olan münasebetlerini düzenlemek, kooperatifçiliği geliştirmek ve eğitim yapmak, kooperatifçilik konularında tavsiyelerde bulunmak gibi hizmetlerin yerine getirilmesi için, Kooperatif birlikleri, kooperatifler merkez birlikleri ve Türkiye Milli Kooperatifler Birliği kurulur.

Kooperatif birlikleri, kooperatifler merkez birlikleri ve Türkiye Milli Kooperatifler Birliği Yönetim Kurulu üyeleriyle memurları haklarında 62 nci madde hükmü uygulanır.

Yükümlülük:

Madde 71 – Birliklere katılan kooperatifin ortaklarına, birliğe girmekle kanun veya kendi kooperatiflerin anasözleşmesindeki yükümlülüklerden fazlası yüklenemez.

A) Kooperatif birlikleri:

Madde 72 – Konuları aynı veya birbiriyle ilgili nitelikte olan 7 veya daha çok kooperatif tarafından birlikler kurulabileceği anasözleşmelerinde tesbit edilebilir.

Bu birlikler kooperatif şeklinde kurulur.

(**Ek: 6/10/1988 - 3476/17 md.**) İlgili bakanlık tarafından bölgeler belirlendiği takdirde, bu bölgelerde aynı çalışma konularına sahip birden fazla kooperatif birliği kurulamaz.

1. Genel kurul:

Madde 73 – Kooperatif birliklerinin en yetkili organı anasözleşmede aksine hüküm bulunmadığı takdirde kooperatif temsilcilerinden teşekkül eden genel kuruldur.

Yönetim kurulu üyelerinin temsilci seçilmesi mümkündür.

2. Yönetim kurulu:

Madde 74 – Birlik yönetim kurulu, birlik genel kuruluna dahil temsilciler arasından seçilir.

Yönetim kuruluna seçilecek üyelerin aynı kooperatifin temsilcilerinden olmaması şarttır.

3. Denetim ve eğitim:

Madde 75 – (Değişik: 6/10/1988 - 3476/18 md.)

Kooperatif merkez birlikleri kendisine bağlı birlik ve kooperatifleri denetler ve bunların eğitim ve öğretim ihtiyaçlarını karşılar. Merkez birliği kuruluşu tamamlanmadığı hallerde, birlikler kendisine bağlı kooperatifleri denetler. Üst kuruluşlarca yapılan denetim sonuçları ilgili bakanlığa bildirilir.

Kooperatif ve Üst kuruluşları, Üst kuruluşunun tespit edeceği esaslara göre, kendilerine yönelik denetim ve eğitim hizmetlerine ait giderlere iştirak ederler.

B) Kooperatifler merkez birlikleri:

Madde 76 – Kooperatif birlikleri kendi aralarında kooperatif şeklinde merkez birlikleri kurabilirler.

Merkez birliklerinin genel kurulları bu birliğe dahil kooperatifler birliklerinin genel kurulları tarafından seçilecek temsilcilerden kurulur.

Kooperatifler birliklerinin yönetim kurulları üyeleri merkez birlikleri genel kurullarına üye seçilebilirler.

(Ek: 6/10/1988 - 3476/19 md.) Aynı çalışma konularına sahip kooperatif birlikleri birden fazla kooperatif merkez birliği kuramazlar.

C) Türkiye Milli Kooperatifler Birliği:

Madde 77 – Birlikler veya merkez birlikleri kooperatif şeklinde Türkiye Milli Kooperatifler Birliğini kurabilirler. (Ek cümle: 8/3/2011-6172/21 md.) Sulama Birlikleri Kanunu ile 29/6/2004 tarihli ve 5200 sayılı Tarımsal Üretici Birlikleri Kanununa göre kurulmuş birlik ve merkez birlikleri de Türkiye Milli Kooperatifler Birliğine üye olabilirler.

Katılma şartları, Türkiye Milli Kooperatifler Birliği Anasözleşmesinde belirtilir.

Türkiye Milli Kooperatifler Birliği Genel Kurulu bu Birliğe dahil birlikler ve merkez birlikleri genel kurullarınca seçilecek temsilcilerden kurulur. Bu Kurulun kooperatif, birlik ve merkez birlikleri yönetim kurullarından teşkil olunacağı anasözleşme ile hüküm altına alınabilir.

D) Temsilcilerin belirtilmesi:

Madde 78 – Birlikler, merkez birlikleri ve Türkiye Milli Kooperatifler Birliği Anasözleşmelerinde bunların genel kurullarını teşkil edecek kooperatifler, birlikler ve merkez birlikleri temsilcilerinin adedi, ortak sayısına göre 5 kişiyi geçmemek üzere belirtilir.

Madde 79 – Birlikler Milli Kooperatifler Birlikleri ve Türkiye Milli Kooperatifler Birliği Anasözleşmelerini bu kanun hükümlerine göre hazırlarlar.

E) Danışma Kurulu:

Madde 80 – Türkiye Milli Genel Kooperatifler Birliği Genel Yönetim Kurulu ile Devlet Planlama Teşkilatı, Ticaret, Tarım, Maliye, Köy İşleri, İmar ve İskan, Milli Eğitim ve Sanayi Bakanlıkları, kooperatifleri finanse eden bankalar ve Türkiye Kooperatifçilik Kurumunun birer mümessilinin iştirakiyle "Türkiye Kooperatifleri Danışma Kurulu" kurulur.

Bu kurulun görev ve yetkileri çalışma şekil ve şartları Ticaret Bakanlığınca hazırlanacak bir tüzükle tespit olunur.

YEDİNCİ BÖLÜM

Kooperatiflerin Dağılması

A) Dağılma sebepleri:

Madde 81 – (Değişik: 6/10/1988 - 3476/20 md.)

Kooperatif:

1. Anasözleşme gereğince,
 2. Genel Kurul kararı ile,
 3. İflasın açılmasıyla,
 4. Kanunlarda öngörülen diğer hallerde, ilgili bakanlığın mahkemeden alacağı karar üzerine,
 5. Diğer bir kooperatifle birleşmesi veya devralınması suretiyle,
 6. Üç yıl olağan genel kurulunu yapmaması halinde,
 7. Amacına ulaşma imkanının bulunmadığının ilgili Bakanlıkça tespiti halinde mahkemeden alacağı kararla,
- Dağılır.

Konut yapı kooperatifleri, anasözleşmede gösterilen işlerin tamamlanması ve ferdi mülkiyete geçilip konutların ortaklar adına tescil edilmesiyle amacına ulaşmış sayılır ve dağılır. Ancak tescil tarihinden itibaren 6 ay içerisinde usulüne uygun şekilde anasözleşme değişikliği yapılarak kooperatifin amacının değiştirilmesi halinde dağılmaya ilişkin hüküm uygulanmaz. (Ek cümle: 3/6/2010-5983/2 md.) Amacına ulaşılarak dağılma sürecine girmiş olan kooperatiflerden çıkan veya çıkarılan ortağın konutu veya işyeri çıkma veya çıkarılma sebebiyle geri alınamaz; ancak, bu eski ortaklar daha sonra oluşabilecek tasfiye masraflarına katılırlar. Konut kooperatiflerinde yapı kullanma izninin alınmasını müteakip en geç bir yıl içinde ortakların Kat Mülkiyeti Kanununa göre ferdi münasebet işleri sonuçlandırılır.

Mahkemece veya genel kurulca tasfiye memurları seçilmediği takdirde tasfiye işlerini yönetim kurulu yapar, Tasfiye kurulu üyelerine, atamayı yapan merci tarafından tespit edilecek miktarda ücret ödenir.

4587

Anasözleşme ile özel bir nisap belirlenmemiş ise, tasfiye halinde kooperatiflerin genel kurul toplantılarında nisap aranmaz. Kararlar oy çokluğu ile verilir.

Tasfiye kurulunun görevleri anasözleşmede gösterilir,

Tasfiye kurulu üyeleri, tasfiye işlerinin biran önce bitirilmesi için çalışmakla yükümlüdür.

56 ncı maddenin 1 inci fıkrasının 3 üncü bendi ile 62 nci madde hükümleri tasfiye kurulu üyeleri hakkında da uygulanır.

B) Ticaret siciline bildirme:

Madde 82 – İflastan gayrı hallerde kooperatifin dağılması, yetkili organlar tarafından Ticaret Siciline tescil ile ilan ettirilir. Yetkili organların kimler olacağı Anasözleşmede gösterilir.

C) Tasfiye mamelekin paylaştırılması:

Madde 83 – Tasfiye haline giren kooperatifin bütün borçları ödendikten ve ortak pay bedelleri geri verildikten sonra kalan mallar ancak Anasözleşmede bu husus öngörülmüş olduğu takdirde, ortaklar arasında paylaştırılır.

Anasözleşmede başka bir hal tarzı kabul edilmiş olmadıkça paylaştırma, dağılma anında kayıtlı ortaklar veya hukuki halefleri arasında eşit olarak yapılır.

Ortaklara paylaştırma yapılacağına dair Anasözleşmede açıklama olmadığı takdirde tasfiye neticesinden arta kalan miktar, kooperatifleşme amacına uygun olarak harcanmak üzere Türkiye Milli Kooperatifler Birliğine bırakılır.

(Son fıkra mülga: 21/2/2001 - 4629/1 md.)

D) Birleşme suretiyle dağılma:

Madde 84 – Bir kooperatif bütün aktif ve pasifleriyle diğer bir kooperatif tarafından devralınmak suretiyle dağıldığı takdirde aşağıdaki hükümler uygulanır:

1. Devralan kooperatifin yönetim kurulu, dağılan kooperatifin tasfiye hakkındaki hükümlere göre alacaklarını bildirmeye çağırır.

2. Dağılan kooperatifin mameleki, borçları tediye veya teminata bağlanıncaya kadar ayrı olarak idare edilir. Yönetimi devralan kooperatifin yönetim kurulu üyeleri üzerine alır.

3. Devralan kooperatifin yönetim kurulu üyeleri alacaklılara karşı yönetimin ayrı olarak yürütülmesinden şahsan ve zincirleme sorumludurlar.

4. Mameleki ayrı olarak yönetildiği süre içinde, dağılan kooperatife karşı açılacak davalara dağılmadan önceki yetkili mahkeme bakar.

5. Dağılan kooperatif alacaklılarının devralan kooperatif ve onun alacaklıları ile olan münasebetlerinde, devralınan mallar aynı süre içinde dağılan kooperatife ait sayılır. Devralan kooperatifin iflası halinde ise bu mallar ayrı bir masa teşkil eder. Gerekirse yalnız dağılan kooperatifin borçlarının ödenmesinde kullanılır.

6. Her iki kooperatifin mameleki, ancak dağılan kooperatifin malları üzerinde tasarruf etmek caiz olduğu andan itibaren birleştirilebilir.

7. Kooperatifin dağılmasının tescili Ticaret Sicili memurluğundan istenir. Borçları ödendikten veya teminata bağlandıktan sonra kooperatifin kaydı sildirilir.

8. Kooperatifin dağılmasının tescili ile ortakları da bütün hak ve borçları ile birlikte devralan kooperatife katılmış olurlar.

9. Mameleki ayrı idare edildiği sürece dağılan kooperatifin ortakları yalnız onun borçları için ve o zamana kadar sorumluluklarının bağlı olduğu esaslar dairesinde takip olunabilirler.

10. Aynı süre esnasında, dağılan kooperatifin ortaklarının sorumlulukları veya ek ödeme yükümlülükleri birleşme neticesinde hafiflemeye uğradığı ölçüde, bu hafifleme dağılan kooperatifin alacaklılarına karşı ileri sürülemez.

11. Birleşme neticesinde dağılan kooperatifin ortakları için şahsi sorumluluk veya ek ödeme yükümlülüğü doğduğu veya ağırlaştığı taktirde birleşme kararı, ancak bütün ortakların 3/4 ünün çoğunluğu ile verilebilir. Sorumluluğa ve ek ödeme yükümlülüğüne mütedair hükümler birleşme kararına katılmamış olan ve bundan başka kararın ilanı tarihinden başlamak üzere üç ay içinde kooperatiften çıkacağını bildiren ortaklara uygulanmaz.

E) Bir kamu tüzel kişiliği tarafından devralınmak:

Madde 85 – Bir kooperatifin varlığı, belediye, ekonomik bir Devlet kuruluşu, kamu müessesesi veya kamuya yararlı dernek veya cemiyetler tarafından da devralınabilir. Bu takdirde genel kurulca alınacak kararın dağılmaya ait hükümlere göre tescil ve ilan ettirilmesi gerekir.

Bu gibi kooperatif varlığının, Devlete ait ekonomik kuruluş veya herhangi bir ekonomik kuruluş veya herhangi bir dernek veya cemiyet tarafından devralınması hallerinde genel kurul tasfiye yapılmamasına karar verebilir.

Devir kararının ilan edildiği tarihten itibaren kooperatifin aktif ve pasifi devralana intikal etmiş olur. Dağılan kooperatifin adı ticaret sicilinden sildirilir. Bu husus ayrıca ilan ettirilir.

Birleşen müessese ile kooperatifin alacaklılarından her biri ilan tarihinden itibaren üç ay içinde yetkili mahkemeye başvurmak suretiyle birleşmeye itiraz edebilir. İtiraz hakkından vazgeçilmedikçe yahut bu husustaki itirazın reddine dair mahkemece verilen karar kesinleşmedikçe veyahut mahkemece takdir edilecek teminat, müessese veya kooperatif tarafından verilmedikçe birleşme hüküm ifade etmez.

SEKİZİNCİ BÖLÜM

Ticaret Bakanlığının Görev ve Yetkileri

A) Genel olarak Bakanlığın görev ve yetkileri:

Madde 86 – Ticaret Bakanlığının kooperatifleri ilgilendiren başlıca görev ve yetkileri şunlardır:

1. Kooperatiflere, kooperatif birliklerine, merkez birliklerine, Türkiye Milli Kooperatifler Birliğine kuruluş ve organizasyonlarında yol göstermek, öğütleriyle yönetimlerinde ve çalışmalarında yardımcı olmak,
2. Kooperatifleri, birlikleri, merkez birliklerini ve Türkiye Milli Kooperatifler Birliğini teftiş etmek, denetlemek veya denetletirmek,
3. Kooperatiflerin, birliklerin, merkez birliklerinin ve Türkiye Milli Kooperatifler Birliğinin dağılmasını gerektiren sebepleri mahkemeye bildirmek,
4. Kooperatiflerin, bilhassa istihsale yararlı kooperatiflerin kuruluşu, öncelikle kredilenmesi ve memleket yararına faaliyette bulunmaları hususunda ilgili bakanlıklar ve kuruluşlar nezdinde gerekli teşebbüsleri yapmak ve koordinatör olarak vazife görmek.

5. **(Ek: 6/10/1988 - 3476/21 md.)** Kooperatifler mevzuatının uygulanmasında ve kooperatiflerle üst kuruluşlara yapılacak desteklemelerle ilgili kamu ve sosyal güvenlik fonları konusunda düzenleyici tasarruflarda bulunmak.

B) Ticaret Bakanlığı temsilcileri ve kararların yürürlük şartı:

Madde 87 – Ticaret Bakanlığı, kooperatiflerle, kooperatif birlikleri, merkez birlikleri ve Türkiye Milli Kooperatifler Birliğinin, genel kurul toplantılarında temsilci bulundurur.

Genel kurul toplantıları Bakanlık temsilcisinin huzuru ile açılır ve devam eder.

İdare, bildirilen günde temsilci bulunmasını sağlar.

(Değişik: 6/10/1988 - 3476/22 md.) Temsilciler, toplantının kanunlara, anasözleşmeye ve gündeme göre yürütülmesini denetleme ve temin ile görevlidirler. Temsilcilerden her birine birinci derece kadrolu memur için tesbit edilen en yüksek yurt içi harcının bir günlük tutarının iki katını geçmemek üzere ilgili bakanlıkça tespit edilen tutarda ücret ödenir. Bu ücret görevli temsilciye ödenmek üzere kooperatif ve üst kuruluşlarınca genel kurul öncesinde maliye veznesine yatırılır.

Genel kurul kararlarını muhtevi tutanaklar ile toplantıya katılanların listesi temsilciler tarafından imzalanır. Temsilci, genel kurulda, kanun ve anasözleşmeye aykırı olarak alınan kararlar hakkındaki görüşünü tutanakla belirtmeye mecburdur.

Temsilcinin niteliği ve görevi tüzükte belirtilir.

Ancak usulüne uygun müracaat yapıldığı halde, temsilci toplantıya gelmez ise toplantı icrasını temin etmek üzere, mahalli idare amirine durum bildirilir. Temsilci yine gelmez ise bir saat sonunda toplantıya başlanır.

C) Örnek anasözleşme hazırlanması:

Madde 88 – Ticaret Bakanlığı, kooperatifler, kooperatif birlikleri, kooperatif merkez birlikleri ve Türkiye Milli Kooperatifler Birliği için bu teşekküllerin mütalaasının da alınmak kaydıyla örnek anasözleşmeler hazırlar, yapı kooperatifleri için bu görev Ticaret ve İmar ve İskan Bakanlığınca müştereken kullanılır.

D) Muhasebe usulü ve defterler:

Madde 89 – Kooperatiflerin, kooperatif birliklerinin, kooperatif merkez birliklerinin ve Türkiye Milli Kooperatifler Birliğinin muhasebe usulleri ve mecbur olarak tutacakları defterler Ticaret Bakanlığınca belirtilebilir.

Vergi Usul Kanununun bu hususlarla ilgili hükümleri saklıdır.

E) Teftiş ve denetleme:

Madde 90 – (Değişik: 3/6/2010-5983/3 md.)

İlgili bakanlık; kooperatiflerin, kooperatif birliklerinin, kooperatif merkez birliklerinin ve Türkiye Milli Kooperatifler Birliğinin işlem ve hesaplarını ve varlıklarını müfettişlere, kooperatif kontrolörlerine veya denetim için görevlendirilecek olan personele denetlettirebilir.

(İptal ikinci fıkra: Anayasa Mahkemesi'nin 19/1/2012 tarihli ve E.: 2010/79, K.: 2012/9 sayılı Kararı ile.)

Birinci fıkradaki teşekküller, denetim sonuçlarına göre ilgili bakanlıkça verilecek talimata uymak zorundadırlar. Yapılan denetimler sonucunda, kooperatiflerin, kooperatif birliklerinin, kooperatif merkez birliklerinin, Türkiye Milli Kooperatifler Birliğinin ve bunların iştiraklerinin yönetim kurulu üyeleri ile üst düzey yöneticilerinin, hukuka açıkça aykırı eylem ve işlemlerinin tespit edilmesi durumunda, ilgili Bakanlık, kamu yararı ve hizmet gerekleri dikkate alınarak gecikmesinde sakınca görülen hallerde ileride telafisi güç veya imkansız zararlara yol açılmasının engellenmesi amacıyla bu kişilerin görevlerine tedbiren son verebilir. Bu durumda ilgili Bakanlık, bir yıl içerisinde olağanüstü genel kurul toplantısının yapılması için gerekli tedbirleri alır.

Kooperatifler ve üst kuruluşlarına kredi veren kamu kurum ve kuruluşları ile belediyeler ve ilgili bakanlıklar; verilen kredilerin açılış gayesine uygun olarak kullanılıp kullanılmadığını, plan ve projesine uygunluğu, teknik özellikleri ve kalite açısından denetleyebilirler.

Kooperatiflerde ve üst kuruluşlarında görevli bulunanlar bu kuruluşlara ait mal, para ve para hükmündeki kağıtları ve gizli de olsa bunlarla ilgili defter ve belgeleri istenildiğinde müfettişlere, kooperatif kontrolörlerine, denetimle görevlendirilen personele ve kredi kuruluşlarının denetim görevlilerine göstermek, saymasına ve incelemesine yardımcı bulunmak, istenilen bilgileri gerçeğe uygun ve eksiksiz olarak vermek ve doğru beyanda bulunmakla yükümlüdürler.

Birinci fıkradaki teşekküller, ilgili Bakanlıkça teşekküle ilişkin olarak istenilen her türlü bilgi, belge ve kayıtları, tanınan süre içinde tam olarak vermek zorundadır.

F) Teftiş ve denetleme ile görevlendirme:

Madde 91 – (Değişik birinci fıkra: 6/10/1988 - 3476/24 md.) İlgili bakanlık; kooperatif üst kuruluşlarını, ilgili müesseseleri ve bağımsız denetim kuruluşlarını denetleme işleri için görevlendirebilir.

Bunlara mütaallik esaslar 90 ncı madde gereğince hazırlanacak tüzükle belirtilir.

DOKUZUNCU BÖLÜM

Çeşitli Hükümler

A) Siyasi faaliyet yasağı:

Madde 92 – (Mülga: 12/6/1997 - 4274/1 md.)

B) Muaflıklar:

Madde 93 – 1. Kooperatifler, kooperatif birlikleri, kooperatif merkez birlikleri ve Türkiye Milli Kooperatifler Birliği;

a) Birbirlerinden ve ortaklarından aldıkları faiz ve komüsyonlar ile ortaklarına kefalet etmeleri dolayısıyla bunlardan aldıkları paralar, banka ve Sigorta Muameleleri Vergisinden,

b) Her nevi defterlerin ve anasözleşmelerin tasdiki ve açılış tasdiklerinde sayfalarının mühürlenmesi her nevi harçtan ve Damga Vergisinden,

c) Kiraya verilmediği veya irat getirmiyen bir cihete tahsis edilmediği müddetçe sahip oldukları gayrimenkul mallar üzerinden alınacak her türlü vergilerden,

d) Ortakların temlik edecekleri gayrimenkuller her türlü vergi ve harcıdan, Muaftır.

e) 13 üncü madde gereğince verilecek bildiri Damga Vergisine, diğer harç ve resimlere tabi değildir.

2. Gayrimenkullerin irtifak haklarının ve gayrimenkul mükellefiyetinin kooperatiflere, kooperatif birliklerine, kooperatif merkez birliklerine, Türkiye Milli Kooperatifler Birliğine sermaye konulması halinde bunlar Emlak Alım Vergisi Kanununun 9 uncu maddesindeki indirimli nispetten,

3. 5422 sayılı Kurumlar Vergisi Kanununun 199 sayılı Kanunla değişik 7 nci maddesinin 16 ncı bendindeki esaslar dahilinde Kurumlar Vergisi muaflığından, Faydalanırlar.

4. Kooperatifler, kooperatif birlikleri ve kooperatifler merkez birlikleri faaliyete geçen üst kuruluşlara girmedikleri takdirde, bu maddenin 1 nolu fıkrasının (b) bendi ile 2 nolu fıkrasından gayri fıkralarında yazılı muaflıklardan istifade edemezler.

C) Tanıtma ve eğitim hizmetlerini sağlayacak fon:

Madde 94 – (Mülga: 21/2/2001 - 4629/1 md.)

D) Uyuşmazlıklar, hakem kurulları:

Madde 95 – Kooperatif organları ile kooperatifler, kooperatiflerle bağlı bulundukları kooperatif birlikleri, kooperatif merkez birlikleri ve Türkiye Milli Kooperatifler Birliği arasında iştiğal konularına giren hususlardan dolayı çıkan anlaşmazlıklar, genel hükümler saklı kalmak şartıyla anasözleşmelerinde öngörülen hakem kurullarınca da halledilebilir.

4590-1

E) Saklı hükümler:

Madde 96 – 2834 sayılı Tarım Satış Kooperatifleri ve Birlikleri Kanunu ile 2836 sayılı Tarım Kredi Kooperatifleri Kanunu hükümleri ve 7116 sayılı Kanunun yapı kooperatiflerine ait hükümleri saklıdır. Şu kadar ki, yukarıda zikredilen kanunlarda açıklık olmıyan hallerde bu kanun hükümleri uygulanır.

Madde 97 – 2834 ve 2836 sayılı kanunlarla kurulan kooperatif ve kooperatif birlikleri, kooperatif merkez birlikleri halinde teşkilatlanabilecekleri gibi Türkiye Milli Kooperatifler Birliğine de girebilirler.

F) Anonim şirket hükümlerine atf:

Madde 98 – Bu kanunda aksine açıklama olmıyan hususlarda Türk Ticaret Kanunundaki Anonim şirketlere ait hükümler uygulanır.

G) Davaların niteliği ve muhakeme usulü:

Madde 99 – Bu kanunda düzenlenen hususlardan doğan hukuk davaları, tarafların tacir olup olmadıklarına bakılmaksızın ticari dava sayılır.

Bu davalarda basit muhakeme usulü uygulanır.

H) Kaldırılan hükümler:

Madde 100 – Türk Ticaret Kanununun kooperatiflere ait 6 ncı faslını teşkil eden 485 - 502 nci maddeleri yürürlükten kaldırılmıştır.

İlgili Bakanlık:

Ek Madde 1 – (Ek: 6/10/1988 - 3476/26 md.)

Bu Kanunda geçen Bakanlık isimleri "İlgili bakanlık" olarak değiştirilmiştir.

(Değişik ikinci fıkra: 3/6/2010-5983/4 md.) İlgili bakanlık deyiminden, bu Kanun kapsamındaki tarımsal amaçlı kooperatifler ve üst kuruluşları için Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, yapı kooperatifleri ve üst kuruluşları için Bayındırlık ve İskan Bakanlığı ve diğer kooperatifler ve üst kuruluşlar için ise Sanayi ve Ticaret Bakanlığı anlaşılır.

Cezai sorumluluk:

Ek Madde 2 – (Ek: 6/10/1988 - 3476/26 md.; Değişik: 23/1/2008-5728/340 md.)

1. 8 inci maddenin üçüncü fıkrasına, 16 ncı maddenin beşinci fıkrasına, 56 ncı maddenin altıncı fıkrasına, 59 uncu maddenin dördüncü, altıncı, yedinci ve sekizinci fıkralarına ve 90 ıncı maddenin beşinci fıkrasına aykırı hareket eden kooperatif ve üst kuruluşlarının yönetim kurulu üyeleri ve memurları üç aydan iki yıla kadar hapis ve elli günden beşyüz güne kadar adli para cezası ile cezalandırılırlar.

2. Genel kurulu olağan toplantıya çağırmayan yönetim kurulu üyeleri ile 2 nci maddenin dördüncü fıkrasına, 8 inci maddenin ikinci fıkrasına, 16 ncı maddenin birinci fıkrasına, 66 ncı maddenin ikinci fıkrasına ve 90 ıncı maddenin üçüncü fıkrasına aykırı hareket eden kooperatif ve üst kuruluşlarının yönetim kurulu üyeleri altı aya kadar hapis ve otuz günden üçyüz güne kadar adli para cezası ile cezalandırılırlar.

3. 56 ncı maddenin ikinci ve dördüncü fıkralarına, 66 ve 67 nci maddeye aykırı hareket eden kooperatif ve üst kuruluşlarının denetim kurulu üyeleri bir aydan altı aya kadar hapis ve otuz günden üçyüz güne kadar adli para cezası ile cezalandırılırlar.

İlgili bakanlık, kooperatifler ve üst kuruluşlarının yönetim ve denetim kurulu üyeleri ile memurları hakkında görevlerine ilişkin olarak işledikleri suçlardan dolayı açılan kamu davalarına katılma talebinde bulunabilir.

4590-2

*Bağdaşmayan görevler***Ek Madde 3 – (Ek: 29/3/2011-6215/18 md.)**

Kooperatifler ve üst kuruluşlarının yönetim kurulu üyeleri ve denetçileri; bu kooperatiflerin ve üst kuruluşlarının hissedarı oldukları şirketlerde, katıldıkları vakıflarda ve diğer teşekküllerde yönetim kurulu üyesi veya denetçi olamazlar, personel olarak yahut başka bir şekilde ücretli görev alamazlar.

Birinci fıkrada belirtilen diğer görevleri bulunmasına rağmen kooperatif ve üst kuruluşlarında yönetim kurulu üyesi veya denetçi olarak seçilenler, seçildikleri tarih itibarıyla diğer görevlerinden ayrılmak zorundadırlar. Bu görevlerinden ayrılmayanların yönetim kurulu üyeliğine veya denetçiliğe seçilmelerine ilişkin işlemler hükümsüzdür. Seçildikten sonra birinci fıkradaki diğer görevleri edinen kooperatif ve üst kuruluşlarının yönetim kurulu üyeleri ve denetçilerinin sonradan edindikleri görevlere ilişkin seçilme veya görevlendirme işlemleri ile sözleşmeler de hükümsüzdür. Yönetim kurulu üyeliğine veya denetçiliğe seçilme işlemleri bu şekilde hükümsüz olanların yerlerine yedekleri çağrılır.

Kooperatifler ve üst kuruluşlarının yönetim kurulu üyeleri ve denetçilerinin fiilen bu görevleri yürüttükleri dönemde; bunların eş ve ikinci derece dâhil kan ve kayın hısımları, bu kooperatifler ve üst kuruluşları ile % 50'den fazla hissedarı oldukları şirketlerde, katıldıkları vakıflarda ve diğer teşekküllerde yönetim kurulu üyesi veya denetçi olamazlar, personel olarak veya başka bir şekilde ücretli olarak işe alınamazlar.

Bu madde hükümlerine aykırı uygulamalar denetçiler tarafından araştırılır.

Birinci fıkraya aykırı olarak görev yapmakta olanlar, bu maddenin yürürlüğe girdiği tarihten itibaren üç ay içerisinde bu görevlerinden sadece birisini tercih ederek diğerlerinden ayrılırlar. Süresi içerisinde tercihte bulunmayanların seçilmiş oldukları kooperatif veya üst kuruluşlarındaki yönetim kurulu üyeliği veya denetçilik görevleri dışındaki diğer görevlerinin tamamı kendiliğinden sona erer.

*Üniversitelerin yönetim kurulunda üye bulundurma hakkı***Ek Madde 4 – (Ek: 20/2/2014-6525/9 md.)**

Üniversiteler bu Kanunun 9 uncu maddesine göre ortak oldukları kooperatiflerin yönetim kurullarında üye tam sayısının çoğunluğunu geçmemek üzere üye bulundurabilirler. Bu hakkını kullanmak isteyen üniversiteler, yönetim kurulu üyelerinin seçileceği genel kurula adaylarını önerir. Genel kurul, bu şekilde seçilecek üyeleri üniversitelerce önerilen adaylar arasından seçer. Üniversitenin önereceği adaylarda kooperatife ortaklık şartı aranmaz.

Bu şekilde seçilen yönetim kurulu üyeleri, genel kurul tarafından seçilen diğer üyelerin hak, yetki ve görevlerini haizdir. Üniversiteler, bu üyelerin kooperatif yönetim kurulu üyesi sıfatıyla işledikleri fiillerden ve yaptıkları işlemlerden dolayı kooperatife ve onun alacaklılarıyla ortaklarına karşı sorumludur. Üniversitenin rücu hakkı saklıdır.

4590-3

Geçici Hüküm:

Geçici Madde 1 – (24/4/1969 - 1163 sayılı Kanunun kendi numarasız geçici maddesi olup teselsül için numaralandırılmıştır; Değişik: 16/11/1971 - 1496/1 md.)

Halen kuruluş ve faaliyette bulunan kooperatifler sözleşmelerini üç sene içinde bu kanun hükümlerine intibak ettirmek zorundadırlar. Bu hususa riayet etmeyen kooperatifler dağılmış sayılırlar. Kanunen tasfiye ile vazifelendirilmiş kimseler tarafından dağılmadan başlayarak iki ay içinde tasfiyeye geçilmediği takdirde Ticaret Bakanlığı veya Hazine tarafından mahkemeden tasfiye memuru atanması istenebilir.

Anasözleşmelerini bu kanuna intibak ettirmek için kooperatiflerin yapacakları genel kurullar, olağan genel kurulların usul ve çoğunluğuna göre toplanır ve karar verilir.

Geçici Madde 2 – (Ek: 8/6/1981 - 2475/2 md. ile gelen geçici md. hükmü olup madde numarası teselsül ettirilmiştir.)

Bu Kanunun yayımından önce kurulmuş bulunan ve Kamu Kuruluşlarından kredi alan yapı kooperatiflerinin anasözleşmelerindeki 1163 sayılı Kooperatifler Kanununun bu Kanunla değişik 52 nci maddesine aykırı hükümler, herhangi bir işlem yapılmaksızın anılan maddeye göre düzeltilmiş sayılır.

Geçici Madde 3 – (Ek: 3/6/2010-5983/5 md.)

1163 sayılı Kooperatifler Kanununun ek 1 inci maddesi uyarınca Sanayi ve Ticaret Bakanlığınca yapı kooperatifleri ve üst kuruluşları ile ilgili başlatılmış veya planlanmış iş ve işlemler ile bunlara dair her türlü hak, yetki ve görevler Bayındırlık ve İskan Bakanlığına devredilmiştir. Bayındırlık ve İskan Bakanlığı, Sanayi ve Ticaret Bakanlığınca başlatılmış veya planlanmış iş ve işlemleri yürütmeye, bunlar hakkında yeni iş ve işlemler yapmaya, gerekli görülenleri tasfiye etmeye yetkilidir.

Bayındırlık ve İskan Bakanlığı; Kooperatifler Kanununun ek 1 inci maddesi uyarınca yapılan iş ve işlemlerden dolayı Sanayi ve Ticaret Bakanlığının taraf olduğu işlemlerde ve sözleşmelerde taraf olur ve bu Bakanlık leh ve aleyhine açılmış ve bu maddenin yürürlüğe girmesinden önce bu Bakanlık tarafından yapılmış olan iş ve işlemler sebebiyle açılacak olan davalarda kendiliğinden taraf sıfatını kazanır.

Bu madde ile devredilmesi öngörülen her türlü işleme ilişkin evrak ile dava dosyaları ve sair malzemenin devri, Bayındırlık ve İskan Bakanlığı ile Sanayi ve Ticaret Bakanlığınca müştereken belirlenecek usul ve esaslara göre gerçekleştirilir.

Geçici Madde 4 – (Ek: 3/6/2010-5983/5 md.)

Bayındırlık ve İskan Bakanlığının personel ve teşkilat yapısı, yapı kooperatifleri ile ilgili olarak bu Kanun ile verilen görevleri yürütmeye hazır hâle getirilinceye kadar, hizmetine ihtiyaç duyulan personel, her türlü özlük hakları saklı kalmak kaydıyla Sanayi ve Ticaret Bakanlığınca, Bayındırlık ve İskan Bakanlığı emrinde bu maddenin yürürlük tarihinden itibaren bir yıl süre ile geçici olarak görevlendirilir.

4590-4

Geçici Madde 5 – (Ek: 20/2/2014-6525/10 md.)

Bu Kanunun ek 4 üncü maddesi hükmüne göre ortağı olduğu kooperatifin yönetim kurulunda üye bulundurmak isteyen üniversitenin, kooperatife yazılı talebini izleyen iki ay içinde toplanacak şekilde genel kurul, yönetim kurulunca toplantıya çağrılır. Bu süre içinde genel kurul toplanamadığı takdirde, ilgili üniversite tarafından Bakanlığa yapılacak başvuru üzerine, genel kurulu çağrı yetkisi başvuru sahibine verilebilir. Bu toplantı gündeminde, kooperatif ana sözleşmesinin bu Kanunun ek 4 üncü madde hükmüne intibakının ve yönetim kurulu üye seçiminin bulunması zorunludur. Mevcut yönetim kurulu üyelerinin görevi bu genel kurulun toplantı tarihinde sona erer.

Kooperatiflerin birinci fıkra uyarınca yapacakları genel kurul, olağan genel kurulların usul ve çoğunluğuna göre toplanır ve karar verir.

İ) Yürürlüğe girme:

Madde 101 – Bu kanun yayımlandığı tarihten 3 ay sonra yürürlüğe girer.

İ) Kanunu yürütecek makam:

Madde 102 – Bu kanun hükümlerini Bakanlar kurulu yürütür.

24/4/1969 TARİH VE 1163 SAYILI KANUNA İŞLENEMEYEN HÜKÜMLER:

1 – 6/10/1988 tarihli ve 3476 sayılı Kanunun Geçici Maddeleri:

Geçici Madde 1 – Unvanlı 1 inci maddede belirlenen esasa uymayan kooperatifler ve üst kuruluşları, anasözleşme değişikliği yapmak suretiyle unvanlarını altı ay içinde bu Kanuna uygun hale getirerek tescil ettirmek zorundadırlar.

Bu Kanunun 14 üncü maddesiyle değiştirilen 56 ncı maddenin birinci fıkrasının (2) numaralı bendine göre, aynı türde birden fazla kooperatifte yönetim kurulu üyesi olanlar, Kanunun yürürlüğe girmesini takip eden 3 ay içerisinde bu üyeliklerinden yalnız birini tercih ederek diğerlerinden ayrılırlar.

Geçici Madde 2 – Bu Kanunun yürürlük tarihinden önce tüzelkişilik kazanmış olan kooperatif üst kuruluşları bu Kanun hükümlerine göre kurulmuş sayılır.

Geçici Madde 3 – Halen kurulmuş ve faaliyette bulunan kooperatifler, anasözleşmelerini iki yıl içerisinde bu Kanun hükümlerine intibak ettirmek zorundadırlar. Bu hususa riayet etmiyen kooperatifler dağılmış sayılır. Kanunen tasfiye ile görevlendirilmiş kimseler tarafından dağılmadan başlayarak iki ay içerisinde tasfiyeye geçilmediği takdirde, ilgili bakanlık veya Hazine tarafından mahkemeden tasfiye memuru atanması istenebilir.

Anasözleşmelerini bu Kanuna intibak ettirmek için kooperatiflerin yapacakları genel kurullar, olağan genel kurulların usul ve çoğunluğuna göre toplanır ve karar verirler.

**1163 SAYILI KANUNA EK VE DEĞİŞİKLİK GETİREN
MEVZUATIN VEYA ANAYASA MAHKEMESİ TARAFINDAN İPTAL
EDİLEN HÜKÜMLERİN YÜRÜRLÜĞE GİRİŞ TARİHİNİ
GÖSTERİR LİSTE**

Değiştiren Kanunun/KHK'nin/ İptal Eden Anayasa Mahkemesi Kararının Numarası	1163 sayılı Kanunun değişen veya iptal edilen maddeleri	Yürürlüğe Giriş Tarihi
1496	—	10/8/1971
2475	—	10/6/1981
3381	—	25/6/1987
3476	Ek 2. maddenin 4 numaralı bendinin ikinci fıkrası Diğer hükümleri	25/4/1989 25/10/1988
4274	—	17/6/1997
4363	—	2/6/1998
4629	—	1/1/2002 tarihinden geçerli olmak üzere 3/3/2001
5146	1, 9	7/5/2004
5728	25, 56, 62, Ek Madde 2	8/2/2008
5983	48, 81, 90	13/6/2010
6172	Ek Madde 1, Geçici Madde 3 ve 4 77	13/12/2010 22/3/2011
6215	Ek Madde 3	12/4/2011
6525	Ek Madde 4, Geçici Madde 5	27/2/2014

Kayna: (www.mevzuat.gov.tr).